

*”På hvilke måter kan nærhetsetikken kaste kritisk lys over forståelsen
av møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient?”*

Erik Skjeggestad

Mastergradsoppgave i profesjonsetikk

Universitetet i Oslo

Det teologiske fakultet

Veileder: Ulla Schmidt

Høsten 2008

”Hvad jeg har ansvar for, er den andens skæbne, ikke hans individualitet, vilje og personlighed. Den anden skal behandles som et selvstændigt og ansvarligt væsen, og derfor går fordringen også ud på at lade den anden være ”herre i hans egen verden” (Løgstrup 1962:37)

Forord

Siden jeg kom ut i min første jobb som sosionom har jeg ofte følt utilstrekkelighet i forhold til å møte klienters behov på en forsvarlig måte. Rutinene på de ulike arbeidsplassene har lært meg hvordan det var vanlig å møte klientenes behov. Mye av denne lærdommen har vært helt nødvendig for å kunne mestre å møte og bistå mange mennesker i ofte svært krevende livssituasjoner. Med stor interesse har jeg sett at kollegaer arbeider svært ulikt, også ved valg av hvilke rutiner de legger vekt på. Dette fører igjen til svært ulikt resultat av hva slags relasjon de får til klient, og hva som blir resultatet av samarbeidet. Frustrasjonen av at faget sosialt arbeid, ikke innehar tydeligere grunnlag for hvordan en omgås mennesker har gjort at jeg har søkt både i jussen, etikken og filosofien for å belyse dette temaet.

I gjennom stablene med bøker jeg har lest, ble nærhetsetikken etter hvert sentral for å sette begreper på de problemstillingene jeg lenge hadde tenkt på. Det er i liten grad skrevet om nærhetsetikken spesifikt opp mot sosialt arbeid. Oppgaven presenterer dermed i noen grad nye perspektiver inn mot fagfeltet gjennom å belyse det konkrete møte mellom sosialarbeider og klient ut fra perspektiver fra nærhetsetikken.

Takk til veileder Ulla Schmidt for en rekke kritiske kommentarer og en tro på at dette var mulig å få til. Ellers takk til alle som har kommet med innspill til oppgaven i form av diskusjoner, gjennomlesning, støtte og korrektur. Særskilt takk til Monica og familie som har støttet meg i dette arbeidet og latt meg bruke mye tid på det.

Innholdsfortegnelse

FORORD	3
INNHOLDSFORTEGNELSE	4
1 PRESENTASJON AV TEMA	6
1.1 Oppgavens tema	7
1.2 Problemstilling	9
1.2.1 Begrepsforståelse.....	9
1.2.2 Eget ståsted.....	10
1.3 Metode.....	11
1.4 Aktuell teori i oppgaven.....	12
1.5 Aktuell forskning på området	13
1.6 Oppgavens oppbygning	14
2 SOSIALTJENESTEN	16
2.1 Innledning	16
2.2 Sosialarbeiderens rutiner	16
2.3 Fagtradisjoner i sosialt arbeid	19
2.4 Møte mellom klient og sosialarbeider – Bergen.....	21
2.5 Møte mellom klient og sosialarbeider - Oslo.....	23
2.6 Hva sier disse undersøkelsene om møte mellom klient og sosialarbeider?	24
2.7 Oppsummering	26
3 ETIKK I YRKESUTØVELSE	28
3.1 Innledning	28
3.2 Profesjon	29
3.3 Profesjonsetikk	31
3.3.1 En allmennmenneskelig fordring som profesjonsetisk grunnlag	31
3.3.2 Politikk som profesjonsetisk grunnlag	33
3.4 Oppsummering	37
4 NÆRHETSETIKKEN.....	38
4.1 Innledning	38

4.2 Levinas	39
4.3 Løgstrup	42
4.4 Den andre	45
4.5 Fordringen	47
4.6 Vold	49
4.7 Ansvar mellom mennesker i nærhetsetikken	51
4.8 Hva med den andre når det tredje dukker opp?	52
4.9 Nærhetsetikken, en religiøs etikk?	55
4.10 Oppsummering	55
5 DRØFTING	57
5.1 Hvordan kan en i et nærhetsetisk perspektiv se kritisk på møtet mellom profesjonell sosialarbeider og klient?	58
5.2 Nærhetsetikkens belysing av sosialarbeideren som menneske og medmenneske	62
5.3 Kan nærhetsetikken gi innspill som kan forhindre at sosialarbeider krenker klient?	65
5.4 Ulike sosialarbeiderroller i lys av nærhetsetikken	67
5.4.1 Byråkrat og/eller sosialarbeider	68
5.4.2 Ekspert eller medkjemper	69
5.4.3 Profesjonell, ufaglært eller frivillig sosialarbeider?	71
5.4.4 Politisk og/eller etisk orientert sosialarbeider	71
5.5 Kritisk belysing av rutiner som kan svekke sosialarbeiders evne til å møte klient ut fra nærhetsetisk forståelse.	73
5.6 Har sosialarbeider innsikt i klients behov?	78
5.7 Er mangelen i møte for lite mulighet til medvirkning for klient?	80
5.8 Hvor viktig er friheten i møte?	81
5.9 Nærhetsetikkens uklarhet - et forbilde for møte med mennesker	82
6 KONKLUSJON	85
7 LITTERATURLISTE	88

1 Presentasjon av tema

Jeg velger å presentere temaet i oppgaven gjennom en beskrivelse av en reell situasjon fra sosialt arbeids praksis. Hendelsen skjer i et samarbeidsmøte mellom klient og saksbehandlere fra ulike deler av det sosiale hjelpeapparat. Beskrivelsen viser hvordan dette møte med klient i liten grad handler om klient, og hva hun måtte oppleve å ønske. Sosialarbeiderne innehar kompetanse og har klare forventninger og formeninger om hva som er best for klient. Eksemplet viser hvordan møtet blir styrt av sosialarbeiderne, og at klient derav egentlig ikke trengte å være tilstede. Ingen av rutinene i situasjonen, som for eksempel størrelse på økonomisk bistand og hvordan bistanden tilbys, er styrt av lov. Det er med andre ord lokale rutiner eller saksbehandlers rutiner. Dette får store konsekvenser for hvordan møtet blir. Den største konsekvensen er at kvinnen sannsynligvis opplever at hennes mening ikke betyr noe, og at hennes motivasjon for selv å arbeide videre for å komme ut av sin vanskelige situasjon blir svekket.

”Jeg forteller at Ingalill har gitt uttrykk for at hun ønsker seg et sted å bo, og at hun opplever det som forferdelig tungt at hun aldri har penger. Hun får om lag 3000 kroner i måneden i sosialhjelp fra sosialkontoret, men Ingalill mener dette ikke er nok å leve av. Ingalill sitter taus, men jeg registrerer at hun nikker av og til. Jeg oppfatter dette som bekreftelse på at det jeg sier stemmer med det hun opplever. (...) Sosialkonsulenten tar deretter ordet, og sier at Ingalill egentlig får mye mer enn bare 3000 kroner i måneden. Hun forteller at Ingalill ofte oppsøker sosialkontoret og får da utskrevet rekvisisjon slik at hun kan handle mat i en bestemt butikk i byen. I tillegg får hun i perioder rekvisisjon for å overnatte på et hospits som kommunen har avtale med. (...) Jeg spør hvorfor de gir Ingalill rekvisisjon til mat fremfor å gi henne penger. Sosialkonsulenten svarer at dette er faste rutiner overfor rusmisbrukere når de har brukt opp det faste sosialbidraget. (...) Saksbehandleren fra arbeidskontoret sier at dersom Ingalill skal innvilges rehabiliteringspenger, er det viktig å gjøre ei kartlegging av arbeidsevnen hennes. Ettersom Ingalill aldri har vært i jobb, og heller ikke har noen utdanning, anser hun det som nødvendig at Ingalill gjennomgår et arbeidstreningsprogram.” (Oltedal/Olsen 2007:210-211)

1.1 Oppgavens tema

Oppgaven vil omhandle det konkrete møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient. Jeg vil belyse og diskutere dette møte mellom mennesker med utvalgte deler fra nærhetsetikken.

Hensikten med sosialt arbeid er å hjelpe mennesker i en kortvarig eller langvarig vanskelig situasjon, slik som kvinnen i eksemplet på forrige side. Møte mellom sosialarbeider og klienter er avgjørende for videre arbeid, da det er her store deler av premissene legges for videre relasjon. I dagens norske velferdstat forbinder en ofte sosialt arbeid med økonomiske vansker, men relasjon, støtte og veiledningssamtaler er også av udiskutabel betydning. Profesjonelt sosialt arbeids kjernearbeidsoppgaver er arbeid med marginaliserte grupper som rusmisbrukere, utviklingshemmede, mennesker med psykiske lidelser og mennesker med integreringsproblemer. Oppgavens tematikk vil omhandle møte mellom sosialarbeider og klient på sosialsenter. Likevel tror jeg oppgavens tematikk vil være aktuell i svært mange andre offentlige sosialtjenestetilbud der sosialarbeidere og klienter møtes.

Mitt utgangspunkt er at mye blir definert av sosialarbeider i møtet mellom profesjonell sosialarbeider og klient. I denne oppgaven vil jeg utforske hvorvidt nærhetsetisk teori kan belyse dette. Svein Aage Christoffersen beskriver i boken ”Profesjonsetikk” (2005) hvordan rutiner som lovverk og regler har innvirkning på utføringen av omsorgsarbeid, og at dette kan ha uheldige sider.

”I det profesjonelle arbeidet med andre mennesker er det en rekke lover og regler som bestemmer hva det innebærer som sykepleier, lærer, sosionom eller lege å handle til den andres beste og ivareta den andres interesser. Fordringen er bygd inn i regelverket. Spørsmålet er imidlertid om ikke regelverket også kan gå for langt i å definere den andres interesser. Kan ikke regelverket føre til at vi neglisjerer den andres egen oppfatning, fordi ”systemet vet best”? Både regelverket og den profesjonelles vurdering på systemets vegne kan overstyre klienters og pasienters egne ønsker, slik at resultatet blir ett overgrep. Hva kan vi gjøre for å forhindre det?”
(Christoffersen 2005:85)

I denne oppgaven vil jeg se nærmere på om det ved hjelp av nærhetsetisk teori og bevissthet kan diskuteres viktige forhold omkring rutiner i det konkrete møte mellom sosialarbeider og klient. Kanskje kan dette være sentralt for å nå alt sosialt arbeids mål: å hjelpe klient best mulig i hans situasjon.

I norsk forsknings- og undervisningsmiljø i sosialt arbeid har en i nyere tid blitt stadig mer opptatt av teorier om hvordan en møter klienter. For eksempel har empowerment-tradisjoner (myndiggjøring) blitt svært populært. Dette innebærer en tanke om at en som sosialarbeider i langt større grad skal analysere og bygge opp under klientens egne ressurser til å komme seg ut av den vanskelige situasjonen. På denne måten ønsker en å redusere fagpersonens ekspertrolle. Uttrykk som ”klienten er ekspert på eget liv” har blitt vanlig. I en slik tilnærming får møtet mellom sosialarbeider og klient en enda mer sentral plass, da arbeidet i hovedsak fungerer i møte med klient, og ikke på sosialarbeiderens kontor før eller etter møtet. Til tross for myndiggjøringsbølgen er min oppfatning at sosialt arbeid i Norge ennå ikke i nevneverdig stor grad er preget av disse oppfatningene. Regelverk er i liten grad blitt endret. Flere kommuner sliter med anstrengt kommuneøkonomi, og mye av fokuset i kommune- Norge er på økonomisk kontroll og rapportering. Dette har flere steder medført at sosialarbeider har fått flere klienter og mindre tid til å sette seg inn i klientenes behov, ønsker og følelser. I tillegg har en i enda større grad enn tidligere fått normer og rutiner for rettferdig fordeling av hjelpetiltak og goder. Dette medfører trolig at mange sosialarbeidere opplever at de blir svært styrt av regler og i mindre grad av hva klient måtte ønske støtte på, jamfør empowerment-tradisjonen. Dette kan i noen tilfeller føre til at sosialarbeider ikke opplever å stå moralsk ansvarlig for sitt møte med klient, da dette er gjort på bakgrunn av rutinene. En slik situasjon vil eventuelt stå i sterk kontrast til denne oppgaves teori: nærhetsetikken. I nærhetsetisk perspektiv står enkeltmenneske alltid moralsk ansvarlig for sine handlinger mot den andre.

”Det moralske ansvar lar seg heller ikke begrense av normer og regler. Det moralske ansvar er ubetinget og i prinsippet ubegrenset; jeg er til *for* Den Andre, og det å være til for kan verken reguleres eller begrenses av artikulerte regler. *I møtet med Den Andre er jeg ganske enkelt berøvet den komfort som regler og normer kan gi meg* (i og med at regler kan fortelle meg hva jeg skal gjøre, og dermed hva som er nok) Møtet med Den Andre gir opphav til en *fordring* som motiverer til handling, men som ikke sier noe nærmere om hva jeg konkret skal gjøre. Fordringen krever alltid fortolkning, og den må jeg alltid selv stå for.” (Nyeng 1999:111)

Som Nyeng skriver er det ikke moralsk forsvarlig ut fra en nærhetsetisk sammenheng å begrunne sine handlinger ut fra rutiner eller regler.

1.2 Problemstilling

”På hvilke måter kan nærhetsetikken kaste kritisk lys over forståelsen av møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient?”

I forrige underkapittel ble tematikken i sosialt arbeid og teorien i nærhetsetikken raskt innledet. Videre vil jeg i de neste underkapitler beskrive sentrale begrep i problemstillingen og eget ståsted. Deretter vil jeg videre i dette innledningskapitlet gjøre rede for hvordan jeg metodisk har valgt å besvare problemstillingen. Det vil bli gjort rede for utvalgt teori, relevant forskning, og det vil bli gitt en beskrivelse av hvordan oppgaven er satt sammen for å besvare problemstillingen.

1.2.1 Begrepsforståelse

Med sosialt arbeid og sosialarbeider snakker jeg i denne oppgaven utelukkende om sosialt arbeid i Norge som drives i offentlig regi, og da arbeid som består av en blanding av møter med klienter og saksbehandling på et sosialsenter. Det er sentralt at jeg i denne oppgave kun omtaler profesjonelt sosialt arbeid, det vil si arbeid utført av sosialarbeider med minimum 3 års høgskoleutdanning. I ett av oppgavens kapitler vil jeg ta for meg hva som forstås med profesjon da jeg oppfatter det som sentralt for hva en forventer av en profesjonsutøver, og om hva slags forhold det er mellom profesjonsutøvers rolle, etikk og møte med klient. Jeg utelukker ikke at oppgavens innhold kan være relevant og gjenkjennelig i andre omsorgsprofesjoner, men sosialt arbeid ved sosialsenter vil primært være mitt utgangspunkt.

Det har lenge, og vil trolig alltid, foregå en diskusjon om sekkebetegnelser av hjelpemottakere. I denne oppgaven vil jeg bevisst bruke begrepet klient/klienter, fordi begrepet er mye brukt både i litteratur og i praksisfeltet, og jeg opplever det som mindre omstridt enn for eksempel begrepet bruker. For å avstigmatisere begrepet klient, finner jeg det viktig å understreke her at svært mange av de som mottar hjelp fra sosialtjenesten mottar det bare i en akutt og kort periode, for deretter å få løst sin situasjon. Begrepet klient vil i denne oppgaven omfatte alle som på en eller annen måte oppsøker sosialtjenesten for bistand, enten det gjelder råd, veiledning, samtaler eller økonomisk bistand.

Begrepet møte er meget sentralt og vil bli nøye omhandlet i denne oppgaven. Begrepet er i utgangspunktet stort og noe tvetydig. Møte kan forstås som en hver form for kontakt mellom sosialarbeider og klient, telefonsamtaler og i ytterste konsekvens også skriftlig korrespondanse. I en mer spesifisert definisjon av begrepet møte, forstår en kun de tilfeller der sosialarbeider og klient møtes ansikt til ansikt. Fokus i denne oppgaven vil være en slik forståelse der det sentrale er det som skjer i det konkrete møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient. Dette er eksemplifisert i historien om kvinnen i presentasjonskapitlet i denne oppgaven. Videre vil jeg i dette møte være opptatt av ulike rutiner som på en eller annen måte er med og definerer møtet. Rutiner brukes i oppgaven som en sekkebetegnelse på regler som styrer sosialarbeideren i hvilke valg han eller hun foretar i møte med klient.

1.2.2 Eget ståsted

Som allerede avslørt er jeg sosionom, og jobber selv med profesjonelt sosialt arbeid og møter daglig klienter. Først og fremst tror jeg det sikrer et engasjement og nærhet til fagfeltet i oppgaven. I et forskningsperspektiv ser jeg at jeg står i fare for ikke å klare å være objektiv. Jeg står videre i fare for å være så midt i situasjonen at jeg ikke ser helheten og konsekvensen. På den andre siden sikrer dette at jeg har opplevelser og erfaringer om de situasjoner som beskrives. Jeg har bevisst valgt å ikke benytte meg av empiriske eksempler fra egen arbeidshverdag. Eksemplene i oppgaven er referert fra annen litteratur.

Det at jeg til daglig jobber innen fagfeltet, og har bred kontakt med kollegaer og fagmiljø rundt i landet som forteller om sin virkelighet, mener jeg er med og hever kvaliteten på denne oppgaven. Jeg mener at jeg på denne måten har sikret at oppgaven innehar relevant tematikk, akseptable betraktninger, og at problemstillingen oppleves relevant for flere enn meg.

1.3 Metode

Min intensjon med denne oppgave er å se på om nærhetsetikken kan anvendes til å si noe om det konkrete møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient. Denne oppgaven er skrevet ut fra en fenomenologisk virkelighetsforståelse.

”Fenomenologi har sine røtter i Husserls (1859-1938) filosofiske perspektiver, som igjen var påvirket av Descartes. Husserls filosofi gikk ut på at forskeren skulle prøve å oppnå vitenskapelig kunnskap gjennom konsentrerte studier av erfaringer ved hjelp av et reflekterende selv. Husserl så verdien av å la selvet oppdage erfaringens grunnleggende mening eller essens. På den måten skapes kunnskapen i tenkningen. I følge Husserl eksisterer et fenomen i folks bevissthet.” (Postholm 2005:42)

Hos Edmund Husserl er fenomenologien en vesensvitenskap i motsetning til faktavitenskap. Dette kan enkelt sammenlignes med at jeg ikke kan beskrive den andres opplevelse av et kunstverk ved bare å iakttå at han ser på det. Jeg må se kunstverket, den andres blick og reaksjon, og ut fra dette forsøke å sette meg inn i hans opplevelse, for så å prøve meg på å beskrive. Fenomenologien forklarer dette ut fra at en ikke opplever bildet ut fra hva en rent objektivt ser, men først og fremst ut fra det som kommer til menneskets bevissthet. I fenomenologien er en opptatt av å forstå hvordan for eksempel et bilde eller en situasjon fremtrer for et menneske og dets bevissthet. På denne måten vil en kunne oppdage –essens– eller de fenomen som utgjør noe vesen.

Jeg mener å følge en fenomenologisk tradisjon der jeg først fremstiller situasjonen ”bildet”, her møtet mellom profesjonell sosialarbeider og klient. Dette møtet belyses ved hjelp av aktuelt publisert materiale. Nærhetsetikken er en teori som belyser tilstedeværende –essens– eller fenomener i møte mellom mennesker. Jeg bruker denne teoretisk bearbejdede kunnskapen som ramme eller ”briller” når jeg går inn i situasjonen, for å oppdage hvordan situasjonen – møtet – fremtrer.

Møte mellom sosialarbeider og klient vil i denne oppgaven bli presentert med forskjellig publisert materiale. Jeg vil gjengi funn fra to empiriske undersøkelser, en av kvantitativ art og en av kvalitativ art. Den ene forteller om hvordan klienter i Oslo opplever møtet med sin sosialtjeneste. Den andre, fra Bergen, forteller om møte mellom profesjonelle sosialarbeidere og klienter. Begge disse undersøkelsene er grundig gjennomført av utenforstående parter.

Meg bekjent er dette noe av de mest grundige undersøkelser som er foretatt i norsk sosialtjeneste i senere tid. Videre vil jeg for å belyse møtet mellom sosialarbeider og klient, gi en kort presentasjon av sosialt arbeid og fagtradisjoner. Noen beskrivelser av møter blir også gjort for å gi sosialt arbeid "ett ansikt", og mere konkret belyse møtet mellom sosialarbeider og klient. Jeg finner det også nødvendig å plassere sosialarbeideren inn i en profesjonell og profesjonsetisk ramme, og et kapittel i oppgaven vil omhandle dette.

Jeg vil benytte utvalgt nærhetsetisk teori. Den er en videreutvikling av Husserls fenomenologi der grunnlaget er at en som menneske står moralsk ansvarlig i forhold til sitt medmenneske, den andre. Jeg velger å bruke deler av nærhetsetikken som spesielt påpeker sentrale fenomener og forhold i situasjonen: møte mellom mennesker. I oppgavens drøftningsdel vil jeg ved hjelp av nærhetsetikken sett meg inn i, kritisk belyse og reflektere omkring møtet mellom profesjonell sosialarbeider og klient.

1.4 Aktuell teori i oppgaven

Nærhetsetisk teori fremstår på ingen måte som noen klart definert og udiskutabel teori. Jeg har valgt å bruke nærhetsetikken i denne oppgaven, da den skiller seg markant ut fra andre etiske retninger ved å ikke gi eller ta utgangspunkt i normregler, men tar moralsk utgangspunkt i møtet mellom meg og det andre menneskets appell om mitt ansvar. Nærhetsetikken står, som beskrevet i underkapitlet om metode, i en fenomenologisk tradisjon. Der det tas for gitt at det finnes fenomener som er gitt mennesket i egenskap av å være menneske. Dette gjør for eksempel at vi søker sammen og i utgangspunktet har tillit til at andre vil oss godt. Det gir også makt og ansvar til å ivareta den andre. Utgangspunktet i nærhetsetikken er møte mellom meg og den andre. Når jeg møter det andre menneske, ansikt til ansikt, vekkes min etiske bevissthet. Det manifesterer seg, hos meg, et moralsk ansvar for den andre. Dette ansvaret påvirkes og dannes på bakgrunn av hva den andres ansikt og kroppsspråk uttrykker. I nærhetsetisk teori forsøker en med denne forståelsen av menneske som moralsk subjekt, å beskrive grunnleggende fenomener og moralsk praksis i møte med sitt medmenneske.

Nærhetsetikken er heller tynt beskrevet i norsk sosialt arbeids litteratur. Men nærhetsetikk er rikt beskrevet i helsefaglig litteratur. Denne litteraturen tar ofte, i likhet med meg, og henter

sine teorier fra tidligere kjente utarbeidede nærhetsetiske teorier. Jeg vil i all hovedsak benytte nærhetsetikkens to mest kjente og brukte filosofer og teoretikere: Emanuel Levinas og Knud Eijler Løgstrup. Da deres materiale er svært stort, har jeg foretatt utvelgelse av teorier jeg har sett som spesielt aktuelle for å belyse møter i sosialt arbeid. Jeg har i denne utvelgelsesprosess og bearbeidelse søkt noe støtte hos andre norske forfattere som har drøftet nærhetsetikken, for eksempel inn mot sykepleie eller medisin. Nærhetsetikken egner seg til å skape refleksjon omkring møte mellom mennesker, og jeg mener å se at nærhetsetisk teori kan benyttes til å belyse kritisk møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient.

1.5 Aktuell forskning på området

Nærhetsetikken er i stor grad beskrevet av mange forfattere. Mine hovedkilder er først og fremst filosofene Emmanuel Levinas og Knud Ejler Løgstrup. Det har i ettertid blitt skrevet en mengde artikler, oppgaver og bøker ut fra deres arbeider. Dette har igjen gitt nye nærhetsetiske perspektiv og ikke minst kritiske betraktninger. I Norge er nærhetsetikken i dag en anerkjent etisk retning, og er beskrevet i de fleste grunnbøker omhandlende etikk, som brukes på høyskoleutdanninger innen helse og sosialfeltet. Jeg registrerer at det etter hvert finnes flere norske forskere som har vist interesse for nærhetsetikken og skrevet bøker ut fra den. Jeg har benyttet noen av disse i innledende fase i denne oppgaven for å kunne forstå nærhetsetikken bedre. En stor inspirasjon har vært sykepleie- teoretiker Kari Martinsen som har belyst sykepleiers møte med pasient. Hun gjør det ved hjelp av nærhetsetisk teori med hovedvekt av arbeider fra Løgstrup. Det er også mange andre som har skrevet gode bøker innen etikkfeltet i forhold til nærhetsetikken. Spesielt sentrale for meg har vært arbeider av Svein Aage Christoffersen og Arne-Johan Vetlesen.

Det er ikke noen lang tradisjon for forskning innen sosialfag i Norge. Dette kan ha sin årsak i at profesjonelt sosialt arbeid, slik vi kjenner det i dag, ikke innehar lange tradisjoner i Norge. Sosialt arbeid som fag har heller ikke like sterk posisjon, som for eksempel sykepleie og pedagogikk. Meg bekjent er det skrevet lite om sosialt arbeid i forhold til nærhetsetikken spesifikk. Det finnes noen studentoppgaver og artikler som ikke innehar faglig fundament til å bli brukt som materiale i denne oppgaven. Derimot finner jeg det viktig å bruke noe tid i oppgaven til å presentere små utdrag av den forskning som er gjort av sosialt arbeids historie

og teorier. Jeg vil også presentere kort utenlandske arbeider som har vært sentrale i utvikling av norsk sosialt arbeid.

Forskning innen profesjonsetikkfeltet har i senere år vært fruktbart. Jeg velger spesielt å nevne fagmiljøet ved Senter for profesjonsstudier ved Høgskolen i Oslo og forskere ved Teologisk fakultet i Oslo, som har fordypet seg i feltet. Dette har ført til mange bokutgivelser og spennende debatter i artikler og ved seminarer. Mine kilder inn i dette store feltet vil i hovedsak være hentet fra det profesjonsetiske fagmiljø rundt Harald Grimen og Per Nortvedt ved Høgskolen i Oslo. Jeg vil skissere sentrale utvalgte argumenter i disse langt fra avsluttede diskusjoner, for å ta de med som innspill i min drøftningsdel. Det finnes selvfølgelig også her sentrale utenlandske arbeider som trolig har vært til inspirasjon også i Norge. Jeg velger å ikke forholde meg til utenlandsk profesjonsetiske arbeider, da jeg oppfatter de norske som svært reflektert og med store meningsforskjeller, og fra ulike forskningsinstitusjoner. Det norske velferdssystems unikhhet ville dessuten ha gjort det komplisert å bruke utenlandsk forskning.

1.6 Oppgavens oppbygning

Mitt gjennomgående hovedfokus i oppgaven vil være perspektiver på det konkrete møtet mellom sosialarbeider og klient. For å påpeke dette fokus i oppgaven, velger jeg å starte oppgaven med et kort innføringskapittel i sosialt arbeid. Det legges her vekt på å beskrive forhold omhandlende møtet mellom profesjonell sosialarbeider og klient.

Etikk i yrkesutøvelsen, presentasjon av begrepene profesjon og profesjonsetikk er viktige for senere å kunne diskutere sosialarbeiderens rolle i møte med klient. Oppgaven innholder derav et eget kapittel med innføring i sentral yrkesetikk og profesjonsanliggende.

Jeg har valgt å ha et forholdsvis fyldig presentasjonskapittel av nærhetsetikken, nettopp fordi nærhetsetikken er hovedteori i denne oppgaven. Det vil i all hovedsak bli lagt vekt på å presentere bidrag fra Levinas og Løgstrup. Dette kapitlet vil ta for seg sentrale utvalgte deler av nærhetsetikken som spesielt er valgt for å belyse oppgavens tema.

I oppgavens drøftningsdel vil det, som beskrevet i dette kapittel, bli drøftet nærmere hvorvidt nærhetsetikken gir kritiske innspill til møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient. I et eget konklusjonsskapittel vil noen sentrale poeng fra oppgaven bli trukket frem, og jeg vil forsøke å oppsummere oppgavens tematikk i korthet.

2 Sosialtjenesten

2.1 Innledning

Begrepet sosialtjeneste forstås bredt i denne oppgaven. Sentrale ord er sosialsenter/ sosialkontor, barnevern, rusomsorg, tjenester til utviklingshemmede og etter hvert har det også blitt en del psykisk helsearbeid. I denne oppgavens tematikk er det mindre betydningsfullt hvilke av disse fagområdene vi snakker om. Det vesentlige vil være møtet som skjer mellom en sosialarbeider og en klient, bruker, tjenestemottaker eller pasient. Mine eksempler vil være fra norsk kommunal førstelinjetjeneste med hovedfokus på sosialsenter/sosialkontor. Jeg vil på ingen måte gi en fyldig beskrivelse av sosialt arbeids metoder og arbeidsområder i denne oppgave.

2.2 Sosialarbeiderens rutiner

Jeg har valgt å starte dette kapitlet med en historie fra virkeligheten i Oslo. Den står beskrevet i Helse- og sosialombudets årsmelding(2006). Beskrivelsen viser hvordan mennesker, til tross for kontakt med sosialtjenesten, kan leve på uakseptabel levestandard hvis de ikke får fremstilt sin situasjon i møtene med sosialtjenesten. Hendelsen viser også en mann som har opplevd avvisning på sin fordring om hjelp til å finne bolig. Sosialtjenesten har ikke nødvendigvis gjort noen saksbehandlerfeil i kasuset, men de har ikke lyktes i forhold til mannen slik at han har ønske og tillit til å komme på sosialsentret igjen, selv om han ikke finner bolig.

”En mann henvendte seg til ombudet fordi han ikke fikk tilstrekkelig hjelp til å finne en bolig. Sosialkontoret hadde opplyst at de bare kunne stille en sosialgaranti for depositum for husleie. De hadde heller ikke tid eller mulighet til å hjelpe ham med å kontakte aktuelle utleiery. I tre måneder lette mannen etter bolig uten å finne en utleier som ville akseptere sosialgaranti. I mellomtiden tilbrakte han nettene hos venner og bekjente som var villige til å la ham overnatte. Mannen var fra Somalia, og hadde problemer med å gjøre seg forstått på norsk. Ombudet skrev brev til sosialtjenesten og ba de vurdere å yte mannen kontantdepositum, og hjelpe ham aktivt med å komme i kontakt med aktuelle utleiery. Kort tid etter fikk mannen bolig med sosialtjenestens hjelp”. Helse- og Sosialombudet årsmelding 2005 (Sak 2005/179)

I eksemplet over kan det se ut som om en ikke har tatt tilstrekkelig hensyn til mannens dårlige norskkunnskaper og mulig manglende kjennskap til norsk velferdssystem. Alle profesjonelle sosialarbeidere er i større eller mindre grad pålagt å følge rutiner. En av de mest sentrale i lovgivningene i sosialt arbeid i Norge er Lov om sosiale tjenester. I § 1-1. Lovens formål står det:

- a) å fremme økonomisk og sosial trygghet, å bedre levevilkårene for vanskeligstilte, å bidra til økt likeverd og likestilling og forebygge sosiale problemer,
- b) bidra til at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre.

Tjenestene er pålagt å være i samsvar med gjeldende lovverk, som for eksempel omhandler taushetsplikt, lover for forsvarlig saksbehandling, definering av mulighet for bruk av tvang og lignende. Videre har de fleste tjenestesteder egne rutiner, det kan være maler for vedtak, normer for vedtaksstørrelse og sikkerhetsinstruks. I tillegg er det svært viktig å være klar over at lokalt selvstyre i kommunene gir store muligheter til å disponere midler på ulike måter til sosiale tjenester. For eksempel er det relativt stor forskjell på satsene for sosialhjelp fra kommune til kommune. Det er trolig også svært stor forskjell på antall klienter pr. saksbehandler og prosentvis hvor stor del av befolkningen i kommunen som er brukere av sosiale tjenester. Slike ulikheter medfører at det også er stor variasjon fra kommune til kommune på hvilke tjenester som blir mye brukt, og hvordan de praktiseres. Og til syvende og sist er det nok også svært ulikt hvordan klientene blir møtt, og hvor mye tid som sosialarbeider kan sette av til å møte klient.

I tillegg til disse formulerte rutiner vil det, i følge organisasjonsteoretisk forståelse, innenfor hver enkelt arbeidsplass, være innarbeidet egne rutiner og organisasjonskultur (f.eks Jacobsen og Thorsvik 1997) Det vil ofte være stor forskjell på hvordan en møter klienter, hva en ser som viktig, og hva slags hjelp en har mulighet til å tilby. Igjen vil en se store ulikheter hos de enkelte sosialarbeidere, og hvordan han eller hun vektlegger ulike sider ved arbeidet, hvilke rutiner en kjenner til, og hva som blir vurdert som betydningsfullt. Innenfor både barnevern, tiltak til utviklingshemmede og rusomsorg, blir det i noen grad benyttet tjenester fra kommersielle eller ideelle organisasjoner. Hva som finnes og tilbys, er ulikt i de forskjellige delene av landet.

På en rekke arbeidsplasser der sosialt arbeid utføres er fagforeningskulturen relativt sterk. Fagforeningene har helt klart vært med å forme dagens sosiale arbeid i Norge, og er også med på å sette rutiner i dagens praksis. Det mest håndfaste eksempel på det er de yrkesetiske retningslinjer (FO 2007), som har til hensikt å være med å styre sosialarbeidernes praksis og arbeidshverdag. Dette er et meget viktig tema i forståelsen av profesjonelt sosialt arbeid, så jeg vil komme nærmere inn på dette senere i oppgaven, i diskusjonen av profesjon og profesjonsetikk.

Utgiftene til sosiale tjenester på landsbasis er høye og kan lett komme i konkurranse med andre viktige offentlige tjenester, som for eksempel skole, sykehus og veier. Politikere og offentlige ledere har fått stadig større utfordringer i å fordele midler på en akseptabel måte. Å sikre forsvarlighet har dermed også blitt viktig, og en har igjen laget nye rutiner for hvordan ulike situasjoner skal møtes. Eriksen (1999) tar opp denne problematikken og diskuterer rasjonell bruk av offentlige midler i sin bok. En kan forstå rasjonalitet som høyest mulig effektiv utnyttelse av de mest mulige effektive tilbud. Dette krever igjen rasjonelle aktører som er i stand til å velge rasjonelt. En snever forståelse av begrepet rasjonalitet dreier seg i utgangspunktet om best mulig ressursutnyttelse. Eriksen er klar på at rasjonalitetstenking ofte er hensiktsmessig å bruke i offentlig tjeneste. Han presenterer i sin bok også en rasjonalitet han mener en kan utvikle til gode offentlige tilbud. Men Eriksen er først og fremst gjennomgående kritisk til en ensidig tro på ledelse ut fra moderne rasjonalitets teorier som han mener er på fremmarsj i vår tid. Han peker på at denne utvikling både stiller moralske og etiske spørsmål:

”Her trengs det moralske perspektivet fordi ulike interesser berøres – hvem skal ha hva – noe som setter spørsmålet om rettferdighet i fokus. Men det etiske perspektivet trengs også, fordi det står om samfunnsmessige goder og bestemte oppfatninger av hva det gode samfunn består i.” (Eriksen 1999:21)

Som en ser ovenfor er rutiner et vesentlig styringsredskap i alle former for sosialt arbeid. Det er udiskutabelt at rutiner er nødvendig. Rutinenes intensjon er ofte å sikre en god tjeneste, slik at alle tjenestemottakere får et godt og forsvarlig hjelpetilbud. Rutiner vil også trolig lette saksgangen. I den norske velferdsstaten hører en ofte at rettferdig fordeling også er et sentralt mål. Dette kan en forsøke å sikre gjennom rutiner, slik at alle bistandsmottakere mottar et minimum. En har ofte til intensjon i slike rutiner å sikre at ingen heller får mye mer enn andre. Derimot kan, som Eriksen peker på, rutiner bli stående i konflikt til etiske vurderinger.

Rutiner er et sterkt verktøy i sosialt arbeid og har fått stor innvirkning i senere tid. I de neste underkapittel vil jeg presentere kort noe av historien til sosialt arbeid der rutiner i liten grad har vært tilstedeværende.

2.3 Fagtradisjoner i sosialt arbeid

Jeg ønsker å presentere kort noe av fagtradisjonene og metodene i sosialt arbeid. Disse vil senere bli brukt som argument i oppgavens drøftingsdel. Et annet svært godt argument for å presentere dette er også at tradisjonene og metodene er med og former sosialarbeiderstanden. Dette vil i neste omgang vises i møte med klient, og etter hvert også befestes seg i den enkelte sosialarbeiders rutiner.

En kan finne element av sosialt arbeidsfagfelt helt tilbake i førkristen tradisjon (Weihe 2004). For eksempel hadde kelterne omsorgsbegrepet, grekerne hadde rettferdighetsprinsippet og romerne hadde juridiske perspektiver. Disse tradisjonene med flere har utviklet seg sammen opp gjennom århundrer til det vi i dag kaller profesjonelt sosialt arbeid. I Norge startet den første utdanningen/kurs for sosialarbeidere i 1920 i regi av Sanitetsforeningen. Den første offentlig styrte skolen: Norges kommunal- og sosialhøgskole ble startet først i 1950. Det første norske doktorgradstudiet ble startet ved Universitet i Trondheim i 1984. Med andre ord er de norske fagtradisjoner for profesjonelt sosialt arbeid relativt korte. Dette er også synonymt med resten av verden. Det har foregått og foregår fortsatt diskusjoner om hvorvidt sosialt arbeid kan forstås som eget fag, eller en sammensetting av andre fagområder som for eksempel psykologi, juss og samfunnsfag. Det foregår i dag politiske diskusjoner om hvorvidt det skal gis sertifiseringer til sosialarbeider slik andre fag-grupper med 3 års grunnutdanning har, som for eksempel fysioterapeuter og sykepleiere. I kapittel 3 som omhandler profesjonsetikk vil jeg beskrive forskjellige perspektiver på dette. Jeg velger å forholde meg til sosialt arbeid, i denne oppgave, som et eget fagområde, som det er mulig å forske på som fenomen. Blant annet Lorenz Shulman (2003) forstår sosialt arbeid som et fag som har til formål å legge til rette for samhandling med det sosiale systemet som klienten er avhengig av for å få hjelp.

Irene Levin (Nordisk sosialt arbeid, 3. 1997) skisserer to viktige forskjellige retninger innen sosialt arbeid. Den ene retningen representert ved amerikanske Mary Richmond. Hun hadde

fokus på individet forstått ut fra sin kontekst. Fattigdommen skulle bekjempes gjennom en profesjonalisering av sosialt arbeid. I en slik forståelse av sosialt arbeid er en avhengig av vel skolerte profesjonelle sosialarbeidere. De står sentralt i denne retningen av sosialt arbeid å bistå klienter ved å veilede og å være emosjonelt tilstede for klient. Et slikt perspektiv på sosialt arbeid kan med en samlebetegnelse beskrives som interaksjonistisk tilnærming, som blant annet er representert ved forfatterne Biestek, Mead og Schulman.

Den andre hovedretningen i sosialt arbeid ble først kjent igjennom Jane Addams arbeid. Hun var ikke opptatt av sosialarbeiderens faglige kompetanse. Hennes mål var at nød og fattigdom skulle motarbeides gjennom en gjensidig relasjon mellom hjelperen og den som ble hjulpet. De skulle lære å dra nytte av hverandre. Det kanskje viktigste perspektivet i hennes praksis og teori er fokuset på at samfunnet er en viktig ressurs og samtidig et hinder for klients fungering. Hun påpekte at det er samfunnet som må endres slik at klient ikke faller utenfor og havner i fattigdom. En viktig side av dette er at samfunnet i stor grad kan tilskrives ansvaret for at klient har havnet skeivt ut, for eksempel i arbeidsledighet, fattigdom eller sykefravær. Det var i Addams ånd at sosialarbeidere og klienter levde sammen, og på den måten alltid var i relasjon og møte med hverandre.

Både Mary Richmonds og Jane Addams perspektiver er sentrale i dagens sosiale arbeid. Og det er vanlig oppfatning å se på sosialt arbeid som et todelt fagfelt (Schulman 2003). Det første fokus er på å skape relasjon med klient og drive faglig sosialt arbeid som fører til endring. Den andre delen består av samfunnsarbeid gjennom forebygging av at mennesker faller utenfor og arbeid for et inkluderende samfunn. En forholdsvis ny tradisjon i Norge er empowerment eller bemyndig-gjøring (for eksempel Johnson 2007). Metoden bygger på ressursorientering med fokus på likeverd, partnerskap, samarbeid, brukermedvirkning, målrettet og systematisk arbeid for å nå klientens mål. Denne retningen går ut på nettopp dette å styrke enkeltklienten, og å være med vedkommende for å gjøre noe med dette menneskets situasjon i forhold til samfunnet.

Den norske velferdstat har ansatt sosialarbeidere med stort ansvar i mange sektorer. Det har vært og er en diskusjon om hvorvidt sosialarbeideren har blitt mer en kontrollør for staten enn en helper for klienten (for eksempel Terrum 2003). Som en ser, eksisterer det ved siden av hverandre mange ulike tilnærminger til sosialt arbeid som fag. Sosialt arbeid har i noe lengre tid, enn i Norge, blitt forsket på i utlandet, kanskje spesielt i USA. Dette har ført til utvikling

av mange evidensbaserte programmer. Min forståelse er at slike kvalitetssikringer og forskning, er med på å tydeliggjøre sosialt arbeid som et fag som det er muligheter for å forske på. I de to neste underkapitlene vil jeg presentere to av de grundigste undersøkelsene av sosialt arbeid i Norge. Jeg vil kun ha fokus på hva de sier om møte mellom sosialarbeider og klient.

2.4 Møte mellom klient og sosialarbeider – Bergen

Dette underkapitlet vil ta for seg en undersøkelse fra Bergen kommune (Helgøy og Ravneberg 2003). Den ble gjennomført i 2002/2003 på begge byens sosialkontorer. Kontorene var meget forskjellig organisert, og hensikten med forskningen var å undersøke hva organiseringen gjorde med klientens syn på bistanden de fikk fra sosialtjenesten, og hvordan sosialarbeiderne opplevde arbeidshverdagen. Det ble foretatt intervjuer av både klienter og ansatte. Jeg finner funnene fra denne undersøkelsen som svært relevante for denne oppgaven. De viser hvordan klient oppfatter sosialarbeider og sosialtjenestens evne til å hjelpe.

”De klientene vi snakket med ser i noen grad på sosialkontorene som et kassakontor administrert av et rigid lov og regelverk. Informantene hadde holdningen at sosialtjenesten er både åpen og snever på hva den åpnet for av søknader. Flere mener de ansatte hadde utviklet firkantede holdninger og var restriktive. Likevel ble de alltid oppfordret til å søke. Noen hadde etter nærmere 20 år opparbeidet seg en holdning om at ”det skader jo ikke å søke”. Det kan synes som om brukerne i sin kontakt med sosialkontoret er på konstant leting etter unntakene, ofte i samarbeid med sine saksbehandlere. Fra saksbehandlernes perspektiv med strenge krav om å ivareta brukernes rettssikkerhet anbefaler de heller sine brukere til å forsøke seg enn å avvise uten formell saksgang. Det vitner om et syn på sosialtjenesten som et strengt byråkratisk system.” (Helgøy og Ravneberg 2003:71)

Det kommer i sitatet over tydelig frem at sosialarbeiders rutiner ikke går upåaktet hen hos klient. Som det blir beskrevet, fremstår sosialkontoret i noen grad som ”kassakontor” styrt av rutiner. Videre blir det, i rapporten, beskrevet hvordan byråkratiet eller rutinene på sosialkontoret gjør at klientene ofte må fylle ut søknader, og at det legges mye arbeid i dette både av klienter og sosialarbeidere, for å tilfredsstille de krav sosialkontoret stiller til saksbehandlingen.

Det er også undersøkt hva de ansatte tenker om dagens praksis. Det avdekkes at også flere ansatte mente at saksbehandlingen hadde for stort fokus, og tok for mye tid. Enkelte mente at

en fast standardisert utbetalingssum/borgerlønn ville ha frigjort tid til tiltaksarbeid. Både klienter og ansatte ved begge kontorene ser ut til å dele oppfatningen om at rutinene rundt økonomisk saksbehandling er rigide og tar mye tid og ressurser. Det blir videre uttrykt at det blir for lite tid og ressurser til tiltaksarbeid. Det blir beskrevet hvordan det tas i bruk ”standardisert handlingsrepertoar” (Helgøy og Ravneberg 2003:74) ved klienter som skal ”snus i døren” og ikke klientidentifiseres. Dette er blant annet ”klienter som har muligheter for arbeid eller trygd” eller er ”sterkt rusavhengige”. Det gis et eksempel på en kvinne der en tenker at hun muligens kunne hatt et helt annet funksjonsnivå hvis hun hadde fått individuelt tilpasset oppfølging i stedet for ”standardisert handlingsrepertoar”. ”Hennes ideer om (...) kræsjer imidlertid med sosialtjenestens meninger, og med de profesjonelle løsningsmodeller som der er utviklet.” (Helgøy og Ravneberg 2003:74). En av hovedkonklusjonene i forskningsrapporten er at det er for liten mulighet til gjennomslag for brukernes ”egne livsprosjekt”.

”Vi har sett at konsumentsamfunnet er karakterisert gjennom individuelle livsprosjekter som bygges gjennom mangfoldige valgmuligheter. Sosialhjelpsmottakere er i stor grad utelukket fra slike valgmuligheter som skaper identitet og definerer ”lykkelige liv”. Valgfriheten impliserer videre ansvarlighet, normen er at individet i dag er ansvarlige for egne valg. En som mottar sosialhjelp er dermed havnet i en problematisk økonomisk og sosial situasjon, i tillegg er han av samfunnet definert som ansvarlig for egen situasjon og for å ha foretatt feil valg. En av sosialtjenestens intensjoner er at samhandling med klientene skal bygge opp ansvarsfølelsen til den enkelte og gjennom det hjelpes til å klare seg selv. Vi har sett at ansvarliggjøringsprosessen har problematiske sider. Dels skyldes det at klienten og sosialtjenesten har ulike oppfatninger om virkemidler, dels ser vi at de har ulike oppfatninger om målet, eller den enkeltes livsprosjekt. Dette er problematisk dersom klienten faktisk skal ta ansvar for eget liv og oppnå livsmestring. (...) Vi vil hevde at sosialtjenesten kan stå i fare for å utøve paternalisme i den forstand at klienten begrenses i sine muligheter til å fatte selvstendige valg angående sin livsmestring.” (Helgøy og Ravneberg 2003:76)

Videre peker forskningsrapporten på at det for sosialarbeider er vanskelig å ivareta alle forventede roller ved sosialkontoret. Dette oppsummeres i følgende roller i rapporten: ”den regelorienterte, den profesjonelle/ konsekvensorienterte og den innovative oppfinnerrollen” (Helgøy og Ravneberg 2003:77). Den første forstås som en byråkratisk rolle der sosialarbeiderens fokus er å gjennomføre god forvaltning. ”Den profesjonelle/konsekvensorienterte” setter sosialarbeideren inn i en sosial faglige ramme der for eksempel kommunikasjon og psykologi er vesentlige innspill. I den ”innovative

oppfinnerrollen” blir det påpekt at sosialarbeideren også må kunne jobbe strategisk og kreativt i forhold til å bistå klienter som ofte har sammensatte og kompliserte problemstillinger.

Satsing på å utvikle gode organisatoriske løsninger og god ledelse fremstår som avgjørende i rapporten. Det er sentralt for å kunne skape velfungerende organisasjoner der klienter får hjelp. Det påpekes at hensiktsmessig og velbegrunnede rutiner er viktig for å kunne oppnå dette. Undersøkelsen viser også at de kontorer som evalueres, fungerer noe ulikt både når det gjelder ansatte og klienter. Dette viser at selv innen samme kommune vil markante forskjeller forekomme i sosialtjenesten.

2.5 Møte mellom klient og sosialarbeider - Oslo

Oslo kommune gjennomfører årlig en brukerundersøkelse ved sine sosialsentre.

Undersøkelsene blir gjennomført ved at både tilfeldig besøkende og inviterte klienter får svare på spørsmål om hvordan de opplever sitt sosialsenter, arbeidet som gjøres der og møte med de ansatte. Resultatene i disse undersøkelsene samles og utgis for offentligheten i en rapport som blant annet legges ut på Oslo kommunes nettsider. I brukerundersøkelsene sammenlignes de forskjellige sosialsentrene ut fra klientenes tilbakemeldinger. Hensikten er å måle og sikre klientenes tilfredshet. Jeg har i denne oppgaven sett på rapporten fra 2006 (Utgitt januar 2007). Den inneholder besvarelser fra i alt 1725 klienter. Disse er fordelt på Oslos 19 sosialsentre. Dette er en kvantitativ undersøkelse med få spørsmål og relativt mange respondenter. Det er derfor noe vanskelig å vite hva klientene har ment når de krysser av, og deretter knytte dette opp mot min oppgaves tema om møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient. Men jeg velger å presentere svarene på noen spørsmål som går på samhandling mellom klient og saksbehandler.

Noen av hovedfunnene er at brukertilfredsheten er svakt stigende ”På en skala fra 0-100 er gjennomsnittlig brukertilfredshet for alle sosialkontor i Oslo nå 64 indekspoeng, mot 61 indekspoeng i 2005”(Brukerundersøkelsen 2006:6). Sentralt i dette perspektiv er at det, i likhet med undersøkelsen fra Bergen, finnes store forskjeller fra sosialsenter til sosialsenter. Dette bekrefter på nytt lokale ulikheter i sosialt arbeid.

Av hovedfunnene i 2006 - undersøkelsen gir respondentene lav score på hvordan de opplever brukermedvirkning (totalscore 55). Jeg finner det viktig å understreke at svaret ikke gjelder kun økonomisk sosialhjelp, men all bistand fra sosialkontoret. Det er påfallende at klienter i så liten grad opplever at de får være med å påvirke sin egen situasjon. Jeg tenker at dette svaret sier noe om møte mellom sosialarbeider og klient. Klienter opplever at sosialarbeidere ikke tar til etterretning deres ønsker, eller legger opp til at klient kan få presentert sine ønsker. Ideelt sett burde møtet mellom sosialarbeider og klient vært med å sikre at klient følte at hans ønsker og forslag var av betydning. I neste omgang, ut fra teorier om brukermedvirkning og empowerment, burde klients mening også få en stor rolle i vurdering av eventuell hjelp.

Videre scores det også lavt på ”opplevelse av hjelp til å løse sine daglige problemer” (også totalscore 55). Bare muligheten til å få kontakt på telefon ligger lavere i score på listen enn dette (totalscore 54). Som undersøkelsen fastslår, er det en positiv endring totalt sett i Oslo, og klientene er generelt mer fornøyd med den bistand de mottar fra sitt sosialsenter. Det er likevel alvorlig at brukermedvirkning og opplevelse av å få hjelp ligger på bunnplasseringer av listen. Vi vet fra Bergen at byråkrati og rutiner i stor grad er med å styre dette møtet, og at det der opplevdes som negativt av klientene. Kanskje er det dette som også vises i Oslo, da flere klienter opplever å ikke få medvirke, og heller ikke opplever å få hjelp til sine daglige problemer.

2.6 Hva sier disse undersøkelsene om møte mellom klient og sosialarbeider?

Undersøkelsene er kvantitative og sier slikt sett lite om den enkeltes møte med sosialarbeidere. Videre omhandler undersøkelsene flere forhold og ikke bare hvordan klient opplever seg møtt av sosialarbeider. Disse forbehold tatt i betraktning, tror jeg begge undersøkelsene kan leses til at de peker på at en stor andel klienter ikke opplever de blir møtt på en måte som oppleves som hjelp. Det er grunn til å tro at flere opplever at de ikke blir hørt eller forstått på sosialsentret. Hvis en klient for eksempel opplever å være i behov av hjelp til å greie sine økonomiske forpliktelser til egen familie, å bli møtt av en sosialarbeider som ikke har tid til å høre på din forståelse, vil trolig for mange oppleves svært nedverdiggende. Likeledes vil rusmisbrukeren som endelig har tatt motet til seg til å komme til ruskonsulent,

trolig oppleve å være svært lite betydningsfull, når han får beskjed om å komme tilbake på timeavtale om 14. dager.

Undersøkelsen fra Bergen peker på at klientene opplever sosialarbeiderne som regelstyrt. Det kommer frem at reglene som sosialarbeideren må forholde seg til og føler er viktige, oppfattes ofte som ukjente og uvesentlige for klient som opplever å være i behov av hjelp i sin situasjon. Det sentrale for klient er faktisk å møte en sosialarbeider som vil høre hvordan han har det, og som en får tillit til at vil bruke mulige midler og ressurser til å hjelpe. Det er grunn til å tro at regler, rutiner og saksbehandling i sosialtjenesten krever mye ressurser av sosialarbeideren, ressurser som klienter ikke opplever at er til nytte eller ofte er med å skape distanse, lite tid og manglende fokus på klients opplevde situasjon. At det så tydelig kommer frem i undersøkelsen fra Oslo, at klienter faktisk ikke opplever å få hjelp til sine daglige problemer er svært alvorlig, og har antakelig en nær sammenheng med at de ikke opplever å medvirke i sin egen sak.

Sosialtjenestens klienter eller brukergruppe er svært mangfoldig. Et fellestrekk som ofte går igjen er at klientene ofte er representert i såkalt marginaliserte samfunnsgrupper. Blant annet Pål Repstad (for eksempel Repstad 1992) har skrevet om dette fenomen.

Marginaliseringsprosesser består, enkelt sagt, i at mennesker som er dårlig stillt, får det verre, fordi de er for dårlig stillt til å kunne klare å gjøre noe med sin situasjon. Dette er en utfordring for møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient, fordi klient ofte opplever situasjonen som svært nedverdiggende og tabubelagt. Hvis klienten som skjemmes over sitt liv og situasjon, blir møtt av en sosialarbeider som er opptatt av få frem de faktiske forhold raskt for å kunne finne adekvat hjelp til klient ut fra regelverket, sier det seg selv at mange klienter ikke opplever å bli sett eller i verste fall føle seg nedverdiggende eller krenket av sosialarbeider. Dette kan være en forklaring på hvorfor den mannen som ble presentert i starten av kapittel 2, faktisk valgte å være uten fast bosted fremfor å oppsøke sosialtjenesten igjen.

I et faglig perspektiv er det flere av forholdene over som er bekymringsfulle i forhold til at sosialarbeider ikke kan imøtekomme klients behov i møtet. At klienten opplever at sosialarbeidere ikke møtekommer deres behov for medbestemmelse, er alvorlig i seg selv. Videre tyder ovennevnte informasjon på at sosialarbeidere innehar forbedringspotensiale i forhold til å få klient til å føle at sin situasjon er blitt forstått, og at de får adekvat hjelp ut fra dette. Kanskje kan dette være på grunn av tidspress eller at rutinene gjør at klients egentlige

situasjon ikke er interessant, bare en har dekket klients juridiske rettigheter. Hvis dette medfører en grad av riktighet, står en i stor fare for å miste relevant informasjon om klient. Videre er det også stor fare for at klients opplevelse av ikke å bli møtt, hørt og få egnet hjelp, vil medføre mistillitsforhold mellom sosialarbeider og klient.

Jeg finner det svært viktig å påpeke at sosialarbeidere som arbeider med klienter innehar stor makt. Makt er derfor et sentralt begrep innenfor sosialt arbeid, og møtet mellom sosialarbeider og klient påvirkes av dette (for eksempel Skau 1996 og Skjervheim 1996). ”Menneskets makt til å handle eller beslutte annerledes enn det gjør, har sammenheng med hvor stor grad av makt menneske har (Ofstad 1980)” (Oltedal/Olsen2007:216). Det er nærliggende, ut fra undersøkelsene, at en del klienter opplever at sosialtjenesten og sosialarbeidere innehar stor makt, og at det ut fra dette utøves paternalistisk omsorg.

”Med paternalisme menes her det å ”tilta seg retten til å bestemme over en annen uten å spørre eller høre på den Andre.” (Tranøy:31) En slik praksis er ikke nødvendigvis basert på et ønske om å overgripe.....” (Paulsen 1996:21)

Hvis dette medfører riktighet, står sosialarbeiderne i stor fare for å umyndiggjøre klient i forhold til å ha meninger og løsninger for å komme ut av sin egen situasjon. Min påstand vil da være at klienten trolig ikke får nødvendig og adekvat hjelp til å komme ut av den uønskede situasjonen. Dette vil ofte videre føre til at klient raskt blir pasifisert og gir opp å arbeide for endring.

2.7 Oppsummering

I dette kapitlet har sosialtjenesten blitt beskrevet med spesielt fokus på møter mellom sosialarbeider og klient. Dette har blitt gjort ved hjelp av to undersøkelser fra henholdsvis Oslo og Bergen. Jeg har også gitt en meget kort innføring i sosialt arbeids historie, grunnlag og ulike retninger. Jeg har videre pekt på at det i presentert materiale kan se ut som om en god del klienter opplever sosialtjenesten og derav sosialarbeideren som vanskelig tilgjengelig for møte. Ut fra de to undersøkelsene og refererte kasus, kan det også se ut til at en del klienter ikke opplever at sosialarbeider mestrer å gi opplevelse til klient om at han blir hørt, og har medbestemmelsesmulighet over egen situasjon. Dette bringer oss inn på hva som er

sosialarbeiderens rolle, og hvilke moralske standarder sosialarbeider står ovenfor. Dette er noe av tema i neste kapittel, omhandlende etikk og profesjonsetikk hos sosialarbeidere.

3 Etikk i yrkesutøvelse

3.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for sentrale perspektiver rundt begrepene profesjon og yrkesetikk. Jeg starter kapitlet med å gi en rask innføring i begrepet etikk, før jeg videre tar med etikken inn i yrkeslivet.

”Av det greske ordet ”ethos”, som betyr sed/skikk. I moderne betydning preget av normative vurderinger rettet mot enkeltindividents handlinger og livsførsel, og om kvalitet på mellommenneskelige relasjoner og samfunn. Brukes også ofte synonymt med moralfilosofi, og betegner da den (teoretiske) refleksjon over moralen.”
(Nyeng 1999:173)

Etikk kan ikke forstås som natur- eller samfunnsvitenskapelige teori (Nyeng 1999:21). Til forskjell fra naturvitenskapen finnes ikke entydige regler og konsekvenser for hva som er godt og bra. Det er nettopp dette som også utvikler behovet for etikken. Det er komplisert å leve og omgås andre mennesker. Vi søker etter å være moralske. Etikken gir oss ikke svar på hvordan klare det, men den gir i følge Nyeng (1999:22) ”fundament” til å ”påvirke og utfordre”. Dette vil på sikt utgjøre ”en vekselvirkning mellom to størrelser, teori og handling/erfaring” mer enn bare en ”en envegs teori- og faktarelasjon.”

De neste underkapitlene vil omhandle etikk for sosialarbeidere, her omtalt som profesjonsetikk. I første underkapittel vil jeg klargjøre begrepet profesjon. Videre vil jeg presentere ulike grunnlag for profesjonsetikken. Disse underkapitlene er sentrale fordi de plasserer sosialarbeideren som skal møte klienter inn i ulike roller som ansatt, profesjonell og moralsk ansvarlig i møte med klienter.

3.2 Profesjon

Enkelt sagt kan profesjon forstås som et yrke/jobb. I eldre litteratur, Ulf Torgersens bok "Profesjonssosiologi fra 1972, gis følgende definisjon på begrepet profesjon:

"Vi sier at vi har en profesjon hvor en bestemt, langvarig, formell utdanning erverves av personer som stort sett er orientert mot oppnåelse av bestemte yrker som i følge sosiale normer ikke kan fylles av andre personer enn de med den utdannelsen"
(Torgersen 1972:8 gjengitt i Christoffersen 2005:17-18)

Det spennende med begrepet profesjon er at forståelsen av begrepet har vært, og stadig er i stor forandring. Årsaken til dette ligger antakelig i et visst samsvar med utviklingen og ulike syn på velferdsstaten og helse- og sosialutdanningens rolle og utfordringer. Ulf Torgersen peker likevel på tre sentrale betingelser for profesjonsbegrepet som i stor grad ser ut til å vedvare, uavhengig av andre faktorer. Den første er at profesjon er å forstå som et yrke eller jobb. Videre er det sentralt at det kreves en akademisk utdanning som kvalifiserer deg til dette yrket. Og til slutt, som det går fram i definisjonen over, er det ikke mulig for andre enn de med denne utdannelsen å utføre dette yrket. Diskusjonen har tidvis vært høylytt, og er det fortsatt, om hvilke utdanninger/yrker som kan påberope seg å være akademisk tilstrekkelig til å betrakte seg som en profesjon. Sosialarbeidergruppen som sosionomer, vernepleiere og barnevernspedagoger, har tradisjonelt ikke vært karakterisert som profesjoner på grunn av for eksempel manglende sertifisering, uklart fagfelt, lite forskning og relativt kort utdanning. Diskusjonen omkring hva som kan kalles profesjoner er fortsatt pågående, men det er i stor grad enighet om at sosialarbeidere etter hvert også har fått mange fellestrekk med de anerkjente profesjonene.

Christoffersen presenterer i sin bok (2005) en sosiologisk forståelse av begrepet profesjon. Han beskriver blant annet den amerikanske sosiologen Robert Mertons tre kjerneverdier for en profesjon. Den første verdien er her, som vi også kjenner igjen hos Torgersen, at profesjonsutøver innehar en bestemt teoretisk kompetanse. Den andre kjerneverdien er at den profesjonelle innehar praktiske ferdigheter til å utøve profesjonen. Den siste, og i denne oppgaven mest sentrale, er kjerneverdien "helping", at den profesjonelle innehar en rolle i å hjelpe andre mennesker. I en slik forståelse blir den profesjonelle tildelt et samfunnsmandat, lønn, status osv. til å ivareta samfunnsoppgaver rundt enkeltmennesker. I et profesjonsetisk perspektiv er vi inne på noe av hovedtemaet i denne masteroppgaven: profesjonsforståelsen i

sosialt arbeid handler i stor grad om forholdet mellom profesjonell hjelper og klient. Med en slik forståelse av begrepet profesjon, blir etikken svært viktig som fundament for profesjonsutøvelsen. Samtidig som det er sentralt å se på forholdet mellom profesjonell og klient, er det også viktig å erkjenne at profesjonene også har egne motiver, som ikke nødvendigvis er til det beste for klientene.

Det hersker liten tvil om at det i profesjonsorganiseringen også finnes egeninteresser hos de profesjonelle. Det kan naturlig nok være å sikre seg et monopol på utøvelse av oppgaver og stillinger - en jobber for autoritet og bedre betingelser for egen profesjon. Banks (2004) kaller slike motiver, som i liten grad har til hensikt å bidra til hjelp for klienter, for ”Strategisk tilnærming”. Slike strategiske tilnærminger kan raskt utvikle seg til å ha som hovedformål å gjøre profesjonene eksklusive og jobbe for de profesjonelles makt og økonomiske fordeler.

Paul-Michel Foucault (Christoffersen 2005) har også et kritisk perspektiv på institusjoner. Christoffersen mener også dette kan brukes til å stille kritiske spørsmål til de profesjonelle som opprettholder institusjonene. Han belyser at profesjonsutøverne blant annet i kraft av sine jobber, er gitt et samfunnsmandat til å overvåke og kontrollere borgerne. I et slikt perspektiv er sosialarbeidernes hovedoppgave først og fremst å disiplinere befolkningen slik at de klarer seg, og er tilfredse innen samfunnets gitte rammer. Dette gir igjen makt, og begrepet paternalisme er nærliggende. Sosialarbeideren er gitt stor makt for eksempel ved å kunne innvilge eller avslå sosialhjelp, og dermed ha mulighet til å få stor innflytelse og kontrollposisjon i klientens liv.

Jeg har i dette underkapitlet påpekt at organisering i profesjon kan være positivt ved at en sikrer faglig kompetente utøvere, felles forståelse av faget og styrking av forskning og utdanning. På den andre siden er det helt klart at det i profesjonaliseringen også er aspekter av egeninteresser, som i liten grad arbeider for samfunnets eller klientens beste, men mer de profesjonelles makt og posisjon. Jeg har også presentert teori basert på profesjonenes samfunnsmandat. Dette er sentrale perspektiver å ha med seg i videre lesning av denne oppgaven. Dette gjelder spesielt i de neste underkapitlene der profesjonsetikken skal være hovedtemaet.

3.3 Profesjonsetikk

Enkelt sagt kan begrepet profesjonsetikk defineres som hva som er rett og galt å gjøre som profesjonsutøver (Aasland 2005). Sosialarbeiderne har utarbeidet egne retningslinjer (FO 2007) som gir føringer for hvordan sosialarbeideren skal utføre sitt virke. Det gis retningslinjer ovenfor både samfunn, profesjonsorganisasjon, ledelse, kollegaer, klientgrupper og enkeltklienter. Disse retningslinjene kan også forstås som rutiner som kan ha stor innvirkning på sosialarbeiders arbeidshverdag i form av begrensninger, men også utfordringer. Det er udiskuterbart jf. Profesjonenes ”strategiske tilnærming” at bakgrunnen til slike retningslinjer også er for å styrke profesjonens omdømme, særegenhet, autoritet og makt.

Retningslinjene har som uttalt hovedmålsetting å sikre kvaliteten på arbeidet som utføres og å arbeide for klientenes beste. Dette uttrykkes for eksempel gjennom et ansvar for å varsle om klienter og klientgrupper som lever under uverdige forhold eller blir utsatt for diskriminering. Retningslinjene kan sees på som en oppsummering av viktige verdier i yrket og har til hensikt å sikre en god profesjonsutøvelse. Jeg vil videre i de to neste underkapitlene ta for meg to ulike perspektiv på profesjonsetikken. Perspektivene bygger på en diskusjon i 2005 mellom Harald Grimen og Per Nortvedt, begge ansatt ved senter for profesjonsstudier ved Høgskolen i Oslo. Nortvedt er representant for det perspektiv som legger vekt på den profesjonelle yrkesutøvelsen med menneskets forankring i etiske grunnlag og forpliktelser – den allmennmenneskelige fordring -. I underkapitlet deretter vil jeg presentere Grimens innspill om at profesjonsetikken krever noe mer enn forpliktelse i det allmennmenneskelige grunnlag. Han ser på profesjonene som samfunnsskapt og forfekter at da bør også profesjonsetikken hente sitt grunnlag i samfunnet.

3.3.1 En allmennmenneskelig fordring som profesjonsetisk grunnlag

I Norge har profesjonsetikken for sosialarbeidere tradisjonelt vært bygd mye på grunnleggende etiske og humanistiske tradisjoner. Dette er igjen bygd på vår historie der omsorgen for de svake har hatt sitt fundament i andre menneskers evne til å vise nødvendig omsorg. At omsorg har blitt samfunnsansvar, er fortsatt ganske nytt. Enda nyere er at profesjonelle hjelpere blir lønnet av offentlige midler. Denne raske utviklingen og store endringen setter hele vår oppfatning av begrepet omsorg i et nytt perspektiv. Nortvedt(2005a)

og de fleste andre av de norske profesjonsetikere argumenterer for at selve grunnlaget for den profesjonelle omsorg fortsatt bygger på menneskers evne til å vise empati og omsorg for andre mennesker, som er i behov av bistand. Blant annet har Kari Martinsen skrevet med et slikt perspektiv i sykepleieetikk. Knut Erik Tranøy og Knut W. Ruyter har beskrevet omsorgsperspektivet i medisinsk etikk. Svært sentrale i diskusjonen om omsorgsbegrepet i profesjonsetikk har også Arne Johan Vetlesen og Svein Aage Christoffersen vært. Min oppfatning er at det har vært skrevet lite direkte om sosialt arbeid som fagfelt. Nortvedt skriver heller ikke spesifikt kun om sosialt arbeid, men diskuterer profesjonsetisk grunnlag for profesjoner som møter klienter.

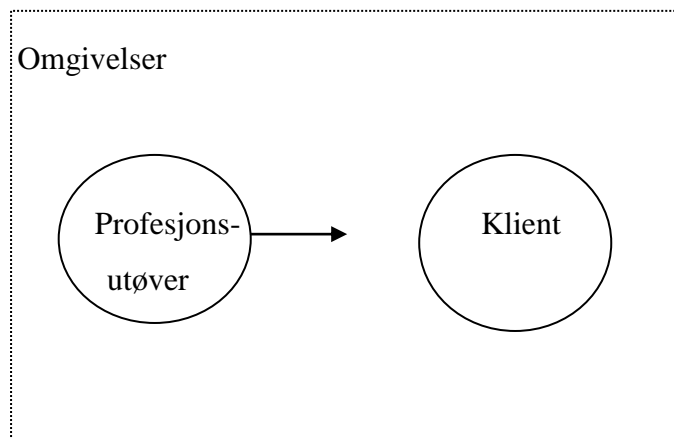
”Men i den grad etiske forpliktelser er skapt, ikke bare av teoretiske forestillinger og forpliktelser på universaliserbare normer, men også har et grunnlag i individers konkrete møter med hverandre, som Charles Taylor sier i *Sources of the Self*, (Taylor), så er og blir allmennmorske forutsetninger om lojalitet, direkte ansvar, empati etc. viktige for en profesjonsetikk. Faktisk blir dette noe av kjernegrunnlaget for hva som er etisk viktig i hjelpeyrker. Profesjonsetikk er ikke en helt ny etikk, men i relasjon til klienter og pasienter har den et grunnlag i akkurat de samme relasjonelle forutsetninger om empati etc. som all annen individorientert moral. Da er vi kanskje uenig om hva slags grunnlagsetikk (om det finnes noen) som skal ligge til grunn for forståelse av profesjonsetikk, mens vi er enige om at profesjonsetikk som en konkret normativ etikk, en yrkesetikk både må ivareta intuisjoner om likebehandling, universalitet og nærhet, lojalitet og barmhjertighet.” (Nortvedt 2005a)

Nortvedt hevder, her i diskusjonen med Grimen, at mer eller mindre allmennmenneskelige fenomener som blant annet ”nærhet, lojalitet og barmhjertighet” er sentrale ferdigheter hos en profesjonell helse- og sosialarbeider. Videre går han inn og argumenter for at disse ”andreorienterte” allmennmenneskelige evner er hovedgrunnlaget for all etikk, og da innbefattet profesjonsetikk.

”...all etikk springer ut av en intuisjon som er andreorientert, forstått som en evne til å oppleve ubehag ved andre, konkrete personers lidelse (...) Grunnleggende for ønsket om en rettferdig verden og rettferdige institusjoner er etter mitt syn, ikke fordi dette er en god og gjennomtenkt måte å organisere samfunnsmaskineriet på, med minst omkostninger for den enkelte borger totalt sett osv. Grunnlaget for rettferdighet er at det i utgangspunktet er en sensibilitet som binder mennesker sammen i hensynstaken overfor hverandre, eller som i det minste gjør omsorg og medmenneskelig ivaretagelse mulig.” (Nortvedt 2005a)

Nortvedt argumenterer ut fra blant annet en nærhetsetisk forståelse. Nærhetsetikken vil bli presentert mer utdypende i kapittel 4. Det vil der bli gitt nærmere innføring i filosofene og etikerne Levinas og Løgstrup. Begge disse, og nærhetsetikkens hovedfokus er møtet med det

andre menneske og mitt ansvar for dette mennesket. Svært forenklet illustrativt sett kan nærhetsetikken og Nortvedts fokus på møte mellom profesjonell og klient tegnes slik:

Som forsøkt illustrert, er hovedfokuset på den enkelte profesjonsutøvers ferdigheter og evne til å møte den andre på bakgrunn av grunnleggende allmennmoralisk grunnlag.

Nærhetsetikken er spesielt opptatt av at makt kan åpne for muligheten til å nedverdige, krenke eller skade den andre. Nærhetsetikken gir ikke regler eller påbud, den spør først og fremst spørsmål som belyser møte med det andre menneske. Det legges i liten grad vekt på å definere ytre omgivelser som påvirker møtet. Videre er det også forskjellige forståelser av hvordan en bruker nærhetsetikken i aktuelle situasjoner der en står ovenfor prioriteringer i valg av fordeling av tid og ressurser mellom forskjellige klienter. Nærhetsetikken kan ikke på noen måte gi "uttømmende svar på alle profesjonsetiske dilemmaer og verdivalg" (Nortvedt 2005 b). Likevel fremstår nærhetsetikken med sitt fokus på klienten som svært sentral i det teoretiske grunnlag for profesjonsetikken. Nortvedt avslår ikke at andre forståelser av hovedgrunnlaget i helse- og sosialarbeideres profesjonsetikk kan være viktige tilføyelser og korrektiver. Men han tar avstand fra Grimens synspunkt vedrørende at politisk fokus er mer sentralt enn den andreorienterte.

3.3.2 Politikk som profesjonsetisk grunnlag

Grimen kom i 2005 med et svært viktig innlegg i den norske profesjonsetikkdebatten. Han hevdet at profesjonsetikkens fundament i første omgang må bygges på politikk eller argumenter fra samfunnet som institusjon. Slik jeg forstår Grimen argumenterer han for en samfunnsoppdragstankegang. Med det mener han at profesjonsutøveren har fått et mandat av samfunnet til å utføre bestemte samfunnsoppgaver. I lys av dette holder ikke etikken eller

allmennmenneskelige fordringer som grunnlag for etikken i profesjonsutøvelsen. I likhet med at profesjonene er konstruert ut fra et samfunnsoppdrag, mener Grimen at profesjonsetikken også må konstrueres. Han presenterer muligheten for å bygge profesjonsetikken på et politisk grunnlag.

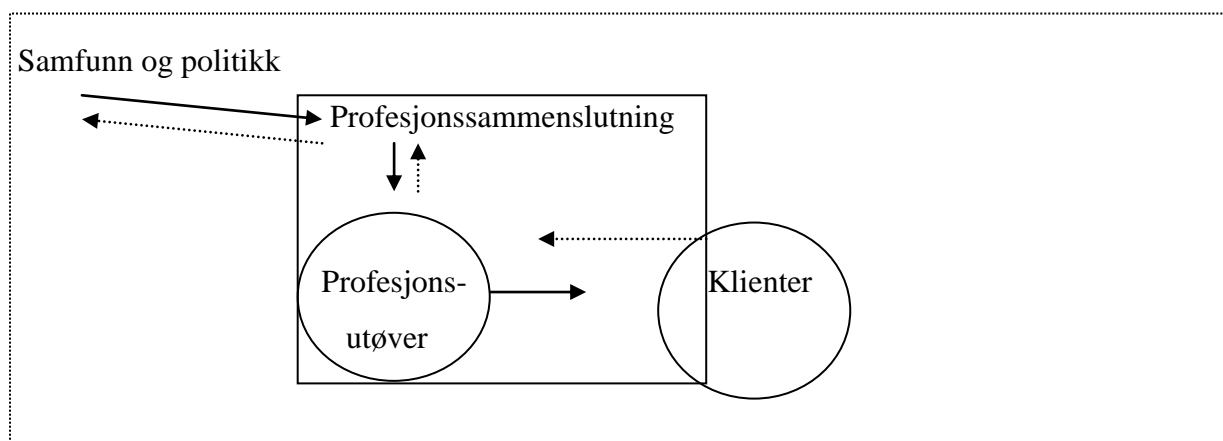
”Om profesjonsetiske diskusjonar skal bli noko meir – og noko viktigare – enn berre drøftingar av etiske retningslinjer i tradisjonell tydning og undersøkingar av det som skjer i mikrosamhandlingane mellom profesjonelle og klientane, pasientane, eller brukarane deira, må profesjonsetikarar òg drøfte politikk.”
(Grimen 2005)

I Grimens perspektiv har altså sosialarbeidere påtatt seg, eller blitt pålagt et ansvar av samfunnet til å arbeide med disse gruppene. Slik jeg forstår dette, starter dette allerede fra det tidspunkt en starter på en offentlig finansiert sosialhøgskole. En er i ferd med å få tildelt et mandat og plikter i forhold til kommende klienter, og det forventes derav at studenten bruker sine evner best mulig under studietiden. Videre i yrkeskarrieren bør og skal samfunnsmandatet være styrende. For Grimen virker det som om det etiske fundament for profesjonsetikken er svært underordnet, om ikke unødvendig i forhold til den politiske agenda: ”Av og til må etikk bygge på politikk, og ikke omvendt. Profesjonsetikk er eit døme på dette” (2005) Han mener at ved å bygge profesjonsetikken på politisk grunnlag, er en i større grad vernet mot at sosialarbeider begår følgende overtramp:

”A.Subversive hensikter, B.Illegetim forfølgning av eigeninteresser, C.Illegitime interessesamanblandingar, D.Illegetim politisering, E.Perverse insentiv, F.Lågt fagleg nivå, manglande oppdatering av kompetanse, det at eg i fagleg tydning ikkje får det eg har krav på, G.Vern mot å bli fysisk eller psykisk skada, H.Illegitim spreieing av informasjon om meg sjølv”
(Grimen 2005)

Alle disse negative hensiktene begrunner han ut ifra at den profesjonelle ikke står klart nok til ansvar for sine handlinger, hvis en ikke har en profesjons moral eller etikk, bygd på politisk grunnlag. Han trekker for eksempel fram forskningsjuks i medisin der interessesammenbindinger, subversive hensikter og skading av andre har blitt resultatet. Ved hjelp av et klart politisk gitt samfunnsoppdrag hevder Grimen at profesjonsorganisasjonene ”held orden i eige hus og handlar i samsvar med samfunnsoppdraget”. På denne måten mener Grimen at en vil klare å luke ut eller oppdra de profesjonelle til ikke å begå handlinger som er nevnt ovenfor. Denne tankegangen bygger ikke først og fremst på en mistillit til den enkelte profesjonsutøver, men at en gir et politisk ansvar og mandat til profesjonsorganisasjonene ved

profesjonsutøverne. Disse organisasjonene vil da kunne sikre at profesjonsutøverne jobber faglig forsvarlig, at rammebetingelsene er tilstrekkelige og at samfunnsmandatet blir fulgt. Grimen er videre opptatt av profesjonene og deres plass i samfunnet. Det ser ut til at han mener dette er et overmåte sentralt tema. Jeg forsøker meg på nytt på en illustrasjon.

Illustrasjonen er vesentlig ulik fra den som ble presentert i forrige underkapittel. Det mest sentrale er at jeg har tegnet piler for budskap tilbake fra klienter til profesjonsutøver, videre til profesjonsgruppe og igjen ut til samfunnet og politikk. I et praktisk tenkt kasus kan dette være for eksempel et barn av en rusmisbruker som forteller en sosialarbeider om det offentlige svikt i forhold til familien. Sosialarbeidere har, ut fra sitt samfunnsmandat, ikke bare plikt til å jobbe med dette barnet som enkeltperson, men også arbeide for at sin profesjon heretter setter barn av rusmisbrukere på dagsorden som et samfunnsproblem. Jeg har valgt å delvis plassere klient innenfor profesjonssammenslutningsrammen, da klientens situasjon er viktig i profesjonsdebatten, og klienter kan ha en viss mulighet til å påvirke profesjonsdebatten. Videre har jeg valgt å illustrere at profesjonsutøveren fullt og helt befinner seg innenfor rammen "Profesjonssammenslutning" og ikke har mulighet til å bevege seg ut av denne.

"Den individuelle yrkesutøveren har eit moralsk ansvar for samfunnsoppdraget som medlem av ei samanslutning. Og det er samanslutninga som har det primære ansvaret for å halde dei einskilde yrkesutøvarane sine eigeninteresser i sjakk."
(Grimen 2005)

For Grimen er det altså en viktig rolle, også i profesjonssammenslutningen å kvalitetssikre, utvikle, synkronisere, kontrollere og eventuelt også gi reprimander til egne medlemmer. Det avgjørende spørsmål hos Grimen blir hvem som skal styre arbeidet og fokuset i

profesjonssammenslutningen. Han gir delvis svar på dette i sitatet under der han i stor grad påpeker at oppdragsgiver er den styrende. Jeg regner da med at han forstår oppdragsgiver ut fra tankegangen om et samfunnsmandat.

”Det er oppdragsgjevaren sitt perspektiv på profesjonsetikken som er det grunnleggende, ikke den profesjonelle utøveren sitt perspektiv. Profesjonsetikkar finst og er handlingsretteleiar for profesjonelle fordi oppdragsgjevaren treng garantiar for at han får det han har krav på. Det er dette eg trur må styre drøftinga av det politiske grunnlaget for profesjonsetikkar.” (Grimen 2005)

Politikk er ikke nødvendigvis noen enkel rettesnor. Dette er også Grimens aller viktigste poeng, og hans hovedargument for at profesjonsetikken bør ha politikken som sitt hovedfundament. Dette begrunnes med at profesjonssammenslutningene også må arbeide politisk, for eksempel i møte med det han kaller ”neoliberalismen”, eller med andre ord økonomisk kontrollerende styringsformer av velferdstjenester, som new management (Terum 2003). Det er nettopp her profesjonssammenslutningenes viktigste arbeidsfelt er å arbeide for det en tror på og har kompetanse på, i tillegg til å synliggjøre samfunnets beste og klientenes behov. Profesjonssammenslutningene skal altså i tillegg til å holde ”orden i eget hus” ikke la seg bli kontrollert av ytre instanser. Grimen hevder at fokuset på den enkelte klient eller pasient undergraver profesjonen. Konsekvensen av dette fokus går utover klientene da en i opptattheten av å handle etisk med den enkelte ikke har innebygde mekanismer for å kjempe politisk for klientenes beste. Dette fører på sikt til at byråkrater og politikere får svært stor makt over de profesjonelles ressurser og arbeidsmetoder. Grimen mener at dette videre fører til dårligere kår og muligheter for klientene.

Grimen mener at ved å bygge profesjonsetikk grunnlagt på nærhetsetikk, pålegger en tradisjonelt sett et urimelig stort ansvar på den profesjonelle. Denne blir stående til ansvar for alle, den aktuelle klienten i første rekke, og samfunnet i andre rekke. Et politisk perspektiv på profesjonssammenslutningen klargjør dette som et kollektivt profesjonsansvar, jamfør illustrasjonen. Grimen argumenterer videre for at profesjonsetikken fundamentert i etikk, står i stor fare for å bli vanstyrt og utnyttet av politikere.

3.4 Oppsummering

Dette kapitlet har omhandlet etikk og profesjon. En sentral del av kapitlet var innføring i profesjonsetikk. Jeg har gjort rede for diskusjonen om hva som er det viktigste grunnlag i profesjonsetikken hos Grimen og Nortvedt ved Høgskolen i Oslo. Grimen hevder at et grunnlag av etikk setter urimelige krav til profesjonsutøveren, og at en får en vilkårlig og svak kontroll over profesjonens moral. Grimen argumenterer for at politikk må ligge i grunnen for profesjonsutøvelsen. Dette styrker profesjonsammenslutningene til å kjempe for profesjonsutøvernes arbeidsområde utad samt kontrollere den enkelte profesjonsutøver. Nortvedt inntar et helt annet synspunkt og hevder at profesjonene må bygge på etikk, og at det er viktig at hver enkelt profesjonsutøver står moralsk ansvarlig ovenfor sitt arbeid med klienter. Dette gir for eksempel bruk av nærhetsetikken stor tyngde inn i det å arbeide moralsk profesjonelt.

4 Nærhetsetikken

4.1 Innledning

Som beskrevet i kapittel 2, er det mange dilemmaer i hverdagen til en sosialarbeider. I likhet med flere andre typer etikk som for eksempel konsekvensetikk og dydsetikk, vil nærhetsetikken i liten grad gi klare etiske retningslinjer en kan benytte seg av i hverdagen som sosialarbeider. Etikdens hovedegenskap er at den egner seg godt til å skape refleksjon, for deretter om mulig å handle bedre. Nærhetsetikkens utgangspunkt er at mennesker er avhengig av hverandre, og i motsetning til andre former for etikk er nettopp dette utgangspunktet for nærhetsetikken. Det legges vekt på at vi som mennesker er avhengige av hverandre, og at vi derav har et ansvar for andre mennesker.

”Nærhetsetikk. Etisk teoriretning som fokuserer på det dyadiske møtet mellom mennesker. Man mener at etikken har fast grunnlag i fundamentalbetingelser for all sosial handling, som følgelig viser seg å ligge innvevd i all mellommenneskelig omgang.”
(Nyeng 1999:178)

Det er først og fremst to personer som har skrevet det mest kjente av nærhetsetisk litteratur, og som derav vil være hovedteoretikerne i denne oppgave. Dette er Emmanuel Levinas og Knud Ejler Løgstrup. Begge disse har produsert en mengde arbeider som er umulig å komme utenom i en presentasjon av nærhetsetikken. I presentasjonen av nærhetsetikken vil jeg i all hovedsak legge frem utvalgte sentrale tanker fra disse to. Felles for de utvalgte tekstene er at de omhandler møte mellom mennesker. Levinas og Løgstrup skriver på ulike måter, og har også noe ulike begrunnelser. Disse ulikhetene vil i liten grad bli beskrevet i denne oppgaven da deres litteratur i stor grad utfyller hverandre i forhold til møte mellom mennesker. Begge benytter seg av en fenomenologisk forståelse om at det finnes essens eller fenomener i den menneskelige tilværelse og bevissthet. Dette gjør for eksempel at vi søker sammen, og i utgangspunktet har tillit til at andre vil oss godt. Det gir også makt og ansvar til å ivareta den andre. Disse fenomen gjør mennesket til en moralsk aktør ovenfor sine medmennesker.

I de to første underkapitlene vil jeg presentere Emmanuel Levinas og Knud Ejler Løgstrup nærmere, slik at lesere, også ukjente med nærhetsetikken, skal få en grunnleggende innføring. Deretter i påfølgende underkapitler vil sentrale sider av nærhetsetikken bli presentert.

4.2 Levinas

Det er ikke vanskelig å finne filosofer med nærhetsetiske refleksjoner. Men likevel er det nesten umulig å komme utenom Levinas. Menneskets væren er sentralt i de første deler av Levinas sitt forfatterskap. I motsetning til for eksempel den samtidige Heidegger, som også er opptatt av væren, ser ikke Levinas på menneskets eksistens og væren som et gode en bør arbeide for å få mest mulig ut av eller realisere. For Levinas blir væren noe som skygger for det menneskelige og sårbarheten ovenfor andre. I senere deler av Levinas forfatterskap kommer ”den annen” inn som symbol på hans streben med å finne substans i menneskets behov og væren. Levinas beskriver det slikt i ett av sine hovedverk ”Den annens humanisme”(originaltittel: *Humanisme de l'autre homme* (1972)):

”Forholdet til den Annen setter meg på prøve, tømmer meg for selvet og vedblir å tømme meg, idet jeg blir oppmerksom på stadig nye ressurser (i meg). Jeg visste ikke at jeg var så rik, men jeg har ikke lenger rett til å beholde noe. Higen efter den Annen, er det begjær eller generøsitet? Det som det higes efter, tilfredstiller ikke min Higen, men utdyper den, jeg tar til meg en føde som på sett og vis skaper ny sult. Denne Higen viser seg som godhet” (Levinas 2004:60)

Emmanuel Levinas fokus på menneskelig eksistens og etter hvert også fokus på møte med sitt medmenneske i sitt forfatterskap, har for meg blitt ytterligere understreket og talende igjennom kjennskap til Levinas sitt liv. Levinas ble født i Litauen 1906. Han kom fra en jødisk familie og gikk på jødisk barneskole. Han tilbrakte det meste av sitt liv i Frankrike. Under andre verdenskrig tilbrakte Levinas flere år i konsentrasjonsleir. Hans filosofi og etikk, blir for meg, ytterligere mer rørende og også forsterket ved tanken på hva han har sett og opplevd av menneskelig ondskap, egen og medmenneskers lidelse og redusert mulighet til å motta/gi hjelp. Han mistet det meste av sin familie og mange venner i løpet av krigen. Det er påfallende at Levinas likevel bruker resten av sitt liv, frem til sin død i 1995 til å utarbeide en etikk som i hovedsak omhandler hvordan mennesker kan gjøre godt mot hverandre, eller uttrykt på en annen måte: unngå å skade hverandre. I denne oppgaven vil jeg forsøke å beskrive noen små utvalgte deler og hovedlinjer av Levinas sine arbeider. Levinas skrev hovedsakelig på fransk, et språk jeg ikke behersker. Jeg har derfor vært nødt til å benytte meg av oversatt kildemateriale og andres beskrivelser og tolkninger for å kunne sette meg inn i Levinas omfattende og til dels vanskelig tilgjengelige etikk. Han skriver på en nær poetisk måte og utarbeider ikke klare teorier for hvordan omgås ”den andre”. Dette er trolig ikke tilfeldig da noe av Levinas sitt hovedpoeng er at et slik møte ikke kan standardiseres som

kunnskap/viten. Møte må være fordomsfritt, slik at jeg kan se den andre slik han er, og ikke ut fra mine rammer og forventninger.

Nærhetetikken og da spesielt Levinas sin etikk blir ofte kalt ansiktets etikk. Dette kommer av at Levinas i sin leting etter alternativer til menneskelig forståelse av væren bruker den annens ansikt som metafor på menneskets evne til å kunne være medmenneskelig. Ansiktet er svært sentralt i mye av Levinas senere verker, for eksempel "Den Annens humanisme" (norsk utgave 2004) , "Underveis mot den annen" (norsk utgave 1998) og "Totalitet og Uendelighet" (norsk utgave 1996). Levinas er opptatt av hvordan den andres ansikt taler til oss, for eksempel igjennom sitt "gjennomtreffende blikk". Ansiktet fremstår for Levinas som menneskets fremste talerør om å bli sett og møtt. Dette begrunnes i at vi som mennesker kjenner oss selv igjen i den andres ansikt og kan forstå og ha empati for den andres situasjon. Etikken oppstår når ansiktet er fremfor oss og vi har valget om hva vi vil gjøre.

"Det er når du ser en nese, øyne, en panne, en hake, og hva du kan beskrive, at du vender deg mot den Andre som mot et objekt. Den ypperste måte å henvende seg til den Annen, der er ikke engang å merke dennes øyenfarve. Når man observerer øyenfarven, er man ikke i sosial relasjon med den Annen...det som er spesifikt ansikt (visage), er det som ikke deri lar seg redusere.)
(Paulsen 1996:56 / Levinas "Den Annens Humanisme p.89-90")

"Det skiller seg (videre) fra et dyrs hode, i hvilket et vesen ikke er i kontakt med seg selv i sin grovhets idioti. I et ansikt assisterer det uttrykte uttrykket, uttrykker selve sitt uttrykk, er alltid herre over den mening"
(Paulsen 1996:125/ Levinas "To the Other p 82-83")

I sitatene ovenfor kommer et av Levinas sine hovedpoeng ved hans bruk av ansiktet. Å kunne la seg berøre av det lidende eller bedende ansikt med behov som må dekkes, eller nød som må lindres, er sentralt i relasjonen i møte mellom to mennesker. Sitatet over beskriver hvordan fokus på rent fysiske detaljer som ansiktstrekk og fysiologisk konstruksjon kan forstyrre i møtet med den andre. Videre viser Levinas det unike ved et menneskelig ansikt til å vise følelser og behov i forhold til for eksempel et dyr.

"Den Annen er fra først av bror med alle andre mennesker. Den Annen som besetter meg er allerede ansikt, samtidig, sammenlignbar og usammenlignbar, et unikt ansikt og i forhold til ansiktene, hva nettopp er rettferdighetens anliggende."
(Paulsen 1996:64)

Noe av grunnen til at Levinas velger å bruke ansiktet er nok også dets unikhhet. Levinas er opptatt av at vi alle er ulike. Dette gjør at jeg ikke kjenner den andre. Hvis jeg faktisk tror jeg kjenner den andre, og mener jeg forstår hans reaksjoner og behov, er jeg i min egen verden, ”har vendt ansiktet bort fra den andre”, og følgelig er jeg ikke i stand til å se den andre. Dette underbygger igjen Levinas valg av nettopp ansiktet som symbol på den andre, da ingen mennesker har like ansikt, og vi evner å skille dem fra hverandre. Men samtidig er vi ikke så ulike at vi ikke kjenner oss selv og våre behov som menneske i den andre. Dette gjør oss i stand til å oppfatte sinnsstemninger hos den andre som ikke krever lengre observasjon, samtaler eller klart uttrykte behov. Levinas sier at ansiktet taler til oss. Med det peker han nettopp på denne intuisjon vi har til å kjenne oss igjen i det andre menneskets ansikt. Det trengs ikke tale eller felles språk. Det eneste som trengs er en vilje til å se den andre og la seg berøre av den andres fordring. Levinas sitt ansikt har to egenskaper: det er oppfattende og det er uttrykkende. Den andres ansikts befaling (uttrykkende) uttrykker den etiske forpliktelse til å ivareta den andre (oppfattende).

Hvorvidt Levinas i det hele tatt skriver direkte om møte mellom mennesker kan også diskuteres. Levinas skriver metaforisk om virkeligheten og hensikten med væren. Levinas verker bygger på mennesket som sosialt samhandlende vesen. Denne væren gir oss rollen som – subjekt – som må forholde seg til den andre. Jeg har en plikt til å innordne meg i denne væren og tjene andre. Dette vil igjen gi meg gleden av å oppleve å være til nytte og å kunne se at jeg kan bety noe for den andre. Levinas beskriver ikke på noen måte forholdet til den andre i klient - sosialarbeider relasjon. Levinas beskriver heller ikke etikken spesifikt for profesjonsutøvere. Jeg har til tross for dette tillatt meg å bruke et lite utvalg av Levinas perspektiver på mennesket og medmenneskelighet i denne oppgaven. Dette gjør jeg først og fremst fordi Levinas presenterer sine tanker som allmennmenneskelige. Det spiller for han ingen rolle om møtet med den andre skjer på et offentlig kontor eller ute på gata. Det sentrale er en frihet, som utgår fra en etikk med vekt på den andres situasjon, til å snu seg bort eller å la seg berøre av den andre. Levinas sine arbeider har i senere tid vært brukt mye innen helseetikk i Norge til å diskutere forholdet mellom helsepersonell og pasient. Blant annet i boken ”Kommunikasjon i relasjoner” av Eide og Eide blir Levinas etikk presentert sammen med Løgstrups. Denne boken brukes også som pensum ved flere sosialhøgskoler.

4.3 Løgstrup

Danske Knud Ejler Løgstrup ble i likhet med Levinas født tidlig på nittenhundretallet (1905). Løgstrup var filosof og teolog og ble etter hvert professor ved universitetet i Aarhus. Løgstrup presenterer flere nye innspill til den etiske debatt. I likhet med Levinas er han opptatt av å bygge en etikk basert på gjennomtenkning av menneskelivet ut fra medfødte grunnvilkår, det som bærer menneskelivet forut for at vi handler og behersker det. I sin bok ”Den etiske fordring” (2000, utgitt for første gang i 1956) er begrepet ”interdepens” gjennomgående. Løgstrups bruk av begrepet sikter mot den gjensidige avhengighet vi mennesker har av hverandres eksistens.

I likhet med Levinas skriver Løgstrup inn i en fenomenologisk kontekst. Løgstrup peker på fenomener han mener er grunnleggende for menneskets eksistens. Dette gjelder for eksempel gjensidig tillit til at en vil hverandre godt, og nødvendigheten av relasjoner mellom mennesker. Bevissthet omkring disse fenomenene gir grunnlag for å kunne si noe om min væren. Løgstrup benytter denne kunnskap om grunnleggende forutsetninger for å være menneske til å skape en etikk. I møte med den andre blir en i følge Løgstrup konstituert som – subjekt – det vil si som moralsk handlende aktør i forhold til det andre menneske. De grunnleggende fenomener for menneskelig eksistens vil være tilstede i enhver relasjon. Fenomenene kommer til syne i møte med den andre, helt uavhengig av hans opprinnelse, alder, kjønn og eksistensielle overbevisninger. Aktørene er ut fra sin eksistens innehaver av disse fenomen om hvordan møte det andre menneske. Når en handler i tråd med disse fenomen, handler en godt, og motsatt der en velger å handle i strid med disse fenomen. I møte med den andre, stilles en til ansvar å velge å ta vare på den andre, eller å avvise han. Fordringen blir for alltid tilstedeværende i møte med hvert eneste menneske. Dette har sitt grunnlag i at en har makt ovenfor det andre mennesket og dets situasjon. Den lyder igjennom Løgstrups arbeider: Du skal med all fantasi og dømmekraft gjøre ditt ytterste for å oppfatte hva som kan være til det beste for den andre, og utføre dine handlinger for å arbeide for det.

I en av Løgstrups mest kjente publikasjoner ”Opgør med Kierkegaard” (1968) introduserer han begrepet ”de suveræne livsytringer”. Han navngir her og beskriver de fenomen som står forut for menneskelig eksistens. De er suverene fordi de alltid eksisterer helt uavhengig av om

de blir fulgt. Eksempler på hva Løgstrup presenterer som grunnleggende livsytringer er tillit, talens åpenhet, kjærlighet, oppriktighet, troskap, barmhjertighet, håp og kjærlighet.

”Da den suveræne livsytring er radikal, bliver den fordring, der så at sige springer ind for den, også radikal, det siger seg selv. Fordringen er blandt andet formulert i den gyldne regel: Alt hvad du vil, at de andre skal gøre imod dig, skal du gøre imod dem. Den er alt andet end en lunkne regel om at gøre gengæld... Den er tværtimod en regel for brugen af vor fantasi. Den forlanger, at vi skal fantasere os til, hvordan vi ville ønske der blev handlet imod os, hvis vi var i den andens sted – for så aktuelt at handle imod den anden på den måde. Altså er den så radikal, som nogen regel kan være (Løgstrup 1972:19).

Et klart grunnlag for Løgstrups senere arbeid er at han er skeptisk til moralismen og den regelformulerte etikk (f.eks. Løgstrup 1968 og 1972). I stedet for rigide moralske rettesnorer bygger han opp en etisk forståelse basert på grunnleggende forståelse av hva som er godt for mennesker i møte med hverandre på grunnlag av livsytringene. I tillegg mener han at anerkjente sosiale normer og etikk kan nyttiggjøres, da disse er bygd opp av felles menneskelige/allmene forståelser av samspill mellom mennesker. Løgstrups etikk appellerer til refleksjon på hvordan respondere på den lidelse den andre gjennomgår. Mennesket innehar selv den enorme makt til selv å velge hvordan det vil møte medmennesket.

”...den magt, jeg har over det andet menneske i dets udleverthet, stiller mig over for et alternativ. Jeg kan udnytte magten til egen fordel og handle på den andens bekostning – eller jeg kan tage vare på den andens liv, så langt det er utleveret mig. Løgstrup formulerer alternativet som bestående i ”omsorg eller ødelæggelse” (Løgstrup 1962, s.30), tage vare på- ødelægge (Løgstrup 1962, s.65), ”varetagelse”-”udnyttelse” (Løgstrup 1962, s.66). Men i og med at dette alternativ foreligger, er den enkelte stillet over for en fordring om at tage vare på det andet menneskes liv (Løgstrup 1962, s.27).” (Andersen 1996:61)

En sentral livsytring hos Løgstrup er: tillit. Han redegjør for en forståelse av at mennesket er født tillitsfullt og forventer å bli møtt med godhet av andre mennesker, og tillit er derav en livsytring. Som voksne mennesker er dette likefullt ett ideal på hvordan ivareta hverandre, tjene og knytte sterke relasjoner. På den andre side står ethvert menneske, som våger å utlevere eller tilby noe av seg selv til en annen eller flere andre, i stor fare for å bli gjort til narr eller utnyttet. Når dette skjer, velger mennesket som utøver disse handlinger, å sette livsytringene tilside og la ondskapen slippe til. Det er i dette spenningsfeltet mellom menneskets behov for sosial tilhørighet og anerkjennelse, og menneskets evne til å krenke og utnytte den andre, at Løgstrups etikk oppstår. Egosentrisme, kapitalisme, løgn og overdreven

maktbruk fremstår som klare destruktive og selvødeleggende krefter og en trussel mot fordringer og livsytringen tillit.

Jeg finner det vanskelig i en oppgave som omhandler profesjonell omsorg å unngå å presentere Løgstrups begrep ”urørlighetssonen” beskrevet i ”System og symbol. Essays” (1982 utgitt etter Løgstrups død). Enkelt sagt kan urørlighetssonen beskrives som menneskets personlige sfære eller domene. Dette er personlige forhold som for eksempel egen historie, verdier, motivasjon og tro. Et annet menneske kan krenke min urørlighetssone. Dette kan skje ved for eksempel å fortelle andre om mine personlige forhold, opplysninger som var delt i et fortrolig øyeblikk. Men en enda grovere krenkelse av urørlighetssonen, blir hvis noen forsøker å ta kontroll over min personlighet og mine reaksjoner.

”Omsorg er ikke invasjon. Men hvor går grensen mellom det ene og det andre? Når blir omsorg invasjon? En entydig grenselinje er det knapt mulig å sette opp. Men følger vi Løgstrup, er det i alle fall slik at omsorgen blir til invasjon når vi ikke bare griper inn i den andres liv, men også vil gjøre oss til herre over den andres reaksjon på inngrepene. Derfor må viljen til å sette seg inn i hva den andre er best tjent med – for så å handle på grunnlag av denne innsikten – være koblet med viljen til å la den andre være herre i sitt eget liv.

Etter mitt skjønn setter Løgstrup her fingeren på et punkt med avgjørende betydning for ethvert profesjonelt arbeid med andre mennesker. Forsøker vi å ta herredømme også over den andres reaksjoner på inngrepene, da er autoriteten blitt autoritær, og omsorgen er blitt til invasjon. Det spiller ingen rolle om det skjer med fysiske eller psykiske midler, med represalier eller med medikamenter”
(Christoffersen 1995:101)

Dette er et sentralt poeng i Løgstrups tanker i forhold til profesjonelle helse- sosialarbeidere. En står i stor fare for å ta til eie både den andres opplevelse av virkeligheten og eventuelle problemer. En møter i neste omgang reaksjoner og er med på å bearbeide disse, for i siste instans å være med på å finne løsninger. I følge Løgstrup må profesjonelle kunne få tilgang til et menneskes urørlighetssone, for eksempel ved å bidra til å bearbeide psykisk vanskelige opplevelser. Slikt arbeid krever kunnskap, varsomhet og stor respekt for den andres personlighet og reaksjoner.

4.4 Den andre

Det absolutte hovedkjernepunkt i nærhetsetikken er møte med det andre menneske. Det er her alt grunnlag for etikken blir stadfestet. Hovedfokuset mot den andre, er gjennomgripende både hos Levinas og Løgstrup. Begge filosofer begrunner menneskets eksistensielle grunnlag som min væren i sammen med andre mennesker. Derfor er det gitt begrepet nærhetsetikk. For begge filosofer er enkeltmenneskets eksistens i seg selv lite interessant. Mennesket vil rett og slett ikke kunne eksistere uten den andre. Nærhetsetikerne forankrer menneskets eksistens og mening i relasjonen med den andre. Min kunnskap om hvordan det er å være menneske omfatter for eksempel noe så enkelt som hva oppleves for meg godt/ vondt. Dette gir meg ansvar, som samhandlende menneske, til å kunne være tilstede for den andre, som også opplever glede og sorg i sitt liv.

For Levinas er møtet med, men først og fremst ansvaret for den andre, en frihet. Det kan på mange måter virke fremmed og umoderne i vår tid, at en definerer ansvar som frihet. At han videre beskriver dette ansvaret for den andre som en "besettelse", begynner å danne følelsen av en terminologi fra en annen tidsalder og forståelseshorisont. Videre beskriver han den andre som et gissel, som er avhengig av medmenneskers handlinger og relasjonelle samhandling. Levinas frihet er basert på meg som menneske, som en del av et samfunn og med behov for menneskelig samhandling med andre. Jeg bestemmer selv om jeg i det hele tatt tillater å la den andres ansikt berøre meg og å komme inn i min verden. Det å kunne være tilstede med den andre, og sammen jobbe for at den andre skal ha det godt, fører til at jeg også får det godt. Som et samhandlende menneske har jeg det godt, er fri, når den andre har det godt. Det å i det hele tatt vite at vi kan bety noe for andre, er i seg selv en frihet ut fra erkjennelsen av at andre mennesker er det aller viktigste for min eksistens og videre opplevelse av mening. Jeg leser Levinas etikk dithen at et menneske, uten relasjon til andre, ikke ville ha mening i sin tilværelse, og følgelig heller ikke forutsetning for eksistens.

Vetlesen (2003:86) beskriver Levinas forståelse av menneske som egosentrert og nærmest narsistisk. Dette står i sterk kontrast til mitt fagfelt, sosialt arbeid, der åpen dialog, gjensidig interesse og forståelse er utgangspunkt for samhandling. Videre beskriver Vetlesen at hos Levinas er møtet med den andre en forstyrrelse som er en trussel for min egen selvtilfredsstillelse. Mennesket er selvsentrisk, og de vi møter vil ut fra dette selvfølgelig også i utgangspunktet kun være interessert i sitt eget velbehag. I dag vil en sentral del av dette

velbehag være materialisme og trolig også higen etter makt og suksess. Møtet med den andre blir for Levinas avgjørende for å bryte denne destruktivitet mennesket er tiltrukket av og deltakende i, eller som beskrevet i forrige underkapittel: "frihet". Den andres inntreden eller forstyrrelse i mitt liv bryter denne selvsentrisme. På denne måten vil en, i følge Levinas, få en bedre livskvalitet og i beste fall få bukt med noe av det "kjedsommelige og uendelige selvtilfredstillelsesbehovet". Den andre blir beskrevet som et gissel hos meg fordi jeg ikke kommer utenom han, og fordi møtet ofte vil være ubehagelig. I neste omgang blir møtet med den andre beskrevet som en frihet for selvsentrismen, og møte med det mest verdifulle i livet, for å kunne utvikle klokskap og human adferd.

Levinas bruker eksempel fra sin jødiske tro for å illustrere hvor viktig den andre er. "Det er mer av Guds personlige nærvær i den annens ansikt, sier han, enn i brød og vin." (Aarnes 2004:196). Jeg vil igjen presisere at Levinas forståelse av møte med den andre ikke på noen måte må forstås som noen "new age-preget mystisk seanse med et uendelig vesen fra det ytre rom" (Paulsen 1996:122). Likevel er Levinas klar på, ut fra sin jødiske tro, at det finnes en Gud. Levinas sitt hovedpoeng er at møtet med den andre på ingen måte er religiøst betinget, men gir jeget en annen følelse av meningsfull eksistens. Ved å kunne tilfredsstille egne og andres behov kommer en i mer symbiotisk tilstand, og en får fred fra den andres lidelse. "Som mett, fornøyd, lykkelig, oppleves jeg`et som noe uavhengig, skiller seg ut fra det "andre", det ytre-er slik hva Lèvinas kaller separert, adskilt, en eller annen forstand" (Paulsen 1996:31)

Løgstrup er opptatt av tillit som et grunnbegrep og at tillit til det andre menneske ligger i vår grunnleggende natur som menneske. "Det hører vort menneskeliv til, at vi normalt mødes med naturlig tillid til hinanden." (Løgstrup 1962:17). En ser en klar nærhetsetisk forståelse i denne tilnærmingen til den andre. Dette kan fortone seg som en opplagthet, eller som noe enkelt og naivt. Løgstrup er selvfølgelig klar over at alle mennesker til tider ikke mestrer eller ønsker å møte sine medmennesker med tillit, men for eksempel møter dem med sinne eller mistenksomhet. Løgstrups begrep "tillit" bygger på at en som menneske er utlevert i sin situasjon og opplevelse, og at dette kommer til uttrykk ved latter, tårer, historier eller sinne. Dette baserer seg på en tillit til at den andre vil takle disse uttrykk, og vil være tilstede som medmenneske i situasjonen. Når den andre møter deg med for eksempel å gråte, utleverer han eller hun seg i tillit til at du møter han eller henne på dette. Det er i dette møtet med den andre, grunnlaget for å anerkjenne, eller krenkelse ved å se bort fra den andres ytring, at basis for Løgstrups etikk legges.

4.5 Fordringen

Fordring kan forstås som en appell om å gripe inn i den andres nød, sett på grunnlag av en intersubjektiv forståelse der den etiske appell starter i møte med den andre. I en intersubjektiv forståelse går en ut fra at mennesket opplever den andre som subjekt, og vil ha ett annet utgangspunkt i møtet med han enn som et fremmed objekt. Dette kan for eksempel skje ved at vi ser at den andre ligner meg, og at jeg kan kjenne igjen fenomen i han fra mitt eget liv. Løgstrup beskriver dette som grunnfenomener -suverene livsytringer- mellom mennesker. Det kan være for eksempel tillit, ærlighet og barmhjertighet. Det er når disse grunnfenomener utfordres, at vi står ovenfor en fordring. Nyeng (1999:107) beskriver det slik:

”Nærhetsetikken lar disse fenomenene spille hovedrollen i det etiske prosjekt på den måten at de hevdes å plassere en absolutt fordring og et absolutt ansvar for den andre på våre skuldre. Møtet med den andre er opphavet til en etisk fordring som det er umulig å bli kvitt ved å henfalle til en asosial eller amoralsk livsførsel. Ja, selve det menneskelige innstiftes av at den andre plasserer denne ubetingede fordring hos meg.”

Levinas ville si at fordringen oppstår når vi står ovenfor den andres ansikt og blir berørt av den andres lidelse. Dette være seg for eksempel ved sorg. Velger vi å gå i møte med den andres sorg? Som beskrevet tidligere, ser ikke Levinas slike fordringer som en begrensning i vår frihet, men tvert imot gjør den andres ansikt oss til individer med egen vilje som er ansvarlige til å ta egne valg og vil selv bli ”friere”, når en arbeider for at sitt medmenneske skal ha det godt. Både Løgstrup og Levinas plasserer ansvaret for den andre – fordringen - på meg. Dette er på ingen måte et fritt valg jeg påtar meg, men mitt ansvar som medmenneske. Eller som Vetlesen (1996) og Nyeng (1999) beskriver det som ”en absolutt fordring som hviler på mine skuldre.” Men et viktig poeng i nærhetsetikken er at ansvaret for den andre fullt og helt aldri kan eller skal overtas av oss. Løgstrup (for eksempel Løgstrup 2000) skriver om den ”radikale fordring”. Denne fordring beskrives videre som taus og uttalt fra den andre, og det er nettopp det som gjør den radikal for oss som ser at den andre trenger omsorg. Jeg som menneske må selv resonnerer meg frem til hvordan det gagnar den andre å bli ivaretatt. Dette underbygger den radikale fordring om å være tilstede og hjelpe den andre selv om fordring ikke er uttalt, men samtidig ikke være så ivrig etter å avhjelpe at vi fratar den andres makt og ansvar over eget liv. Den andres makt over eget liv er så essensiell, at selv om vi vet bedre enn han, står han i sin rett til å få ta eget valg likeså fullt. Men i den radikale fordring har vi faktisk ikke grunnlag til å vite hva den andre måtte ønske å mene. Jeg må stille

fordringen på bakgrunn av andre forhold. Løgstrup beskriver slike forhold som for eksempel sosiale normer, konvensjoner og gjeldende samfunnsmoral.

”Hvad jeg har ansvar for, er den andens skæbne, ikke hans individualitet, vilje og personlighed. Den anden skal behandles som et selvstændigt og ansvarligt væsen, og derfor går fordringen også ud på at lade den anden være ”herre i hans egen verden” (Løgstrup 1962:37)

Den andre skal være et subjekt med egne valg og muligheter og ansvar for eget liv. Likeledes som meg skal den andre ”være herre i sitt eget liv”. Det er avgjørende at en søker å få frem den andres vilje, og at den blir respektert. Dette gjelder for eksempel både hans eller hennes ønske om ikke å motta hjelp. Fordringen blir da tosidig: for det første å møte den andre, og for det andre å bygge opp under den andres valg.

”Fordringen, der er indeholdt i et hvilket som helst forhold til et andet menneske, er imidlertid udtalt og ikke ensbetydende med det andet menneskes udtalte ønske eller forlangende. Den får ikke mund og mæle i de forventninger til mig, som den anden udtaler eller betyder mig. Det er tilfældigt, om de falder sammen, ofte gør de det ikke. Eet er nemlig det andet menneskes egen tolkning af, hvad den tillid, han viser eller begærer, går ud på, noget andet er den fordring, der er givet med tilliden som en så at sige skabt kendsgerning, og som det er min sag at tolke. Og de to tolkninger kan meget vel stå hinanden hårdt imod. Forholdet kan være een eneste udfordring til mig om at gå imod hvad det andet menneske forventer og ønsker, fordi alene det er det tjent med. Udfordringen går altså ud fra, at jeg bedre end den anden selv ved, hvad der er til bedste for ham.” (Løgstrup 2000:31)

Den etiske fordring er i nærhetsetikken taus. Det vil si at den er ikke uttrykt verbalt eller skriftlig. Dette gjør at jeg i møte med den andre, selv må ta stilling til hva som eventuelt er den andres behov, om jeg kan imøtekomme disse, og hvordan. Levinas er også opptatt av at vi ikke kjenner den andre. Han er totalt forskjellig fra meg og derav ukjent. Vi kan ikke gå ut fra at vi har noe til felles bortsett fra at vi begge er mennesker. Dette utfordrer min reaksjon på fordringen. Jeg må handle ut fra hva jeg opplever er til det beste for den andre. Her kan det påpekes at Løgstrup nok vektlegger fordringen om å hjelpe den andre ennå sterkere enn Levinas. Levinas er i større grad opptatt av å ikke gjøre sitt medmenneske vondt ved ikke å hjelpe. En slik tilnærming i sosialt arbeid utgjør en stor fare for å oppmuntre til paternalistisk omsorg. Dette kommer klart til uttrykk når en mer eller mindre fratar den andre muligheten til ta valg for sitt eget liv. For å imøtekomme den andres fordring på en ikke-paternalistisk måte, blir det helt avgjørende å ta avstand fra min egeninteresse i forhold til å få makt over den andre, eller f.eks. i å lykkes, unngå konflikter eller å få takknemlighet tilbake. Det avgjørende

er ene og alene å møte den andres tause fordring, ta stilling til hva som er til det beste for den andre, for deretter å handle.

4.6 Vold

Vold og ondskap er sentrale begrep i nærhetsetikken. Volden og krenkelsen skjer i nærhetsetikken først og fremst når den andres ansikt blir tilslørt eller borte. Dette skjer når den andre ikke blir et subjekt for oss, men går over til å bli et objekt, eller ett middel for meg til oppnå mine mål.

”Ansiktets etikk” er et mye brukt begrep omhandlende Levinas sin etikk. ”Det hele starter med å kunne se Den Andre og anerkjenne at Den Andre er suveren og annerledes, men også å anerkjenne at Den Andre ligner meg. Og der hvor Den Andre mister ansiktet sitt, der hvor dette ansikt blir tilslørt for meg, der blir volden mulig.” (Leer-Salvesen 2002:194)

Levinas skriver ut fra en jødisk humanistisk tradisjon. Et viktig trekk i denne tradisjon er at: ”Det gode er ikke nødvendigvis å gjøre godt, men baserer seg på en ikke-voldstanke: ”Du skal ikke drepe” er den eneste norm som springer ut fra Lèvinas` form for humanisme.” (Paulsen 1996:19). Ut fra Paulsens forståelse blir det avgjørende i Levinas humanisme ikke nødvendigvis å gjøre godt, men å unngå å utøve vold, eller unngå å krenke den andres fordring. Det er fundamentalt i nærhetsetikken at den etiske appell utgår fra den andres fordring. Mitt møte med fordringen kan derfor ikke besvares kun fra en lovbok, rundskriv, rutine eller regel, men krever å se det andre menneske, som jeg er ansvarlig i forhold til og står etisk ansvarlig for i forhold til hvordan jeg håndterer fordringen. Eller som Levinas beskriver det:

”Dette uttrykk, som ansigtet indfører i verden, er ikke en udfordring til mine evner for at afsløre deres utilstrækkelighed men det er overhovedet en udfordring af ”min evne til at kunne” (”mon pouvoir de pouvoir”) (TI., s. 172). Den for andre er nemlig selve magtens natur, ”så den ikke mer kan tage , men kan dræbe”, idet den anden, der virkelig udtrykker sig i ansigtet, ikke mer er en ting, jeg slet og ret kan ødelægge, men er et væsen, ”det eneste væsen, jeg kan ønske at dræbe.” Således gør den andens ansigt mig ansvarlig for den anden: det forpligter mig til at yde min hjælp til den anden, der i vanskeligheder” (TI., s. 190)” (Kemp 1996:70)

Løgstrups svar på dette er at mennesker er avhengig av tillit, altså den grunnleggende gode relasjon og medfødte livsytringer. Når ens handlinger utgår fra en grunnleggende tillit, vil rommet for ondskap bli lite. Jeg oppfatter at Levinas ser noe annerledes på dette, han er mer opptatt av å ikke gjøre ondt. Når en står foran den andre og ser hans ansikt, blir en berørt av ansiktets moralske krav til ikke å drepe.

Jeg finner det naturlig å trekke inn en forfatter som ikke er nærhetsetiker, men som jeg mener gir perspektiver til hva vold og ondskap er. Filosofen Zygmunt Bauman (bl.a. 2004) er kjent for å hevde at mennesker som gjør ondt, ikke selv nødvendigvis selv er onde, men skader andre som en lydighet eller uvitenhet på grunn av system eller autoritet (instrumentell ondskap). Det moderne samfunn, som ofte er svært spesialisert, gjør at vi som aktører kun ser små biter av tilværelsen. Denne begrensede kunnskap gjør oss i stand til å utføre ondskap og handlinger vi ikke ser konsekvensen av (byråkratisk ondskap). I nærhetsetikken forstås enkeltindividet som ansvarlig etisk subjekt for sin egen håndtering av den andres fordring. Hvis en selv utøver vold mot den andre, er dette ondskap ut fra eget valg (demonisk ondskap). Jeg tror Bauman her peker på sentrale svakheter ved nærhetsetikken. I praktisk bruk av både Levinas og Løgstrups teorier vil menneskets begrensede kapasitet til å se helhet, kunne føre til at handlinger blir feil, og i verste fall skadelig for ens medmenneske. Dette ”hullet” kan i mellom overføring av nærhetsetikk fra teori til virkelighet, kan være problematisk og muliggjør vold og krenkelse. Dette kan for eksempel skje i form av at sosialarbeideren kan utøve paternalistisk omsorg på grunnlag av at institusjonen, behandlingsmodellen eller kanskje til og med klienten bedyrer at denne omsorg er god. Dette viser at bevissthet omkring det å kunne skade den andre er sentralt. Nærhetsetisk teori ved Levinas pålegger stort ansvar på enkeltindividet. Det fremstår av dette svært forståelig at Levinas faktisk er mer opptatt av å ikke skade, enn av å hjelpe. Løgstrup er også opptatt av dette:

”I det fordringen ringaktes kommer kjensgjerningen den bygger på til å bety at det andre menneske prisgis min selvhevdelsestrang og ekspansjonsvilje. Den radikale fordring gir ingen beskyttelse mot dette, fordi vi gjør den maktesløs i vår ulydighet mot den”

(Løgstrup 2000:76)

Løgstrup ser hvor galt dette kan gå hen og begrunner behovet for ”rett, moral og konvensjon”(Løgstrup 200:76). Han beskriver videre forskjellen og sammenhengen mellom den radikale fordring og de sosiale normer:

”Den radikale fordring sier at den andres liv skal ivaretas på den måten som tjener den andre best. Noe annet eller mer sier den ikke. Hva det i den gitte situasjon måtte være, må den enkelte finne svar på i sin egen uselviskhets og livsforståelse. Den radikale fordring kan derimot – i følge sakens natur – på ingen måte følges av motiver som er den fremmed. (...) De sosiale normene gir derimot forholdvis presise anvisninger om hva man skal gjøre og hva man ikke skal gjøre, slik at man som regel kan etterkomme dem – uten at det derfor trenger å være ens hensikt å ta hensyn til det andre mennesket, enn si ivareta dets liv.”
(Løgstrup 2000:77-78)

På dette vis sikres det i noen grad at nærhetsetikk ikke lar vold og krenkende adferd gå upåaktet hen, men det finnes svakheter her som nødvendigvis må bli tatt med videre i oppgaven.

4.7 Ansvar mellom mennesker i nærhetsetikken

Nærhetsetikken handler om subjektet – Det er jeg som subjekt, som er tiltalt gjennom og konstituert gjennom, å bli tiltalt av den andre. Dette møte med den andre kan ikke på noen måte sies å være basert på gjensidighet. Det er jeg som moralsk aktør – subjekt – som står ansvarlig for den andre. Som beskrevet i forrige underkapittel, så er det jeg som står til ansvar, uansett på hvilken måte jeg skulle komme til å krenke den andre. I tråd med den fenomenologiske tradisjon er dette følgelig også gjeldende for den andre, da han også innehar egenskapen av å være menneske med sine livsytringer, men han har ansvar og makt til å velge sine handlinger. Dette gjør at det i nærhetsetikken ikke nødvendigvis er mulig å plassere makt eller ansvarsposisjon, da denne vil være flyktig til enhver tid i en tosidig relasjon. Alle mennesker som møtes, vil ha ansvar for den andre.

Ut fra nærhetsetikken ligger ansvaret hos meg, da jeg har mulighet til å hjelpe min neste. Som Levinas sier det: ”det enestående ved meg er det faktum at ingen kan stilles til ansvar i mitt sted” (Levinas 2004:64). Jeg er ansvarlig for å bistå den andre. Å la være å hjelpe kan få katastrofale følger for min neste, men også for meg, da jeg etter hvert vil utvikle meg til å bli et kaldt og selvcentrert menneske. På den andre side, er både Løgstrup og Levinas opptatt av at den andres ønske er altoverskuende. Hans ønske må ivaretas, respekteres, og på ingen måte overkjøres i min iver etter å hjelpe:

”””Ansvaret for den anden aldrig kan bestå i at overtage hans eget ansvar” (Løgstrup 1962, s.39), Hvad jeg har ansvar for, er den andens skæbne, ikke hans individualitet, vilje og personlighed. Den anden skal behandles som et selvstændigt og ansvarligt væsen, og derfor går fordringen også ud på at lade den anden være ”herre i hans egen verden” (Løgstrup 1962, s.37). (Andersen 1996:63)

Hvis jeg skal driste meg til å lage en hypotese på hvor ansvaret ligger i nærhetsetikken, er det i møtet mellom mennesker. Ansvaret blir spesielt utfordret da det oppstår situasjoner der det er behov for hjelp. Da har en ansvaret for å hjelpe den andre. Som sosialarbeider er en ofte i de situasjoner en har makt og mulighet til å hjelpe den andre.

4.8 Hva med den andre når det tredje dukker opp?

Et av de aller mest kompliserte spørsmål i nærhetsetikken er hva som skjer ved det tredjes inntreden. Dette kan i praksis for eksempel være når en bistår et menneske og så møter en annen som også har behov, men du har ikke mulighet til å bistå begge. Enda vanskeligere blir denne problemstillingen når en setter nærhetsetikken inn i globale spørsmål. I ytterste konsekvens vil det da bli naturlig å stille spørsmål om du har et likt ansvar for et lidende menneske et annet sted på jorden, som du har for din nærmeste venn. Det er nærliggende å tenke at nærhetsetikken kun omhandler de vi fysisk møter, og de vi er i relasjon med. Nærhetsetikken blir ofte kritisert for å komme til kort når den tredje inntre. Ut fra dette oppstår spørsmålet om nærhetsetikken i hele tatt kan brukes inn mot yrkesetikken der en møter mange med store behov.

Et viktig poeng i denne sammenheng er at Løgstrup og Levinas har forskjellige perspektiver i sin etikk. Løgstrup er i sin etikk opptatt med mellommenneskelige relasjoner. Levinas etikk kan leses dit hen at hovedfokuset er lagt på fysiske og konkrete møte med den andre. Ut fra sitatet under kan det se ut som om Levinas forutsetter et fysisk møte med den andre for at fordringen blir gjeldende.

”Den Anden kan jeg derfor ikke møte i forestillingen, men kun ansigt til ansigt. Jeg må gå ham eller henne i møte. Vi lærer kun hinanden at kende, for så vidt jeg åbner mig for den anden og erkender, at den anden som sådan har en ret, der må håndhæves overfor den egoisme, jeg ellers ikke vil give afkald på.” (Kemp 1992:44)

Det blir viktig å påpeke at utgangspunktet i nærhetsetikken både hos Løgstrup og Levinas er møtet mellom to mennesker. I nærhetsetikken finnes det ikke universelle moralregler på hva som er rett, og hvordan handle i gitte situasjoner eller spørsmål. Når det gjelder å imøtekomme fordringen, vil det kunne bli gjort helt ulikt ut fra hvilke mennesker som møtes. Samme person vil også måtte kunne handle ulikt i tilsynelatende like situasjoner i forhold til hvilke ressurser en innehar på aktuelle tidspunkt. Jeg finner det avgjørende i denne sammenheng å påpeke, som utdypet i underkapitlet om fordringen, at det ikke er den andres verbalt uttrykte behov som forstås som fordring, men det du tar stilling til som er til det beste for den andre. Den andre kan dermed ikke overbringe en fordring fra andre mennesker i sitt møte med deg. Dette fordi du ikke møter, og dermed ikke kan ta stilling til fordringen til denne person eller personer, han eller hun forteller om.

I en hektisk arbeidshverdag som sosialarbeider finnes det i stor grad relasjoner eller mulighet for relasjon, og jeg mener at både Levinas og Løgstrups standpunkt kan være verdifulle innspill. De kan ikke formuleres og anvendes som normative regler, men som grunnleggende moralske forutsetninger for møter mellom mennesker. Sagt på en enklere måte, er moral noe alle mennesker stilles ovenfor i den annens fordring. Nærhetsetikken hjelper oss til å se dette, også i profesjonsetikken. Nortvedt argumenterer for at dette også kan brukes til å konstruere moral/"regler for handling":

"Nærhetsetikken kaster lys over bestemte, erfaringsbaserte *kvaliteter* som et forhold til en annen person må ha, dersom dette forhold skal kunne kalles moralsk. Disse kvaliteter har med opplevelsen av forpliktelsen og ansvar overfor en eller *bestemte* andre personer å gjøre. Dersom man – for eksempel av nytte og effektivitetshensyn – skulle gå på akkord med ansvaret slik det, ubedt og utvalgt, *melder seg* i slike partikulære relasjoner, starter man en farlig glideflukt der man i virkeligheten går på akkord med det kvalitative innhold i en *moralsk* relasjon overhodet."

(Nortvedt 1996:140)

Videre argumenterer Nortvedt for at Løgstrup og Levinas etikk kan brukes som etiske argument i helse- og sosialprofesjon ut fra at "nærhetsetikkens fenomenologiske analyser" har en "forbindelse" til "normativ teori". Han peker på at både Levinas og Løgstrup er opptatt av dette:

"vesentrekk ved den menneskelige tilværelse, uavhengig av hvordan det enkelte individ selv bestemmer sitt liv, og hva som måtte være individuelle dommer om riktig og galt. Hos begge er etikken en del av verdens beskaffenhet (dens innredning, så å si),

og dette er før våre menneskeskapte dommer har hatt noen betydning, og forut for enhver sosial praksis og kulturell ytring i det menneskelige liv.”
(Nortvedt 1996:141)

På den andre siden kan ikke nærhetsetikken benyttes som normativ profesjonsetikk da den på ingen måte selv gir klare svar i utøvelsen av profesjonen. Nærhetsetikken forblir først og fremst en etikk i møte mellom de enkelte mennesker. Samtidig åpner Nortvedt en argumentasjon for at nærhetsetikken innehar grunnleggende perspektiv på mennesket som i stor grad kan være som supplement eller som kritikk til regelbundet etikk.

Kari Martinsens bok ”Fra Marx til Løgstrup” (2003) argumenterer for Løgstrup som en politisk filosof, da med spesielt fokus på hans kritikk av positivismen. Det begrunner hun ut fra at hun mener å se et gjennomgående samfunskristisk perspektiv hos Løgstrup, da spesielt utpreget på slutten av hans forfatterskap. Hun henviser blant annet til hans bok ”Opphav og omgivelse” (1984). Martinsen skriver følgende om Løgstrups filosofi:

”Den ble uavsluttet, åpen, visjonær, gåtefull og paradoksal. Den ble en filosofi andre kan tenke videre i. Men om Løgstrups filosofi ikke er noen ferdig utarbeidet helhetsoppfatning om verden, er det likevel en helhet og sammenheng i den. Den er en mosaikk. Mosaikken og analysen av enkeltfenomenene peker mot menneskets muligheter. Disse ligger i de universelle verdier som er oss gitt: kjærligheten til nesten, omsorgen for den andre.” (2003:18)

Løgstrups livsytringer blir medfødte og derav også uunngåelig å ta med seg inn i sin profesjonsutøvelse. Å ha kontakt med sine livsytringer blir for Martinsen avgjørende for å være en god profesjonsutøver. Dette gjør at det i noen grad også kan lages et etisk fundament for profesjonsutøvelse som bygger på møtet med medmenneske. Dette fundamentet varierer Martinsen med å kalle omsorgsetikk eller nærhetsetikk. Hun forsvarer å bruke Løgstrups filosofi som profesjonsetisk grunnlag blant annet ved å vise til følgende sitat (2003:69):

”Den etiske fordring brydes som gennem prismen af alle de forskellige og egenartede relationer, hvori vi står til hinanden, som ægtefeller, forældre og børn, lærer og elever, arbejdsgiver og arbejdere, eftersom de alle er former for det grundvilkår, hvoraf den etiske fordring får sitt indhold”
(Løgstrup 1971:211)

4.9 Nærhetsetikken, en religiøs etikk?

Jeg finner det nødvendig å stille spørsmålet om nærhetsetikken må forstås som en religiøs etikk. Spørsmålet vil kunne være sentralt for hvordan etikken kan forstås, og på hvilke områder den har validitet. For eksempel kan relevante innvendinger være om den er mulig å bruke i offentlig religionsnøytrale tjenester, og om ikke-religiøse mennesker være komfortable med å anvende den.

Svaret på spørsmålet er både ja og nei, Levinas som jøde og Løgstrup som kristen teolog. Ingen av dem legger skjul på sin tro og religiøse oppfatninger i sine verker. Levinas uttalte seg og beskrev sitt syn på det jødiske folk, israelsk politikk og holocaust (for eksempel i "The Lèvinas reader"(1992)). Begge filosofene ser på det andre mennesket som skapt av Gud og dermed noe en skal omgås med respekt og varsomhet. På den andre side begrunnes grunnlaget i etikken ut fra en forestilling om at det finnes allmennmenneskelige fenomener, som de fleste mennesker er enige om er godt for mennesket, uansett livssyn. Løgstrup hevder selv at det ikke finnes noe spesifikk kristen etikk (Løgstrup "System og symbol" (1982)). Dette gjør han på bakgrunn av at de suverene livsytringene gir oss ansvar og forpliktelse til tjeneste for medmenneske, forut for at jeg har meninger eller vilje. Derav blir tro helt uvesentlig, da disse fordringer uansett er gitt oss og møter oss som menneske.

Jeg velger i denne oppgaven å behandle nærhetsetikken som en etisk allmenngyldig etikk, uavhengig av religiøs bakgrunn. På den andre siden, ser jeg at religiøse forestillinger har betydd mye i utviklingen av etikken, og kan også gi nye innspill til møte mellom mennesker i dag.

4.10 Oppsummering

Nærhetsetisk teori har i dette kapitlet blitt presentert i korthet. Jeg har valgt ut konkret teori fra Levinas og Løgstrups litterære verker som belyser tematikken rundt møte mellom mennesker. Det har også i noen grad blitt presentert tanker om møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient. I nærhetsetikken oppstår etikken i det en møter det andre mennesket. Levinas og enda tydeligere Løgstrup, beskriver hvordan en som menneske innehar fenomen eller livsytringer som fremmer den andre som subjekt og et menneske vi står til ansvar for. I

nærhetsetikken er en opptatt av nettopp dette ansvar en har for den andre, men på den andre side at vi har mulighet til å velge å ikke følge det. Ved å ikke i møtekomme den andres fordring, er sjansen stor for at en krenker den andre, og utøver ”vold” mot hans fordring. En viktig del ved nærhetsetisk forståelse er at den andre er ”herre” i sitt eget liv, og at vi i respekt for det andre menneske må respektere hans valg om eventuelt å ikke ta imot eller ønske hjelp eller kontakt. Jeg har videre tatt for meg noen mer spesifikke sider av nærhetsetikken som for eksempel hvordan moralske forhold gjør seg gjeldende når det er mange som har behov for hjelp samtidig, og tanker om maktbalansen mellom mennesker. Neste kapittel er oppgavens drøftningsdel og vil drøfte de systematisk bearbeidede empiriske argumenter fra profesjonelt sosialt arbeid i fenomenologisk lys av nærhetsetisk teori, for så å kritisk kunne si noe om møter mellom profesjonell sosialarbeider og klient.

5 Drøfting

Kasusene i oppgaven og de kvantitative data fra Bergen og Oslo kan på mange måter sees på som en fallitterklæring for sosialt arbeid ved norske sosialsentre. Dette kan begrunnes ut fra et syn på sosialt arbeid der det sentrale er at klienter skal oppleve at de blir hørt, og at klient og sosialarbeider sammen løser situasjonen, jamfør for eksempel empowermenttradisjonen. En slik erklæring er etter min mening å trekke forhastede kritiske konklusjoner. Dette begrunner jeg med at mine kasus er valgt ut fra de belyste tema, og at data fra de kvantitative undersøkelsene viser at over halvparten av de spurte, svarer at de opplever å bli møtt med respekt, og opplever at de får hjelp på sitt sosialsenter.

I et sosialfaglig perspektiv, er en klients fortelling om opplevelse av å ikke bli hørt av sosialarbeider, alvorlig. Grunnlaget for å kunne oppnå en relasjon og tillit mellom klient og sosialarbeider videre, er antakelig sterkt svekket. Det er da trolig også klientens mulighet til å få hjelp, og komme seg ut fra en eventuell vanskelig situasjon, for eksempel arbeidsledighet, psykisk lidelse eller rusmisbruk. Ut fra profesjonstankegangen vil dette fremstå som en utfordring for profesjonen. Et betimelig spørsmål vil være om det er slik at vi har et system der sosialarbeidere ikke har mulighet til å utføre et solid arbeid på bakgrunn av at de kanskje tvinges til å gå for middelmådige løsninger på bakgrunn av ledelse, regler og/eller rutiner, osv.

I et nærhetsetisk perspektiv er det lett å peke på at noe er galt når flere mennesker i vanskelige og sårbare situasjoner opplyser at de blir møtt uten engasjement og interesse. Burde ikke sosialarbeideren være den som har tid til å sette seg inn i den andres liv og bistå med hjelp som oppleves som støttende? Dette innledningskapitlet viser noe av det spenn denne oppgaven omhandler. Jeg vil i denne refleksjonsdelen nå forsøke å belyse og oppdage sentrale perspektiv på situasjonen møtet mellom profesjonell sosialarbeider og klient ved hjelp av presentert teori fra nærhetsetikken. Jeg har valgt og i første underkapittel ta for meg en del av de mest sentrale som fremtrer. Videre vil jeg i de neste underkapittel presentere mer spesifikt utvalgt områder omkring hva nærhetsetikken særskilt kan belyse i sosialt arbeid.

5.1 Hvordan kan en i et nærhetsetisk perspektiv se kritisk på møtet mellom profesjonell sosialarbeider og klient?

I dette underkapitlet vil jeg ta for meg hvordan en med ”nærhetsetiske briller” kan se møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient. Verken Levinas eller Løgstrup har noensinne vært på et norsk sosialkontor. Både Levinas og Løgstrup argumenterer for nærhetsetikken som en grunnleggende forståelse av mennesket og menneskets møte med andre. Begge er enige om at vi som mennesker har nytte og ansvar for våre relasjoner med andre mennesker. Et liv uten relasjonelt samkvem fremstår som nær umulig å overleve, og vil helt klart fremstå som svært begrenset og uattraktivt for en nærhetsetiker. Nærhetsetikkens utgangspunkt og fokus er på premisser for hva det vil si å være menneske, og viktigheten av at en står i relasjon med andre mennesker. Ut fra dette ser jeg ingen mulighet for at Levinas eller Løgstrup ville kunne si at en kan legge fra seg nærhetsetikken i det en går inn døren på jobb som profesjonell sosialarbeider. Jeg velger derfor i dette underkapitlet å ta med Levinas og Løgstrups nærhetsetikk inn på sosialsentret for kritisk å belyse noen sentrale sider av møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient. Det er avgjørende at nærhetsetikken forstås, slik den er beskrevet hos både Levinas og Løgstrup, som en forståelse av seg selv i møte med det andre menneske. Dette medfører at i møte med den andre, har jeg mulighet til å gjøre et valg om hvordan jeg vil møte hans eventuelle behov, og at nærhetsetikken ikke på noen måte gir konkrete føringer til praksis.

Sentralt i nærhetsetikken er at møter skjer mellom mennesker, og i neste omgang hva som kommer ut av dette møte. Som kort beskrevet i kapittel 4 vil en kunne se at Levinas og Løgstrup omtaler dette møte noe forskjellig, men begge utgangspunkt er at vi blir til en moralsk aktør og et medmenneske i møte med den andre. Vi har ansvar for den andres liv og våre handlinger mot han. Allerede her ser vi at nærhetsetikken kan stille kritiske spørsmål om den norske profesjonelle sosialarbeider. Som beskrevet i kapittel 2, opplever en del klienter at sosialarbeider er vanskelig tilgjengelig, eller at de ikke får møte ham i det hele tatt. I et nærhetsperspektiv er dette svært alvorlig, fordi sosialarbeider dermed ikke får mulighet til å treffe klient og hans fordring. For eksempel vil ikke en skriftlig søknad eller et journalnotat fra ekspedisjonsmedarbeider, gi sosialarbeider samme kunnskap som han ville fått ved å se og selv oppleve klients bekymring. Sosialarbeider, som arbeider med den andre uten å treffe han, vil i følge nærhetsetikken, ikke arbeide som en moralsk aktør. Derav oppstår faren for feilvurderinger, krenkelser og overgrep, da vi ikke vet hvem den andre er, og hvordan han har

det nå. Levinas er opptatt av at vi må invitere den andre inn i vårt liv, for at vi skal kunne ha utgangspunkt til å ta stilling til den andres behov. Det er i dette møte med den andres ansikt en blir ”frigjort” fra seg selv, egne fordommer, andres rykter osv. Dette betyr at en må gi slipp på noe av seg selv og sin egen frihet for å slippe den andre inn. Eller sagt på en annen måte, en må la den andre få mulighet til å fremlegge sin egen sak, og dermed stille seg åpen for å la sin bevissthet berøres av den andre. Min argumentasjon for at møte må skje, betyr ikke nødvendigvis at klient og sosialarbeider må møtes hver dag, eller hver gang klient trenger bistand. En kan ikke ut fra nærhetsetikken si noe om verken hyppigheten eller lengden av møtene. Mitt poeng er at sosialarbeider faktisk må bygge opp en relasjon til klient, og arbeide for at det skal være en tillitsfull relasjon. Dette i seg selv er ikke nok, sosialarbeider må også være tilgjengelig og sensibel for endringer i klients liv. Dette stiller krav om at møter skjer, og underbygger at de er viktige. Det er når en møtes, at en har muligheten til å la seg berøre av medfølelse, og at en står i posisjon til å kunne berøre og hjelpe den andre. Denne medfølelse står i nærhetsetikken ikke som en rasjonell reflektert tanke, men mer inderlig medfølelse ut fra gitte medfødte standarder, for eksempel jamfør Løgstrups suverene livsytringer.

Som beskrevet i forrige avsnitt er møte mellom sosialarbeider og klient av uvurderlig betydning i nærhetsetisk tankegang. Videre er det avgjørende at sosialarbeider innehar posisjon til å kunne la seg berøre i møte. Nærhetsetikken peker her på en svært sentral utfordring for den profesjonelle norske sosialarbeideren: det er viktig hvordan syn sosialarbeider har på klienter. Som beskrevet over tillater ikke nærhetsetikken at mennesker blir møtt av fordommer, som for eksempel kategoriseringer av mennesker. Et av Løgstrups viktigste poeng er kritikken av etikk og menneskesyn der menneske ikke blir sett som den det er, men som en representant for en gruppe. I utgangspunktet kan bare det å kategorisere den du møter som en klient være et problem, da mange allerede da tillegger det å være klient visse egenskaper. Det kan for eksempel være lavt utdannet, sosiale problemer og/eller en dårlig økonomistyrer. Statistisk sett kan en nok begrunne med at disse trekkene ofte vil være rett, men i følge nærhetsetikken er en i stor fare for ikke å se den andre, hvis en er forutinntatt av slike innstillinger. Den du møter, er menneske i likhet med deg, men likevel meget annerledes enn deg og alle du tidligere har møtt. For å kunne se denne personen, er det avgjørende at en er seg bevisst at det er et unikt enkeltmenneske en har foran seg. Jeg mener at nærhetsetikken her peker på en viktig profesjonell egenskap, og gir meget tydelige begrunnelser for hvordan og hvorfor unngå kategorisering av mennesker som for innvandrere, rusmisbrukere, gammel, utviklingshemmet, religiøs, kriminell eller på bakgrunn av kjønn eller legning. I enkelte

retninger i sosialt arbeid har en fremhevet klient som rettighetshaver. En har sett på klient som en som har rettigheter/plikter hjemlet i lov. I nærhetsetisk perspektiv er et slikt syn også noe betenkelig, da møte med klienten og den åpenhet en tilstreber der, raskt forsvinner i forsøket på å plassere klients behov inn i rettigheter og mulige hjelpetiltak. I nærhetsetisk terminologi står en ved en slik tilnærming i stor fare for ikke å få ”øyekontakt” med klient, men vende ansiktet sitt bort fra klient i retning av lovboken og rutiner. Jeg opplever at dette lyder ganske nært hva klientene i undersøkelsen fra Bergen fortalte. De fortalte at sosialarbeider forsøkte å hjelpe ved hjelp av paragrafer, men at dette opplevdes som byråkratisk. Kanskje opplevde de også at sosialarbeider egentlig vendte ansiktet bort i fra klients egentlige situasjon, i velmenende leting og argumentasjon fra lovboken og byråkratiet. Jeg mistenker at sitatet om Ingalill helt i starten av denne oppgaven, også handler noe om dette. Ingalill får på møte med sosialarbeidere blant annet vite at, hvis hun vil ut i jobb, er hun nødt til å gå igjennom et arbeidskartleggingsprogram. Det kan godt tenkes at dette er velbegrunnet ut fra Ingalills situasjon, men for Ingalill er det stor sjanse at hun opplever dette som et overgrep, at dette bare er noe hun skal fordi det er rutine. Et berettiget spørsmål er på hvilke grunnlag, kan den eller de som kanskje for lang tid siden lagde den regelen, ha forutsett Ingalills situasjon, og sett at slik arbeidskartlegging er løsningen for henne? Nærhetsetikken kan her kritisk peke på at i dette møtet, ble Ingalill og hennes fordring redusert slik av sosialarbeiderne, at Ingalill til slutt var et lite tilstedeværende subjekt, men mer som et omtalt objekt. Jeg finner det viktig å igjen å påpeke at nærhetsetikken ikke i utgangspunktet er kritisk til enhver lovregel og rutine. For eksempel legger Løgstrup stor vekt på konvensjoner og regler som en god ledesnor, men de blir problematiske, når de definerer den andre så mye at en ikke trenger, eller blir i stand til å ”se hans ansikt”.

Løgstrup beskriver livsytringen tillitsfullhet som fenomen hos ethvert menneske. Ut fra en intersubjektiv tankegang er mennesker avhengig av hverandres tillit. Derav er det også noe en forventer at den andre møter en med. Men selv om begge innehar evnen til tillitsfullhet, kommer ikke denne nødvendigvis frem i relasjonen. Som sosialarbeider kan en ikke på noen måte forvente at klient skal møte deg med tillitsfullhet. Ut fra nærhetsetikken står den andre fritt i hvordan han møter deg, og da du ikke kjenner den andre helt, vet du aldri det. Poenget i nærhetsetikken er at du er bevisst på hvordan du møter den andre, og at du legger grunnlag for en relasjon i gjensidig tillit. Nærhetsetikken peker på at som mennesker er relasjonen med den andre, det som gir oss mest og best mulighet til endring. Løgstrups beskrivelse av den grunnleggende livsytringen tillit som ethvert menneske i utgangspunktet innehar, utgjør en

utrolig mulighet til faktisk å få den andres tillit, slik at vi sammen kan arbeide for å få den andre ut av sin vanskelige situasjon. Hvis ikke møtet skjer, og sosialarbeider kun behandler en skriftlig søknad med vedtak, vil en i svært liten grad ha mulighet til å bygge opp tillit. Klient blir også på flere måter satt på sidelinjen. Han får ikke fremstilt sin sak, og vet ikke en gang hvem som håndterer den. Kanskje enda viktigere er at klient faktisk ikke får være med å bearbeide sin historie og situasjon. Aller viktigst er trolig at sosialarbeider går glipp av å bli kjent med klient, og står i en langt svakere situasjon til faktisk å bidra med adekvat hjelp denne gangen, for ikke å snakke om eventuelt neste gang da han fortsatt mangler både relasjon og klients tillit.

I sosialt arbeid i Norge har en vært opptatt av den skjeve maktbalansen mellom profesjonell sosialarbeider og klient. En har vært opptatt av at klient står utsatt til i forhold til ikke å bli hørt og sett. Hvis Levinas og Løgstrup hadde vært på et norsk sosialkontor, hadde de trolig også vært opptatt av makt eller nærmere bestemt nærhetsetikkens svar på makt – ansvar. Som medmenneske innehar jeg, i følge Løgstrup, et svært stort ansvar ved å ha den andre og hans situasjon i mine hender. Jeg har makten til å overse eller avvise den andres ønske om hjelp. Jeg har mulighet til å velge ”å hjelpe” den andre på en annen måte enn han ønsker. Dette må sees i sammenheng med nærhetsetikkens utgangspunkt i relasjonell samhandling mellom meg og medmennesket som utgangspunkt for mitt liv. Et tap av den andre, vil fremstå også som et tap av en del av meg selv. Dette gir oss som mennesker ansvar til å bestrebe oss i å ta vare på hverandre. Kritikere av nærhetsetikken vil kunne hevde at dette er å tillegge seg selv svært stor makt/ansvar ovenfor den andre. Jeg undres om sosialarbeider i dag ikke på mange måter uansett innehar slik makt til å gi eller avslå hjelp, og til å ha den endelige vedtaksfullmakt på hva slags hjelp som gis.

I dette underkapitlet har jeg hatt en kort presentasjon av noen av de mest sentrale kritiske perspektivene nærhetsetikken muligens kan tilføre sosialt arbeid. Hovedvekten ligger på det forpliktende engasjement i møte med den andre, og å forsøke å sette seg inn i den andres situasjon, og deretter hjelpe den andre med verdighet. Dette er i og for seg ikke noe revolusjonerende i allmennmenneskelig omgang, men i den profesjonelle sfære der fag, rutiner, tids og økonomipress ofte kan dominere, kan nettopp disse allmennmorske forpliktelser stå i fare for å bli glemt. Videre i denne oppgaven vil jeg utdype disse forhold og komme med flere konkrete eksempler.

5.2 Nærhetsetikkens belysing av sosialarbeideren som menneske og medmenneske

Jeg tror både Levinas og Løgstrup hadde vært opptatt av den rollen sosialarbeideren innehar. De ville trolig vært imponert over den norske velferdstat og de ressurser en innehar, og er villig til å bruke på sosial omsorg. Det kunne vært spennende og sett videre på hva Levinas og Løgstrup måtte ha ment om den norske velferdstat. I denne oppgavens tematikk er dette i et begrenset og utvalgt perspektiv i forhold til velferdsutøveren, den profesjonelle sosialarbeider og hans møte med klient.

Levinas beskriver møte med den ukjente andre, der en stiller seg åpen for å la den andre få inntreden i sin verden. På denne måten beskriver Levinas at en stiller seg åpen for å la seg berøre, følelsesmessig, av den andres situasjon. Dette krever at en er tilstede, og ikke tillater fordommer, mistillit eller egne motiver og hindre seg i å bli berørt av den andre. Løgstrup ville sagt noe slik som at sosialarbeider ikke må bli hindret til å bruke sine livsytringer. Hos både Levinas og Løgstrup er nettopp nødvendigheten av å la seg berøre, og å la den andre få ”komme inn i sitt liv”, essensielt for å kunne gi omsorg. Enkelte ville kunne hevde at det å stille seg til disposisjon til å la seg berøre av enhver klient, vil føre til en ineffektiv sosialtjeneste med utbrente sosialarbeidere. I nærhetsetikken er dette grunnlaget og utgangspunktet en ikke kommer utenom som etisk handlende menneske. Det blir dermed helt ufravikelig i yrkessammenheng. Levinas vil nok også påpekt at dette vil være dertil viktigere, da en ofte møter mennesker som er i et særskilt behov av hjelp. Både Levinas og Løgstrup må leses dit hen at følelser er sentralt og uunngåelig og et menneskelig trekk som vi er avhengig av i vår eksistens som mennesker. Nettopp dette gir oss mulighet til å oppdage den andres situasjon og å la seg berøre. Videre er følelser også helt sentralt for bruk av profesjonell empati for å kunne sette seg inn i den andres situasjon, og å velge måter å bistå den andre på.

Det er udiskutabelt at klienten i den norske sosialtjeneste i noen grad oppfordres til å vise følelser. Mer interessant i denne oppgave er det om sosialarbeider selv tillates å ha følelser, og hvordan de eventuelt kan komme til uttrykk. Jeg havner igjen på å stille spørsmål ved om rutinene er en trussel, en trussel for at sosialarbeider fremstår for klient som en kald og uinteressert, samfunnsforvalter. Hvis så er tilfelle, er det så å vente at klient vil ha stor nok tillit å vise oppriktige følelser tilbake. Det er trolig noe forskjellig praksis fra arbeidssted til arbeidssted, men det er uten tvil fra sosialt arbeids teori og historie, og også å være tilstede for

klient følelsesmessig. At klient får frem og bearbeidet sine følelser, fremstår ofte som en helt sentral del av å bistå klient ut fra en situasjon der han trenger sosial hjelp. Jeg finner det interessant at følelser og tilgjengelighet for tillitsforhold, ikke ser ut til å være svært fremtredende egenskap hos sosialarbeider. Brukere av sosiale tjenester vil i mange tilfeller være mennesker som har opplevd mye negativt. Videre vet vi at for eksempel voksne som har vært utsatt for omsorgssvikt som barn, utviklingshemmede og psykisk syke mennesker ofte innehar begrenset følelsesregister og erfaring med tillitsforhold. Ut fra nærhetsetikken er det uunngåelig å ikke se kritisk på en sosialtjeneste som empatisk fremstår som noe forknytt. For å være tilgjengelig slik at klient kan komme frem med sine følelser, burde nettopp sosialarbeider fremstå som et forbilde: en person som er et medmenneske som har følelser og er tilgjengelig følelsesmessig. Jeg snakker her ikke om personlige følelser som ikke egner seg til å holde fokus på klients situasjon, men om å kunne la seg berøre og kjenne følelsesmessig profesjonelt på klients situasjon. Dette er beskrevet av for eksempel Greta Marie Skau (1996). Løgstrups livsytringer: ”tillit, talens åpenhet, kjærlighet, oppriktighet, troskap barmhjertighet, håp og kjærlighet” fremstår som evner som er følelsesmessige og tillitsforholdsbyggende, men kan forenes med profesjonalitet. At Løgstrup gir relativt stor tillit til bruk av allmennmenneskelig fundamenterte regler som etiske rettesnorer i møte med medmenneske, gir yrkesutøveren et relativt solid fundament for at det faktisk er legitimt/nødvendig å la seg berøre av klients situasjon. Dette element i nærhetsetikken gir sosialarbeider ansvar for og muligheter til å benytte sine egne personlige og sosiale ferdigheter i yrkesutøvelsen. Dette kan en benytte for å skape nødvendig tillit hos klient, og kunne være tilgjengelig for å kunne hjelpe også i klients følelsesliv.

Kritiske røster, blant annet Grimen som er beskrevet i denne oppgave, vil hevde at en slik profesjonell fremferd basert på nærhetsetikk og bruk av personlige egenskaper, fremstår som ufullstendig og gir store rom for feil. Jeg ser at Grimen har et poeng i at det i ureflektert bruk fremstår som ikke profesjonelt, og at en er i stor fare for å gjøre subjektive feilvurderinger. Jeg finner det påfallende at Grimen kommer med dette standpunktet i en profesjonsdebatt. Jeg mener at en igjennom en profesjonsutdanning og arbeid med andre profesjonelle omsorgsutøvere, nettopp trenger og har mulighet til å bygge opp en felles etisk plattform. For eksempel inneholder denne plattformen det å kunne være tilstede i møte med klient, være tilgjengelig og åpen for klients følelsesliv, og å kunne bruke seg selv som redskap også emosjonelt for å skape nødvendig tillit til å kunne hjelpe klient. Jeg ser for meg at Grimen ville ha problemer med å kunne si noe om hvordan hjelpe klient emosjonelt ut fra en politisk

argumentasjon. Som jeg vil diskutere nærmere senere, tror jeg Grimen er i ferd med å sette sosialarbeideren inn i en byråkratrolle som fordeler goder ut fra normer og eventuelt eget skjønn. I en slik sosialarbeiderrolle er det lite rom og bruk for menneskelighet som tillitsforhold og følelser. Det ville være helt umulig for Levinas og Løgstrup å tillate noe annet være viktigere enn nærheten og tillitsforholdet, nettopp fordi dette er selve hovedgrunnlaget for hvem vi er, og hvordan vi eksisterer som mennesker. Omsorgen for den andre kan ikke overlates til regler og rutiner, men krever mennesker med tilgjengelig medmenneskelighet. Grimen ville hevde at nærhetsetikken ikke ville kunne klare å styre sosialarbeiderne fra å gjøre feil, krenke og i verste fall utføre overgrep. Jeg er delvis enig med Grimen i dette ut fra en oppfatning av at så lenge det er snakk om samhandling mellom mennesker vil slike situasjoner oppstå. Spørsmålet mitt blir hvorvidt det er større grunn til å tro at dette vil skje hyppigere ved en nærhetsetikk-orientert profesjonell. Jeg har presentert Zygmund Baumans teori om instrumentell ondskap tidligere i denne oppgaven. Jeg var da opptatt av at sosialarbeidere som representanter for et system står i fare for ikke å se helheten og konsekvenser, fordi virkeligheten er svært sammensatt. Dette kan være et argument mot nærhetsetikken og å legge det etiske ansvaret ned på hvert enkelt menneske. På den andre side er Bauman nettopp opptatt av hvordan det kompliserte og store systemet i seg selv skaper ondskap. Kanskje faller kritikken noe ut fra en forståelse av at en ved å gi mennesket mer etisk ansvar for sine handlinger, så vil mennesket i større grad arbeide for å forhindre ondskap. Det er på mange måter lettere å unnskyldes seg som representant for systemet enn som person. Jeg tror Bauman også kunne stillt seg noe undrende til Grimens forsvar for at politisk orienterte profesjonelle ville ha begått færre krenkelser av klienter.

Avslutningsvis vil jeg påpeke et poeng jeg ikke ser at Grimen tar med seg. Jeg er usikker på om han tok med i vurderingen at profesjonelle helse- og sosialarbeidere faktisk også innehar et fag som krever og setter fokus på bruk av menneskelige egenskaper. I dagens undervisning i sosialt arbeid ved høyskolene er sosialfaglige modeller som innehar elementer av empati en sentral del av studiet. Den største fagforeningen i feltet: Fellesorganisasjonen, har utarbeidet egne yrkesetiske retningslinjer. Jeg mener å se at vi bare ut fra fagets teoretiske innhold, og det faktum at vi jobber med mennesker som søker tillitsfulle og emosjonelle profesjonelle, må ha vår etiske forankring i mennesket. Riktignok hører det med å kaste et kritisk lys på oss selv som emosjonelle, profesjonelle sosialarbeidere i møte med den enkelte emosjonelle klient.

5.3 Kan nærhetsetikken gi innspill som kan forhindre at sosialarbeider krenker klient?

Ofte vil jeg som sosialarbeider ikke kjenne klienten som sitter foran meg, hans bakgrunn, verdier og motiver er også ukjent for meg. Klienter vil helt sikkert til tider føle at de blir krenket ut fra forhold i deres situasjon som jeg ikke er kjent med. Det kan for eksempel være kvinnen jeg håndhilser på for å ønske velkommen, men som ut fra sin bakgrunn ser på kroppskontakt med fremmed mann som usømmelig. Eller det kan være ungdommen uten bolig, som jeg spør om kan flytte hjem til foreldrene, jeg er ikke kjent med at de har et stort rusmisbruk.

Nærhetsetikken går ut fra at mennesker har grunnleggende oppfatninger av hva som er vondt og godt, og hvordan dette kommer til uttrykk i samspill mellom mennesker. Løgstrup beskriver livsytringer som medfødte egenskaper som er grunnleggende for menneskers samvær og mulighet for å møte den andres fordring. Videre legger Løgstrup inn at erfaring, kunnskap og engasjement skal anvendes i møte med den andre. Det åpner for at neste gang jeg møter kvinnen i foregående eksempel, ikke tvinger henne til å håndhilse, men ønsker henne velkommen på annet vis. Tankegangen er, at hvis jeg hadde vært kvinne med hennes bakgrunn, hadde jeg opplevd det som krenkende å måtte ha kroppskontakt med en fremmed mann. Min kunnskap og erfaring vil alltid komme til kort, og jeg vil stadig stå i fare for å krenke. Det kan være for eksempel den psykisk syke mannen, som grunnet sin sykdom er svært uberegnelig, og oppfatter situasjonen annerledes enn meg, og kanskje forskjellig fra gang til gang. Spørsmålet blir til slutt hvem er det som skal avgjøre om jeg krenket den andre? Slik jeg forstår nærhetsetikken er jeg det moralske subjekt, og jeg er ansvarlig for mitt møte med min neste, mine handlinger og dermed også til å avgjøre hvorvidt jeg faktisk krenket klient. Nærhetsetikken gjør altså subjektet til sin egen dommer. Om jeg er skyldig i å ha krenket den andres fordring, bedømmer jeg ut ifra om jeg burde innehatt evne til å se den andre klarere, eller om jeg faktisk har gjort så godt jeg kunne, selv om den andre ikke opplevde å få god hjelp. Dette peker på en mulig stor svakhet ved nærhetsetikken som bygger på en grunnleggende holdning hos meg til å ønske den andre alt godt. Dette vil være avhengig av min oppfatning av hva som er å betrakte som godt, og min evne til å la den andre komme inn i mitt liv med sin fordring, som igjen vil gi meg indikasjoner på hva som er hans behov og hva han opplever som godt. Bruk av nærhetsetikken er ingen garanti for at overgrep og

krenkelser ikke skjer i sosialtjenesten. Men med holdningene: ”en har en del av den andres skjebne i sin hånd”, ”slik du selv vil bli møtt, skal du møte andre” og ”du skal gjøre alt som står i din makt for å hjelpe den andre”, er mulighetene for at overgrep vil skje, trolig kraftig begrenset. I sammenligning med hva regelverk eller annen etikk kan fastsette, tror jeg ingen klarer å utelukke mulighet for krenkelser helt. Nærhetsetikken er, i mine øyne, et godt innspill for hvordan en i størst mulig grad kan unngå krenkelser i sosialtjenesten. Fordringen utgår jo nettopp fra tanken om den andres beste, og ikke for eksempel samfunnets beste, eller hva som er rett av meg som person å gjøre.

Levinas er opptatt av at jeg aldri kan forstå den andre. Et forsøk på å være ”herre over den andres liv” ville være et overgrep mot den andre. Levinas beskriver at vi inviterer eller mottar den andres liv inn i vårt liv. På denne måten forblir ”den andre herre i sitt eget liv”, men jeg får innsikt i hvordan den andre har det, og er gitt makt til å imøtekomme dette, i form av for eksempel omsorg. Jeg innehar også makt til å krenke den andre, for eksempel ved ikke å bry meg om hans omsorgsbehov, ved å belære ham, ved å sladre til andre eller skaffe meg mer makt over den andre ved å bruke denne kunnskap, for eksempel i mobbing.

Som presentert tidligere i oppgaven, gir Løgstrup den profesjonelle en mulighet til etisk å kunne forsvare og faktisk bevege seg inn i den andres liv ved blant annet psykisk sykdom. En soleklar forutsetning for at dette kan gjøres er at intensjonen er å hjelpe den andre, og at det ikke er bakenforliggende motiver for å foreta denne handlingen. Løgstrups beskrivelse av en urørlighetssone er ikke en sentral del av denne oppgave, men den kan gi viktige perspektiver på møte mellom sosialarbeider og klient. Urørlighetssonen er beskrevet under oppgavens presentasjon av Løgstrup. Alle mennesker innehar deler i sitt liv som vi ikke ønsker andre skal ha noe med å gjøre, disse områdene blir å forstå som private territorium (Wyller 2001). Dette er forhold som går på integritet og identitet. En annen person som beveger seg inn i mitt liv og mener noe om min tro, legning, oppførsel eller livsstil, vil oftest oppleves som krenkelse av mitt personlige territorium – urørlighetssone. Videre vil dette kunne oppleves svært truende og ofte krenkende, hvis vedkommende forsøker å endre grensene eller innholdet i min urørlighetssone. Løgstrup åpner likevel muligheten for at en i terapeutisk sammenheng innenfor psykiatrien kan bevege seg innenfor denne, da dette er vurdert som nødvendig for å hjelpe den andre. I sosialt arbeid møter en ofte mennesker i vanskelige situasjoner med varierende psykisk helse. I et slikt perspektiv finner jeg det naturlig og etisk forsvare at

profesjonell sosialarbeider av og til kan bevege seg inn i den andres urørlighetssone. Jeg ser på dette som nødvendig, da klient ofte trenger hjelp til å endre sentrale elementer i sitt liv, som for eksempel et rusmissbruk, en kriminell fortid eller en vanskelig barndom. Det blir helt avgjørende ut fra Løgstrups tankegang at en slik hjelp blir utført av sosialarbeideren ut fra et motiv om å hjelpe klient, og dessuten at sosialarbeider innehar nødvendig kompetanse. Igjen blir det et ankepunkt hvorvidt sosialarbeider og klient i det hele tatt møtes. Denne type arbeid fremstår i nærhetsetikks tankegang umulig å gjøre uten møtet og en etablert relasjon og gjensidig tillit til at en vil hverandre godt. Videre blir det umulig å lage rutiner og modeller på kontoret som gir universelle svar på hvordan gå inn i den enkeltes verdier og følelser. Dette vil ofte kunne være vanskelige etiske overveielser, og jeg finner det naturlig at i slike situasjoner, bør en også søke svar i annen etikk og konvensjoner, slik som Løgstrup åpner for. På den andre side, vil en hvis en forsøker å skape rutiner for enten å unngå eller for å få belyst slik problematikk, stå i stor fare for å krenke den andre. Ingenting er mer sårende enn å fortelle om de minst flatterende sider av sitt liv, og etterpå oppleve å bli møtt av en person som er mer interessert i å avdekke din historie, enn å ivareta deg. Denne evne til ivaretagelse av den andre med sin historie, er ut fra nærhetsetikken, trolig den viktigste ferdighet en sosialarbeider kan inneha for å skape relasjonelt tillitsforhold for muliggjøring av endring.

I dette underkapittel har jeg ved hjelp av nærhetsetikken belyst hvordan en sosialarbeider står i fare for å krenke klient i stedet for å hjelpe. Videre har jeg vært inne på nærhetsetikkens urørlighetssone som en inngangsport hos sosialarbeider til å hjelpe klient. Urørlighetssonen gir også refleksjon over hva vi som mennesker ønsker å ha for oss selv, og en bevissthet hos sosialarbeider som kan hjelpe til at klient ikke opplever overgrep. I de neste underkapitler vil jeg kritisk belyse hvordan en ved å jobbe under rutiner i sosialtjenesten arbeider for å unngå overgrep.

5.4 Ulike sosialarbeiderroller i lys av nærhetsetikken

I denne oppgaven er det kort blitt gjort rede for sosialarbeidernes arbeidsfelt, historie og mandat. Det kommer åpenbart frem at det finnes ulike forståelser av sosialarbeiderens arbeidsmetoder og mandat. En diskusjon av disse ulike forståelser blir derfor sentralt da de gir føringer for hvordan sosialt arbeid utføres. Dette blir videre av avgjørende betydning på

hvordan sosialarbeider vil møte klient. I de følgende underkapitler vil det bli diskutert ulike sosialarbeiderroller, og om de er forenlig med nærhetsetikkens idealer for hvordan mennesker blir møtt.

5.4.1 Byråkrat og/eller sosialarbeider

Undersøkelsen fra Bergen viser at møte med sosialarbeidere blir, av klientene, oppfattet som regelorienterte og byråkratiske. Dette kan en trolig også konkludere med at undersøkelsen fra Oslo understøtter. Klientene scorer lavt på opplevelsen av å få medvirke i sin sak. Lavt score på opplevelse av å få konkret hjelp i sin situasjon, kan også ha sin årsak i at byråkrati fører til sen hjelp, og en hjelp en i liten grad har fått medvirke i selv. Det foreligger intet materiale som peker på at selve møtet mellom sosialarbeider og klient er mindre byråkratisk, tvert imot understøtter både klient og sosialarbeideruttalelser fra Bergen at byråkratiet er påfallende, også i det konkrete møtet.

I det hele er det lite i sosialt arbeids historie og teori som underbygger sosialarbeider i rollen som byråkrat. Sosialarbeideren fremstår i sosialt arbeid som klient- og samfunnsorientert, ikke byråkratisk. En annen aktuell og mye omdiskutert rolle er sosialarbeideren i en mer vokterrolle av samfunnsressurser. Dette er heller ikke en rolle som sosialt arbeids grunnleggere Richmond og Addams ville ha kjent seg igjen i. Jeg har i denne oppgaven gått ut ifra at sosialt arbeid er noe mer enn forvaltning og fordeling av offentlige ressurser. Men i utvikling av den norske velferdsstaten, der sosialt arbeid blant annet har gått fra å være ideelt arbeid til profesjonelt sosialt arbeid, vil en nok enkelt finne argument for at sosialarbeideren må inneha arbeidsoppgaver av mer byråkratisk art. Det er for eksempel nødvendig å sikre at lovverk blir fulgt, og at klient faktisk får sine rettigheter ivaretatt, samtidig som en også sikrer at fordelingen foretas fornuftig ut fra hvilke ressurser en faktisk innehar.

I utgangspunktet vil nærhetsetikken slik Levinas beskriver, samsvare dårlig både med en eventuell vokterrolle eller byråkratrolle som sosialarbeider, nettopp på grunnlag av at for Levinas er tema det konkrete møtet mellom mennesker, og hva som skjer der. Byråkrati er i denne situasjon i utgangspunktet ikke-eksisterende, og arbeid med slik tankegang vil trolig ut fra Levinas tankegang føre til at en ”vender ansiktet vekk fra den andre”, da oppmerksomheten og den andres behov plasseres inn i rettigheter eller økonomiske budsjett.

Løgstrup gir oss mulighet til å se dette noe annerledes, som nok vil passe bedre i en profesjonell sammenheng. Som beskrevet i presentasjonen av Løgstrup stiller han seg positiv til at allment aksepterte normer, som for eksempel lov og regelverk, vil kunne være gode argumenter i forhold til å avgjøre hvordan imøtekomme en fordring. Ut fra en slik argumentasjon vil Løgstrup trolig kunne støtte en sosialarbeider som innehar visse byråkratiske oppgaver så lenge han ivaretar samfunnets interesser. Heller ikke må han stå til hinder for at det enkelte menneskets fordring blir hørt, fordi for eksempel, sosialarbeider blir så styrt av regler, at klients fordring egentlig er uinteressant så lenge en ikke har utskrift fra bankkonto. Trolig er det viktig i denne sammenheng å påpeke at sosialarbeider i et hvert samfunn er satt til å ivareta dem som står svakt. Jeg leser Levinas slik at en står spesielt til ansvar for dem som lider mye, og ofte vil oppleve å være dårlig stillt, dette gjelder kanskje også i forhold til samfunnets lover. Dette mener jeg kan vise, ut fra både Levinas og Løgstrup, at det blir helt ufravikelig for sosialarbeider å faktisk være tilgjengelig, for å la seg berøre av den andres fordring. Deretter kan han eventuelt bruke rutiner, lover og regler i forhold til å imøtekomme den andres behov. Slik jeg ser det, kan en ikke ut fra nærhetsetikken argumentere for en byråkratisk rettet sosialarbeider. Et slikt ståsted vil være problematisk fordi den andre som menneske er ditt viktigste utgangspunkt, og det blir uklart eller kanskje usentralt. På den andre side fremstår det som uklokt å drive offentlig sosialt arbeid uten noen form for byråkrati. En spennende argumentasjon til forsvar for dette, kan være hensynet til ”den tredjes” inntreden. Det kan tenkes at Løgstrup, som i utgangspunktet forsvarer konvensjoner, kunne ha samtykket til en slik tanke om at noen standarder er viktige for å sikre den andres rettigheter, men også for at den tredje blir sett, og kan få bistand til sitt behov.

5.4.2 Ekspert eller medkjemper

I kapittel 2 ble blant annet sosialt arbeids historie presentert. Spesielt sentralt er de to ulike retningene som har påvirket dagens forståelse av sosialt arbeid. Den ene retningen er representert i Mary Richmonds ånd der fattigdommen skulle bekjempes gjennom profesjonelle sosialarbeidere. Det sentrale i det sosiale arbeidet består i å veilede og hjelpe klienter, hovedsakelig individuelt. Den andre hovedretningen, kjent igjennom Jane Addams, er opptatt av en gjensidig relasjon mellom hjelperen og den som ble hjulpet. De skulle lære å dra nytte av hverandre. Det kanskje viktigste perspektivet i hennes praksis og teori er fokuset på at samfunnet er en viktig ressurs og samtidig et hinder for klients fungering. Hun påpekte at det er samfunnet som må endres, slik at klient ikke faller utenfor og havner i fattigdom. En

viktig side av dette, er at samfunnet også i stor grad kan tilskrives ansvaret for at klient har havnet skeivt ut for eksempel i arbeidsledighet og fattigdom.

Noe forenklet og kategoriserende vil jeg definere disse som en ekspert og en medkjempers rolle. Det sier seg i grunnen selv at sosialarbeidere med to så ulike tradisjoner vil møte klienter på ulik måte. For eksempel er det i ekspertrollen stort fokus på kommunikasjonsferdigheter og metoder i samtalearbeid. I en medkjemper tradisjon vil samarbeid og konkret handling være høyt verdsatt. Både ekspert og medkjemperrollen kan harmonisere med nærhetsetikkens idealer. Nærhetsetikken er som tidligere understreket i liten grad forbundet med profesjonelt sosialt arbeids yrkesutøvelse, men med det å være menneske. I denne oppgave benyttes nærhetsetikken til det å være menneske og samtidig profesjonell sosialarbeider. Det viktigste ankepunktet i begge disse retningene i forhold til nærhetsetikken, blir synet på relasjonen mellom klient og sosialarbeider. Begge retningene kan bære preg av å bli sosialarbeiders prosjekt. I ekspertretningen står en i fare for å sette til side klients behov ut fra kjennskap til metode, forskning og så videre, som en har kunnskap og tro på at kan skape positiv endring i forhold til klients situasjon. Dette kan føre til at en ikke evner å oppfatte og/eller imøtekomme klients behov. På den andre siden kan jeg ikke se at kunnskap om hvordan hjelpe, er noe annet enn positiv i møte med det andre menneske. I den Addams-inspirerte medkjempertradisjonen er det også trolig en fare for at en utsettes for fokus som leder en vekk fra klients egentlige behov. Dette kan for eksempel være at sosialarbeideren er så opptatt av samarbeidet eller det politiske budskap som ligger i klientens situasjon, slik at en ikke klarer verken å oppfatte klientens egentlige situasjon eller å imøtekomme ham.

Begge retninger kan på flere måter harmonisere med nærhetsetikken. Mest grunnleggende blir ønsket og tilgjengeligheten til å møte og hjelpe det andre menneske. På den andre siden er det en fare i begge retninger for at en blir oppslukt i egen agenda, kunnskap og/eller ideologi og at denne blir viktigere enn medmenneskets uttrykte behov. Eller som Levinas vil si det, at en faktisk ikke lar den andre komme inn i sin verden for å berøre en. I de tilfellene det skjer, vil en ikke hjelpe klient, men ut fra nærhetsetikken heller være med på å krenke, da han har bedt om din tillit ved å utlevere seg og be om hjelp. Samtidig blir det viktig å påpeke igjen at nærhetsetikken ikke står i veien for å velge andre måter å løse klients behov enn det som er uttrykt fra klients side.

5.4.3 Profesjonell, ufaglært eller frivillig sosialarbeider?

Diskusjonen om det er nødvendig å ha utdannende fagfolk i sosialtjenestene er omfattende. Denne oppgave omhandler kun faglærte profesjonelle sosialarbeidere. De fleste vil vel være enig med meg i at det er innlysende at det er nødvendig med en viss grad av utdannet personell i sosiaalsektoren, slik det også er innen sammenlignbare fagfelt som medisin og psykologi. På den andre siden er det utvilsomt en mengde ufaglærte og frivillige som gjør en formidabel innsats innen fagfeltet. Et spennende aspekt i denne oppgaven, som blant annet Kari Martinsen har tematisert (1990:105), er at pasienter i flere undersøkelser oppgir at de får bedre omsorg fra ufaglært helsepersonell, enn fra sykepleiere. Med omsorg i denne undersøkelse forstås for eksempel å ha tid til å møte pasient og å være tilgjengelig. Martinsen mener dette har en sammenheng med at fagutdanningen har mye fokus på det ”faglige”, men lite på det menneskelige. Hennes konklusjon på dette er at sykepleiere og sykepleierutdanningen må bli mer fokusert på etikk og utvikling av etiske ferdigheter hos den enkelte sykepleier slik at dette blir mer bevisst i utøvelsen av faget. Dette samsvarer med Mertons modell (oppgavens underkapittel 3.2) der den medmenneskelige siden ”helping” blir satt opp som en viktig profesjonsegenskap. Dette vil trolig også kunne være en betimelig hypotese å stille ut fra materiale presentert i denne oppgaven, blant annet i forhold til klienter som føler at de ikke blir hørt av sosialarbeidere. Jeg mener å se at Løgstrup kan leses til å understøtte viktigheten av kunnskap i møte med den andre. Han argumenterer for eksempel for at i spesielle tilfeller kan en i arbeidet med psykisk syke som profesjonell/kvalifisert, ut fra en intensjon om at en kan hjelpe den andre, krysse den andres urørlighetsone. Løgstrup er også opptatt av at alle ferdigheter og kunnskaper en innehar som menneske, kan brukes og være til støtte når en arbeider for å imøtekomme fordringen, derav kan også en utdanning med rett innhold i forhold til det en jobber med komme til nytte.

5.4.4 Politisk og/eller etisk orientert sosialarbeider

I kapittel 3 er det kort redegjort for diskusjonen mellom Nortvedt og Grimen med flere omkring profesjonenes grunnforankring. Nortvedt argumenterer for en etisk styrt disiplin der stort ansvar vil hvile på den enkelte sosialarbeider. Grimen står for en politisk orientert sosialarbeider som representant fra sin fagforening. Grimens intensjon er at sosialarbeidere på

denne måten kollektivt får politisk ansvar og myndighet. Jeg har fulgt denne diskusjonen med stor interesse, da begge har svært gode poeng. Jeg har tidligere i denne diskusjonsdel vært inne på Grimens standpunkt, men ser at det er konstruktivt å igjen drøfte det her. Min forståelse er bygd på at relasjonen mellom klient og sosialarbeider er kjernen i sosialt arbeid, og at dette da må være utgangspunktet for profesjonslegitimiteten. Grimen argumenterer da for at det blir et svært stort og nær umenneskelig ansvar på den enkelte sosialarbeider. Dette er en påstand jeg med et nærhetsetisk perspektiv selvfølgelig er svært enig i. Både Løgstrup og Levinas bekrefter også at ansvar for den nestes vel er stort, ja helt uoverkommelig, men likevel helt ufravikelig. Grimens løsning, blant annet for å lette dette ansvar, er at sosialarbeidere som fagmiljø og fagforening tar dette ansvar sammen, slik at de for eksempel kan kjempe aktivt mot eventuelt dårlig politisk eller byråkratisk styre. Ut fra mitt synspunkt er det positivt med fagforening som kan kjempe politisk for viktige sosiale utfordringer. Mitt hovedargument mot en slik ordning er at fagforeninger i Norge til nå har sett ut for å ha tradisjon for å kjempe for fagarbeidernes goder mer enn klientenes. Jeg savner at Grimen tar opp denne dobbeltrollen. En slik politisk profesjonsordning kan for eksempel bli vanskelig, hvis klienter ikke er tilfredse med eller har tillit til sosialarbeiderne. Min påstand er at vi på ingen måte er sikret at fagforeningen vil kunne ivareta både klient og sosialarbeiders interesser i mange situasjoner. En slik ordning ville kunne føre til at sosialarbeidere i stor grad fikk makt til å definere klienters behov i den offentlige debatt. Min oppfatning er at det finnes for få klientorganisasjoner, og at disse ofte mer redelig kunne kjempet klientens sak, dette gjerne med støtte fra sosialarbeidere. Dette ville være med på å gjøre klientenes stemme tydeligere og utfordrende både for folk flest, politikere og sosialarbeidere.

En sosialarbeiderprofesjon forankret i relasjon til klient, fag og etikk vil, etter mitt og Nortvedts synspunkt være det best egnede grunnlag og utgangspunkt for å sikre utøvelsen av godt sosialt arbeid. På den andre side kan jeg ikke se at verken Levinas eller Løgstrup avskriver kunnskap til å jobbe politisk som uanvendelig i forhold til behov hos mennesker en møter. Tvert imot oppfordres det til å bruke kreativitet og alle mulige etisk forsvarlige midler for å bedre medmenneskets situasjon. Hovedpoenget blir at ”ansiktet ikke vendes bort”, eller sagt på en annen måte: at arbeidet blir sosialarbeiders agenda, istedenfor agenda med utgangspunkt i klients behov.

5.5 Kritisk belysing av rutiner som kan svekke sosialarbeiders evne til å møte klient ut fra nærhetsetisk forståelse.

Som belyst tidligere i oppgaven, er Løgstrup positiv til at allment aksepterte og anerkjente konvensjoner, som for eksempel lover og regler, kan benyttes og være et nyttig og nødvendig tilskudd til etikken. Løgstrup peker på den andre side på at noe av fordringens radikalitet står i fare for å svekkes når en støtter seg på konvensjoner. Budskapet lyder klinkende klart at en kan ikke forsvare en ondskapsfull handling ut fra konvensjoner, ondskap er og forblir en krenkelse av den makt som befinner seg i relasjonen med den andre og hans fordring til deg. Med denne rammen er likevel nærhetsetikken noe kritisk til regler. Begrunnelsen ligger ikke i at en mener de ikke skal overholdes, men fordi en risikerer at reglene styrer en slik at en ikke ser det enkelte mennesket. For eksempel kan det i sosialtjenesten bli slik at ingen får snakke med saksbehandler før de har fylt ut et bestemt skjema og har med nødvendig dokumentasjon. Dette kan sikkert være effektivt og tilsynelatende fungere godt for mange, men for enkelte vil det være en så stor hindring at en faktisk utelater å oppsøke sosialkontoret, for eksempel på grunn av manglende språkferdigheter eller skjemavegring. Det blir i disse tilfellene viktig at det finnes mennesker som er tilstede, og møter de som ikke mestrer skjemaene, slik at de også kan oppleve å bli sett og få vurdert mulighet for hjelp. Dette var et eksempel på hvordan nærhetsetikken kan kaste kritisk lys over strukturelle sider av sosialtjenestens møte med klient.

Nærhetsetikken er videre opptatt av hvordan vi som enkeltmennesker, for eksempel sosialarbeidere, kan bli så ureflektert i forhold til konvensjoner eller tidligere erfaringer at vi faktisk står i fare for å plassere mennesker i kategori. Da kan en for eksempel gå ut fra at kvinnen fra Afrika ikke vil jobbe, uten å faktisk undersøke om dette stemmer, fordi flere andre kvinner du har truffet fra Afrika ikke har ønsket å jobbe. Det er når en ikke er reflektert, og tillater seg å bli styrt av slike fordommer, eller for den slags skyld også i noen grad regler, at en i følge nærhetsetikken virkelig står i fare for å krenke den andre. Som moralsk aktør og hjelpeperson ansatt av samfunnet, er en etisk ansvarlig, og ikke i posisjon til å kunne skylde på regler for uverdigg behandling av hjelpetrengende mennesker. Paradoksalt nok blir verktøyet Løgstrup gir i vanskelige moralske vurderingene muligheten til å kunne benytte konvensjoner, men da ut fra en tanke der du i møte med den andre har stillt med åpent sinn i forhold til hva som er klients behov. Løgstrup er også positiv til bruk av andre etiske

retninger, som for eksempel tar utgangspunkt i etiske standarder, konsekvenser eller grunnleggende oppfatninger av hva som er godt for mennesker eller samfunnsordninger en finner gunstig. Ut fra Løgstrup kan dette være gode støttepilarer også i forhold til nærhetsetikken og imøtekomningen av den enkelte klients fordring. Men dette må fortsatt være på grunnlag av at den enkelte blir sett som enkeltindivid. For eksempel vil det være feil for Løgstrup at psykisk syke automatisk får tilbud om støttekontakt. Derimot, i enkeltsaker der en ser at klient kunne ha glede og nytte av det, vil det kunne være et rett tiltak. Ved ukritisk bruk av etikk eller rutiner, som beskrevet over, setter en seg i stor fare for faktisk å fjerne fokus fra den andre, og til hva jeg skal gjøre i en slik situasjon. Rommet for skjønn, romslighet og kreativitet vil da trolig også være redusert.

En mer diskutert og kanskje lettere side å se av dette er maktforholdet i relasjonen. En sosialarbeider som egentlig ikke innehar interesse for klient og hans situasjon, men er styrt av mer eller mindre fordomsinntatte teorier og konvensjoner, vil stille klient i en ikke-makt-situasjon. Sosialarbeider har egentlig ikke bruk for å møte klient da han allerede innehar bruksanvisning og verktøy som er tenkt brukt til klient. En slik kategorisering og umyndiggjøring hører dårlig sammen med påstander som: ”klient er ekspert på eget liv” og ”brukermedvirkning”. I nærhetsetikkens vokabular vil en beskrive en slik unngåelse av å la seg påvirke av enkeltmenneskets situasjon som krenkelse. Det er når mange mennesker lar seg styre ukritisk av slike konvensjoner, uten å se den andre, at en står i fare for å støtte opp om lobotomering, og for den slags skyld holocaust. Nærhetsetikken, presentert i denne oppgave, innehar som utgangspunkt et krav om reflektert forhold til systemer, rutiner og konvensjoner, da de innehar potensiale til å krenke enkeltmenneske. I følge nærhetsetikken er utgangspunktet at en skal bruke alle gode muligheter for å gi omsorg for den andre. Da finner jeg det vanskelig å kunne forsvare at muligheter kan bli fjernet på grunn av rutiner.

Hittil i refleksjonsdelen har det ikke vært mye tvil om at rutiner hos sosialarbeider har mulighet til å skape rammer som umuliggjør å skape nødvendig relasjon for å kunne sette seg inn i klients behov om hjelp. Jeg vil videre i dette kapitlet ta for meg noen ulike former for rutiner, som jeg mener det er viktig som sosialarbeider å være observant på da de fort kan komme til å hindre at klients fordring blir hørt og ivaretatt. I oppgaven er det vist at mange klienter opplever at møte med sosialarbeider ikke innehar brukermedvirkning, og at mange klienter også opplever at de ikke får hjelp av sosialarbeider i en vanskelig situasjon. Mitt utgangspunkt, ut fra dette, er at rutiner så absolutt kan føre til at klient ikke får rett hjelp, eller

rett og slett opplever å bli krenket av dem en håpet kunne hjelpe. Ved hjelp av nærhetsetikken har jeg belyst at en sentral fare ved rutiner er at møte mellom sosialarbeider og klient kan fjernes eller defineres så mye at sosialarbeider blir ute av stand til å kunne møte klients behov for videre å kunne hjelpe.

Den første formen for rutiner jeg vil ta for meg er dem jeg ser på som byråkratiske. Jeg ser at disse rutinene dreier seg om tre til dels samsvarende og tidvis også motsatte deler; klients behov og rettigheter, sosialarbeiders arbeid og det offentliges ansvar og begrensninger. Som vi ser kan disse rutinene i ytterste konsekvens ha motstridende intensjoner. For eksempel å sikre klient nødvendig hjelp, blir problematisk samtidig som andre rutiner vil være til får å forhindre at den offentlige sosialtjenesten påtar seg ansvar som er økonomisk uoverkommelig. I en oppgave omhandlende møter i sosialtjenesten i lys av nærhetsetikken, sier det seg selv at byråkrati kan være av det onde. Dette gjelder for eksempel i de tilfeller der sosialarbeider blir mer opptatt av å dokumentere sitt arbeid enn å være tilstede i møter med klient. Eller som Levinas trolig ville sagt det: ”Sosialarbeideren vender sitt ansikt mot det byråkratiske istedenfor å være tilstede for klient og hans opplevelse og behov.”

Neste gruppering av rutiner jeg har gjort er: modeller og faglige program. I sosialt arbeid eksisterer det en rekke forskjellige modeller som kan benyttes i det daglige arbeid med klienter. Det har vært, og er fortsatt, store ulikheter blant sosialarbeidere om hvilke retninger en anerkjenner og benytter. I denne oppgaven har jeg beskrevet de ulike retningene fra de sentrale grunnleggerne av sosialt arbeid Mary Richmond og Jane Addams som den dag i dag viser noe av bredden og ulikhetene i forklaringer og modeller i sosialt arbeid. Modellene er ofte utviklet av sentrale fagpersoner og blir begrunnet med gode forskningsresultater. Jeg betviler ikke at mange av disse modeller og program for arbeid kan føre til bedre sosialt arbeid og svært positive endringer i klienters liv. Men jeg finner grunner til å påpeke at disse også kan oppleves krenkende for noen klienter. Slike program stiller gjerne en del forutsetninger til klients situasjon og ønsker, sosialarbeiders ferdigheter og samfunnet i sin helhet. Dersom disse forutsetninger ikke foreligger, kan klient raskt oppleve at den hjelp som gis ikke hjelper, eller i verste fall skader. Ut fra nærhetsetikken blir det sentralt at en modell faktisk ivaretar sosialarbeiders behov til å møte klient, for deretter å ha mulighet til å vurdere hva slag hjelp klient er i behov av. Videre er det avgjørende at klient har individuelle behov for hjelp, og at på forhånd fastlagte hjelpetiltak ofte ikke vil imøtekomme klients virkelige

behov. Enhver modell som rutinemessig beveger seg innenfor menneskets urørlighetssone vil være krenkende da den ikke har utgangspunkt i sensibilitet og aktuelle behov.

En uunngåelig styrende rutine er tid, og da først og fremst manglende tid. Klienters opplevelse av å ikke bli møtt og få hjelp av sosialarbeider, kan nok ofte bunne i at sosialarbeider opplever tidspress i arbeidet. En annen side av dette er at for en del klienter er det vanskelig å forholde seg til timeavtaler, og frister fremstår som nær umulig. Dette er vanskelig problematikk i forhold til denne oppgavens tema, der rom for møte mellom sosialarbeider og klient er grunnleggende for en hver hjelp som gis. Hvordan en kan skape et offentlig system som ivaretar klienter som ikke følger tid, vil jeg ikke klare å svare på ut fra mitt materiale. Men ut fra nærhetsetikken blir en klient det er vanskelig å skape tid og rom for relasjon med, lettere å krenke, da behov ofte blir uttrykt i pressede situasjoner, som for eksempel på venterommet klokken 15.15 en fredag. Dette gjør det vanskelig i det hele tatt å kunne være tilstede, videre blir det vanskelig å faktisk møte fordringen med hjelp.

Som beskrevet i flere av oppgavens kapitler, er det ut fra nærhetsetikken en forutsetning at empatiske ferdigheter er vektlagt, som en basal ferdighet hos profesjonell sosialarbeider. Jeg forutsetter videre at dette er ferdigheter det er sentralt å øve på og å utvikle under sosialarbeiderutdanningen. En sosialarbeider som har begrenset av slike ferdigheter, vil etter en slik tankegang, ha mindre evne til ivareta den andre. Likeledes vil det på arbeidsplasser der slike ferdigheter ikke verdsettes, for eksempel gjennom rutiner som ikke gir rom for å treffe klient, eller å gjøre individuelle vurderinger, skape sosialarbeidere som ikke ivaretar klients behov. Ut fra nærhetsetikken kan sosialarbeidere bli bevisst å bruke gode empatiske evner. En utvikling av dette kan i noen grad gjøres gjennom å innarbeide rutiner for fokus på slike ferdigheter gjennom veiledning og opplæring. Sosialarbeider kan oppleve å miste eller ikke mestre å bruke empatiske ferdigheter han egentlig innehar, ved manglende engasjement eller utbrenthet. Dette kan nok i noen grad skyldes stress og rutiner. Det kan for eksempel skje i form av rutiner som legger opp til umenneskelig høyt press for sosialarbeideren. På den andre siden kan det også lages rutiner som oppmuntrer og støtter opp under bruk av empatiske ferdigheter. Men uansett blir det i nærhetsetisk perspektiv viktig å anerkjenne at sosialarbeidere vil ha dager og perioder i sitt liv da evnen til å bruke empatiske ferdigheter er begrenset. Dette bør videre føre til en diskusjon om hvordan ivareta både sosialarbeider og klient best mulig i denne situasjon.

De fleste sosialarbeidere vil trolig kjenne seg igjen i at manglende mulige hjelpetiltak er et problem i sosialtjenesten. Det fremstår som umulig å hjelpe da en ikke innehar nødvendige redskaper eller ressurser til å kunne hjelpe. Der rutiner for å hjelpe ikke er tilrettelagt gjennom økonomiske rammer, samarbeidspartnere og generelt aktuelle hjelpetiltak, blir det liten mulighet for sosialarbeider å kunne bistå klient i en vanskelig sammensatt situasjon. Det er klart relasjonsmessig tilknytning ved gode samtaler og veiledning kan være bra hjelp, men klienter vil ofte være i behov av at andre hjelpetiltak også er tilgjengelig.

Som beskrevet i det foregående underkapittel om modeller og faglige program, kan disse bli uegnet, og i verste fall uetiske, når de forsøkes brukt på klient som ikke passer inn i intensjonen til programmet. Nærhetsetikken kan være med å vise at en står ovenfor de samme utfordringene når rommet for å vise skjønn, eller muligheten til å bruke ulike faglige tilnærminger er avgrenset. Som beskrevet i kapittel om sosialtjenesten, er det i dagens lovverk i stor grad lagt til rette for nødvendigheten av bruk av skjønn i sosialtjenesten. Undersøkelsen fra Bergen viser at både sosialarbeider og klienter ikke opplever at bruk av skjønn er mye brukt og sentralt i sosialtjenesten. Ut fra min forståelse fremstår muligheten til å foreta faglige vurderinger og bruk av skjønn som en nødvendighet i forhold til å møte individuelle utfordringer. Dette bygger på en grunnleggende forståelse, samsvarende med nærhetsetikken, om at vi mennesker er så ulike at det er umulig å forutsi alle situasjoner vi kommer opp i og lage løsninger som ivaretar alle individuelle behov. Samtidig er det viktig å ha klart for seg at det fort kan komme påstander om forskjellsbehandling og urettferdig fordeling av økonomiske goder.

I denne oppgave har jeg på ingen måte ønsket å ta et oppgjør med alle rutiner og regler som finnes i sosialtjenesten. Jeg finner det nå viktig å påpeke at rutiner er nyttig i forhold til å sikre grunnleggende rettigheter og faglig nivå. Faktisk tror jeg at en er avhengig av rutiner selv om en er godt øvet i nærhetsetikk, jamfør Levinas beskrivelse av nytten normene kan gi. Rutiner kan for eksempel være av svært sentral betydning og en god støtte, der en ikke makter å bruke nærhetsetikkens idealer fullt ut, eller ikke klarer å reflektere seg frem til gode løsninger. Dette kan for eksempel være ved konflikter der sosialarbeider ikke makter å sette seg godt nok inn i klients behov og ønsker. Videre er teorier og faglige programmer en viktig kilde til inspirasjon og godt sosialt arbeid. Min bruk av nærhetsetikken i en kritisk vurdering av dagens sosialtjenester i forhold til møte mellom klient og sosialarbeider er bygd på materiale som viser at en forholdsvis stor del av klientene opplever potensiale til forbedring. I dette

underkapittel har jeg forsøkt å påvise områder der nettopp nærhetsetikken viser at rutiner kan være til hinder i møte med klient i sosialtjenesten.

5.6 Har sosialarbeider innsikt i klients behov?

Dette er etter min mening kanskje oppgavens viktigste overskrift. Uansett hvor sympatisk og kvalifisert en sosialarbeider er, vil noen klienter trolig føle at de ikke blir hørt og blir tatt med på råd. Presenterte undersøkelser og kasus i oppgaven tyder på at sosialarbeideren til stadighet viser at de ikke har tilstrekkelig og god nok innsikt. Jeg finner dette urovekkende. Jeg innehar ikke data som kan si noe konkret om årsakene til dette, men finner det høyst sannsynlig, blant annet ut fra enkeltklienters uttalelser i undersøkelsen fra Bergen, at sosialarbeiders fokus på rutiner og regelverk er en sentral årsak. Sosialarbeiders fokus på å følge regelverk og rutiner der utgangspunktet er å sikre klienter god behandling, fører paradoksalt nok til at klient opplever å ikke bli sett og hørt. Det kan også tenkes at sosialarbeidere til tider forsvarer seg, mer eller mindre bevisst, bak rutiner for å beskytte seg selv fra å måtte gå inn i klients situasjon. I nærhetsetikken vil dette kunne sees som et alvorlig overgrep i forhold til at klient ber om hjelp ved å uttrykke sine behov, men opplever at en ble sviktet/ikke hørt eller trodd av de en hadde betrodd seg til og trodde en kunne få hjelp av. Levinas beskriver den andre som totalt ukjent og ulik oss. Vi må derfor invitere den andre inn i vår verden, til å gjøre inntrykk på oss, slik at vi i større grad kan legge bort oss selv, rutiner, modeller og paragrafer, for i størst mulig grad å se den andres situasjon.

Det er grunn til å anta (jamfør Martinsen 1990:105) at sosialarbeider for eksempel blir så opptatt av å følge teori og modeller, at en ikke får med seg særegenhetene og ønskene hos individet. Som beskrevet tidligere, viser Martinsens undersøkelser at profesjonelle sykepleiere scorer dårligere på empati i forhold til pasientene, enn sine ufaglærte kollegaer. Martinsens poeng er videre at det må legges vekt på bevissthet og utvikling av empatiske egenskaper både i utdanning og praksis. Jeg forstår empati i denne sammenheng som noe som er fullstendig avhengig av den profesjonelles vilje og ferdighet til å skape relasjon til klient. Denne ferdigheten er i neste omgang avgjørende for å kunne fange opp klients følelser og behov. Jeg forstår ikke dette som noe emosjonell egenskap, men en profesjonell ferdighet en kan trenes i. Dette henger følgelig tett sammen med Løgstrups livsytringer, som blant annet

tillit, talens åpenhet, medfølelse og barmhjertighet. Dette er grunnleggende fenomener som er tilstede som grunnlag for menneskelig eksistens. Livsytringene selv er tilstedeværende i alle mennesker, men som beskrevet av for eksempel Martinsen, kan min evne til å respondere på den andre bli mer bevisst, og derav mer skjerpet. Ut fra nærhetsetisk synspunkt vil sosialarbeider med godt utviklede empatiske ferdigheter og tid til å skape tillit og relasjon, i stor grad kunne evne å innleve seg i klients situasjon. I følge Løgstrup møter mennesker hverandre i utgangspunktet med tillit, men mistillit kan utvikles hvis tilliten ikke blir imøtekommet på respektabel måte. Satt inn i vår kontekst i møte mellom sosialarbeider og klient, vil klient i større grad kunne forstå og være mottakelig for tanken om at hjelpen som gis, ikke samsvarer med det han etterspør, hvis han opplever at sosialarbeider møter han med empati og engasjement.

Ut fra kommunikasjonsteorier er kroppspråk mye mer sentralt enn det som blir sagt verbalt. Empati – å kunne sette seg inn i klients situasjon – handler i stor grad om å være tilstede og aktivt vise at en lytter. Det har udiskutabel betydning for kvaliteten på møter mellom sosialarbeider og klient. Teoretiske modeller for sosialt arbeid og kommunikasjon blir underordnet det å mestre relasjonelle ferdigheter i praksis. Empati i nærhetsetikken handler om å se, og å vise at en ser. Videre handler dette om å anerkjenne den andres situasjon. Å anerkjenne forstår jeg i profesjonell sammenheng ikke nødvendigvis bare som å bekrefte og å godta, men også være åpen for å korrigere og regulere.

Ut fra nærhetsetikken har alle mennesker en grunnleggende evne til å kunne oppleve den andres situasjon, jamfør ”det du vil at andre skal gjøre mot deg skal du gjøre mot dem”. I dette underkapitlet er det blitt belyst at denne sensibilitet for den andre kan utvikles, men også muligens nesten utslettes i profesjonelt sosialt arbeid. Det er viktig å være klar over at en ved bevisst og faglig forankret bruk av sensibilitet gjennom relasjon, anerkjennelse og empati, kan sette nærhetsetikkens fokus på sensibilitet for grunnleggende tillit mellom mennesker, som en profesjonell verdi. En slik forståelse vil fint kunne kombineres med sentrale teoriretninger i sosialt arbeid som for eksempel empowerment.

5.7 Er mangelen i møte for lite mulighet til medvirkning for klient?

Medvirkning er på mange måter et ord som skurrer med nærhetsetikken. Brukermedvirkning som begrep blir også i liten grad beskrevet i nærhetsetisk profesjonslitteratur. Slik sett ser det kanskje ikke ut til at nærhetsetikken i særlig grad kan belyse brukermedvirkning i møte mellom sosialarbeider og klient. Det har vært en sentral del av kritikken mot nærhetsetikken at den i liten grad tar innover seg at en står i fare for å utøve omsorg som legger lite vekt på klients ønsker. En slik forståelse av nærhetsetikken bygger på et fokus om at jeg som medmenneske vet hva som er best for den andre, og i neste omgang at jeg har mulighet til å løse det for han eller henne. Jeg ser at det kan være nærliggende å tenke slik, spesielt ut fra Levinas teori, der det legges stor vekt på mitt ansvar for den andre. Løgstrup tydeliggjør dette problemet bedre ved å belyse at vi er ulike som mennesker, og derav også har ulike løsningsbehov. Som beskrevet i oppgavens underkapittel 4.6 har jeg til ansvar å ivareta den andres selvstendighet og la den andre være ”herre i hans egen verden” (Løgstrup 1962:37). Ut fra dette og flere andre av Løgstrups tekster, forutsetter jeg at det i nærhetsetikk i en profesjonell sosialarbeider-sammenheng, er en nødvendighet at klients historie, vurdering og ønske blir hørt. Dette gjelder spesielt fordi en i stor grad arbeider med temaer som ofte omhandler vanskelige og kompliserte sider i klients liv. Materiale fra sosialtjenesten som er presentert i denne oppgave, belyser at mange klienter opplever at de i ingen eller svært liten grad har mulighet til å være med å påvirke hva slags hjelp og behandling de får fra sosialarbeider. En praksis der møter mellom klient og sosialarbeider kanskje ikke finner sted, eller blir sterkt begrenset, vil ut fra et nærhetsetisk synspunkt være uforenlig med empowerment. I empowermenttradisjonen er nettopp relasjonen og grundig gjennomarbeiding av situasjonen og løsningsmuligheter grunnleggende forutsetninger. Hensikten er å skape klargjørende innsikt både hos sosialarbeider og klient.

I denne sammenheng kan nærhetsetikken brukes videre til å rette kritisk lys på en sosialtjeneste, hvor møte og relasjon mellom sosialarbeider og klient ikke er prioritert. Løgstrups skrifter om urørlighetssone bygger på en forståelse av at alle mennesker innehar en stolthet og rett til å være herre i eget liv. Klienter i sosialtjenesten må ofte i svært stor grad selv velge, eller bli pålagt å fremstille sin livssituasjon til sosialarbeider. Dette gir sosialarbeider stor innsikt i klients livssituasjon. Dette vil kanskje hos klient bygge opp tillit til, og trolig også forventning til sosialarbeiders hjelp som kanskje er umulig å innfri.

Sosialarbeider kan måtte avslå fordringer, noe som for klient kan oppleves som en avvisning, men kanskje enda mer alvorlig er hvis gitt hjelp oppleves som misforstått eller krenkende av klient. Nærhetsetikken forteller her at en sosialarbeider uten innsikt i klients situasjon, og manglende opparbeidet relasjon, lett kan berøre deler av klients urørlighetssone, slik at klient føler seg krenket. Derav blir klients stemme av udiskutabel betydning hvis relasjon og tillit ønskes

Ut fra foregående diskusjon kan det se nesten umulig ut for sosialarbeider å imøtekomme klients fordring på en ikke-krenkende måte. Klienters ofte svært vanskelige og sammensatte situasjoner gjør dette ytterligere mer komplisert. Det å ha en klient med rusmisbruk og psykisk lidelse med stort ønske om hjelp ”i sine hender”, stiller store krav til sosialarbeiderens ferdighet og kapasitet, og samtidig rutinene i sosialtjenesten. Ut fra Løgstrup blir det å sette seg inn i dette menneskets situasjon og behov for hjelp, avgjørende for å kunne hjelpe uten å krenke. Vurderinger uten slikt møte, vil nær automatisk være en krenkelse av klients mulighet til å få formidle sin situasjon og sosialarbeiders mulighet til å bruke livsytringer. To grunnleggende forutsetninger for opplevelse av medvirkning i sosialt arbeid blir ut fra denne nærhetsetiske diskusjon først og fremst å bli møtt og å få formidlet sin fordring, for deretter å få en bekreftelse eller avvisning på at sosialarbeider forstår og kan gjøre noe med situasjonen.

5.8 Hvor viktig er friheten i møte?

I nærhetsetikken fremstår frihet som et av de grunnleggende begrep. Det blir blant annet i stor grad omtalt av Levinas. Han er gjennomgående skeptisk til en grenseløs frihet, der jeg kan gjøre akkurat som jeg vil til enhver tid. Dette illustrerer han med historien om Narcissus som ble så betatt, opphengt og tiltrukket av sitt eget speilbilde på vannet, at han til slutt kom så nær det at han druknet i det (Levinas 1996). For Levinas står denne type adferd som en trussel for samspillende mennesker, og derav også etikkens undergang, når den benyttes i møte med den andre.

I følge Levinas skapes friheten i min bevissthet om ansvar for den andre. Som sosialarbeider må jeg være innstilt på å innskrenke min egen frihet for å imøtekomme klients behov. Denne innskrenkingen av egen frihet kan for eksempel i sosialarbeiderrelasjon være å forlate kontoret, for å treffe den psykisk syke klient som ikke klarer å komme seg ut av huset. Her gir

jeg som sosialarbeider opp noe av min frihet til å velge sted for et møte, for å gi den andre en reell mulighet til å kunne komme inn i min verden, slik at jeg skal bli kjent med hans fordring. Eller nærmere hva Levinas ville sagt: ”jeg må gi slipp på deler av min frihet for å la den andre komme inn i min verden”. Jeg forstår ikke Levinas dithen at jeg fullstendig skal underkaste meg den andre som slave og avgi all min frihet. Det jeg mener å se er at Levinas hevder er at jeg skal avgi min egoistiske frihet, den som for eksempel av komfortable hensyn sier at det er langt å gå bort til klient, at avtalen kan utsettes til klient kan komme til kontoret, eller at det er så skittent hos klient at jeg orker ikke å treffe ham hjemme. Det er når en er villig til å gi slipp på denne typen ”egoistisk frihet”, som for eksempel fordommer, at Levinas mener vi blir virkelig fri og i stand til å se mening i tilværelsen som menneske med en ansvarlig frihet. Dette peker på en annen måte å se dette på: at en faktisk legger bort en del av sin egen frihet ved at en tillater seg å oppleve kjennskap til den andre, og dermed også påtar seg et ansvar for den andres situasjon. Men at livet da gir mening og ny frihet i muligheten til å kunne avslå å hjelpe, eller kjenne på det viktige ansvar og friheten til å kunne hjelpe.

I denne oppgaves tematikk med inspirasjon fra nærhetsetikken har holdningen ”klient opplever å være herre i eget liv” vært gjennomgående. For Levinas fortøner den andres frihet seg annerledes enn min. Jeg skal ikke forvente noe av den andre, da han er ukjent, og jeg ikke kan forstå hva som er hans situasjon. Det beskrives tydelig både hos Løgstrup og Levinas hvor viktig det er at den andres frihet settes høyt. Jeg har ingen rett til på noen måte å forsøke å ta kontroll over den andres liv, med eventuelt unntak av Løgstrups beskrivelse av profesjonelles mulighet til å krysse urørlighetssonen. For Levinas er den andres rett til å være seg selv det viktigste for meg som menneske å kjempe for. Det er nettopp denne ulikhet mellom mennesker som gjør at vi kan fungere sammen, her legges grunnlaget for etikken. Derav blir frihet til å la klienten være herre i eget liv avgjørende. Videre blir min frihet til å la meg berøre av den andre essensiell, for senere å kunne ta valg i forhold til hvordan imøtekomme den andre.

5.9 Nærhetsetikkens uklarhet - et forbilde for møte med mennesker

Nærhetsetikken fremstår som noe uklar og fragmentert. Den gir ikke entydige og konkrete svar som en ofte søker i yrkeshverdagen som sosialarbeider. Levinas skriver på en måte som

nærmer seg poesi der han til enhver tid smyer seg elegant unna det å lage konkrete retningslinjer for møte med det andre menneske. Løgstrup er nok i sine beskrivelser noe tydeligere, men også et av hans hovedpoeng er at en må møte menneske med tillit og åpenhet i stedet for med forutinntatthet og med klare utarbeidede løsningsforslag. Dette er trolig nærhetsetikkens aller viktigste poeng. Dette gjelder også i yrkessammenheng: menneske må møtes som et unikt ”fremmed/ukjent” og særeget menneske. Deretter når en nettopp har latt seg berøre av hverandre, kanskje gjennom verbal kommunikasjon, står en ovenfor det etiske valg om en skal imøtekomme den andres behov og eventuelt hvordan. Før møtet er en, i følge nærhetsetikken, ikke i stand til å kunne berøres av den andres situasjon og behov.

Både Levinas og Løgstrup legger opp til at en må bruke tid på å tenke på hva som egentlig beskrives i deres bøker. Videre vil nok mange merke at en må reflektere over egne verdier og ståsted i forhold til dette. Det er et viktig fundament at det enkelte menneske stimuleres til refleksjon over eget ståsted og verdier. Levinas fremhever at den andre person er totalt ukjent for meg. Dette gjør at vi ikke på noen måte kan ta det som noe selvfølge at min forståelse samsvarer med hans. Det grunnleggende vi har til felles er behovet for nærhet fra andre mennesker. Løgstrup tillegger menneskeheten noen flere likheter gjennom de suverene livsytringer som han hevder er iboende i ethvert menneske. Uklarheten om både hvem jeg er og hvem den andre er, mener jeg å tro er helt bevisst i nærhetsetikken for å oppmuntre til refleksjon, som en kan bruke i møte med andre mennesker. Dette samsvares med nærhetsetikkens forståelse om at møte med andre mennesker er altfor viktig til å gjøres med ”lettvinhet”. Et noe ubesvart spørsmål hos Levinas og Løgstrup er om møte med det hjelpetrengende menneske er viktigere enn møter med andre, nettopp fordi vedkommende er hjelpetrengende. Dette spørsmål blir noe uklart besvart, men fremstår som relativt usentralt, da det å være tilstede for andre mennesker er det udiskutable etiske grunnlag i nærhetsetikken, og at mennesker med store behov da allerede er innlemmet.

Jeg mener å kunne hevde at nærhetsetikkens uklarhet kan være godt forenlig med sosialt arbeid. Klient er en ukjent person for oss. Han innehar egenskaper, meninger, opplevelser og kultur vi aldri fullt ut vil kunne bli kjent med. Vi vil derfor aldri helt kunne forutse hvordan den andre vil handle. Dette fremtvinger oss til å møte den andre som et selvstendig menneske ulikt oss selv. Vi kan ikke bare overføre våre egne forestillinger og forvente at den andre er lik. For faktisk å bli kjent med den andre, må vi, som Levinas beskriver, slippe han inn i vårt liv. På den måten vil jeg bli i stand til i større grad å kunne la den andre berøre/påvirke meg,

slik at jeg blir bedre rustet til å hjelpe. Dette peker på nok et viktig forhold som for meg fremstår som undervurdert, og kanskje også noe suspekt i yrkesetikken; individets ansvar for egen moral gjennom refleksjon. En nærhetsetikk-inspirert sosialarbeider kan ta lite for gitt, men utfordres derimot til å benytte sitt intellekt og sine empatiske ferdigheter. Dette gjelder både rent kognitivt, men også verbalt og sosialt. Jeg undrer meg om et større fokus og legitimitet til å bruke egne personlige ferdigheter, kunne gjort den profesjonelle bedre rustet til å imøtekomme klients fordring. Kritiske røster vil hevde at dette er svært skummelt da noen kanskje vil foreta vurderinger og handlinger som vil være ufornuftige, og muligens også uetiske. Dette innleder til en diskusjon om hvorvidt det ikke også skjer i dag, og om det er større grunn til å tro at antallet ville øke. Jeg har en tiltro til at nærhetsetikkens grunnleggende fundament på respekten for den andre og bevissthet omkring å forhindre å skade den andre, ivaretar dette i minst like stor grad som en vil kunne fremme med regelstyrt yrkesetikk. Dette blir tydeliggjort igjennom nærhetsetikkens uklarhet, da den andre faktisk er for komplisert til å kunne beskrives klart.

6 Konklusjon

Jeg mener å ha vist i oppgaven at nærhetsetikken kan ha relevans i sosialt arbeid, i likhet med i sykepleie og medisin, der det allerede har vært skrevet mye om dette. Nærhetsetikken fremstår ikke på noen måte som noe entydig fasitsvar, men er egnet til å skape kritisk refleksjon hos profesjonell sosialarbeider og på hans arbeid i møte med klient.

Undersøkelser blant klienter i henholdsvis Bergen og Oslo viser at relativt mange klienter opplever at de ikke får være med å medvirke i egen sak. Videre rapporterer klienter fra undersøkelsen i Bergen at de opplever at sosialarbeiderne er byråkratiske, og bruker mye tid og ressurser til byråkratisk saksbehandling. Det er stadig pågående nødvendige diskusjoner omkring hva sosialarbeider- profesjonen er, og hva den skal inneholde. I denne oppgave har jeg i fenomenologisk tradisjon og med teoretiske innspill fra nærhetsetikken belyst dette i situasjonen som skapes i møte mellom profesjonell sosialarbeider og klient.

Nærhetsetikken hører inn i en fenomenologisk sammenheng der en går ut fra at vi som mennesker innehar visse likheter ut fra å være menneske. Med disse fenomen som basis bygger Levinas og Løgstrup grunnlag for en nærhetsetikk. Dette er ikke en statisk etikk grunnlagt av normative regler, men en etikk grunnlagt på relasjonen til den andre. Det er i møtet med det andre menneske at vi blir moralske subjekter. Levinas beskriver hvilket ubehag det faktisk kan være å måtte gi av seg selv for å kunne være tilstede for den andre. På den andre side har vi ikke noe valg, da vi som mennesker er født i relasjon og avhengighet av hverandre. Dette gjør, at ved å orke å møte den andres situasjon, følger en sin moralske fordring som menneske. Løgstrup setter navn på noen fenomen, livsytringer, han hevder vi innehar i kraft av å være menneske. Dette er blant annet grunnleggende tillit til at den andre vil oss godt. Han tar på ingen måte det for gitt at alle mennesker følger livsytringene. Men de fremstår som standarder på hvordan mennesker fungerer sammen. Levinas er også opptatt av at nærhetsetikken setter uoppnåelige idealer. Av og til vil vi ikke makte å se den andre ”ansikt til ansikt” for å møte hans fordring, men ”vende blikket bort fra den andre”. Dette omtales som moralsk overtramp og krenkelse av den andre og hans livssituasjon. Tilliten er misbrukt. På den andre side fremkommer det klart både hos Levinas og Løgstrup at en ikke alltid kan bistå den andre, og derav må avslå fordringen.

Et viktig innspill fra nærhetsetikken er at den forutsetter at sosialarbeider er menneske, på samme vis som klient også er menneske. Dette river oss ut av rollene som hjelper og hjelpemottaker, og setter oss inn i rollene som medmennesker. Ergo blir jeg personlig ansvarlig for min neste, og kan ikke gjemme meg bak regler, ledere, tittel eller andres meninger. Med andre ord kan ikke fordringen byråkratiseres bort, og sosialarbeider vil uansett stå ansvarlig ovenfor den andre og sin egen samvittighet for sine handlinger eller manglende handlinger. Dette gir meg personlig et stort ansvar, men gir meg også frihet til å møte den andre der han er. I friheten ligger mulighet til å skjerme seg selv ved å imøtekomme fordringen slik en makter, eller avslå. I denne oppgaven har jeg ved bruk av nærhetsetikken i stor grad vært kritisk til sosialtjenestens opptatthet av rutiner, programmer osv. Det kan se ut som en i dagens sosialt arbeid mener at ved å standardisere samtaler, saksbehandling og tiltak mest mulig, oppnår best resultat. Intensjonen kan være å sikre rettferdighet, lik behandling og effektivitet. Dette står i sterk kontrast til nærhetsetikkens hovedbudskap om at mennesket er unikt – totalt ulikt meg selv – og må derfor imøtekommes uten fordommer og med ”ansiktet rettet mot klients ansikt”. Det er slik en er i mulighet til å oppleve berørelse og tillit til hverandre. Jeg undres om et mer gjennomført slikt fokus i sosialtjenesten, kunne gjort at flere klienter hadde opplevd at de i større grad hadde fått hjelp av sosialarbeider. En ville kanskje også sett at færre ville ha følt seg krenket, og opplevd at sosialarbeider ikke viste interesse og evne til å sette seg inn i livet til klient. Men trolig viktigst av alt er, om det kunne ha ført til mer tillit mellom klient og sosialarbeider, slik at en sammen kunne oppnå bedre resultat i forhold til å få klient selvhjulpen. Empati i nærhetsetikken handler om å se, og å vise at en ser. Videre handler dette om å anerkjenne den andres situasjon. Å anerkjenne forstår jeg i profesjonell sammenheng ikke nødvendigvis som å godta, men også mulighet til å korrigere og regulere. Dette forutsetter at en som sosialarbeider ikke er så låst i rutiner at en ikke har rom for skjønn, romslighet og kreativitet.

Jeg finner det avslutningsvis viktig å påpeke at nærhetsetikken ikke på noen måte fremstår som en ny modell som jeg mener skal innføres i sosialtjenesten. Nærhetsetikken hos Levinas og Løgstrup fremstår i stor grad som ufullstendig og hevder heller ikke å gi svarene. Den er på mange måter først og fremst en etisk filosofi, og inneholder derav kanskje flere metaforer enn virkelighetsbeskrivelser. Men nærhetsetikkens entydige fokus på til enhver tid å ha den andres beste som intensjon, står svært klart frem, og kan trolig med fordel implanteres mer i sosialt arbeid. Det kan for eksempel gis større rom og tid til møte med klient, og også større

aksept for følelser, meninger og ønsker i disse møtene. Vi sosialarbeidere må ikke glemme å være menneske, og at vår neste ikke er en klient, men et medmenneske.

7 Litteraturliste

Aarnes, Asbjørn (2004) Emmanuel Levinas – liv og verk i: *Den Annens humanisme*
Oslo: Aschehoug i samarbeid med fondet for Thorleif Dahls kulturbibliotek og Det Norske akademi for språk og litteratur

Aasland, Dag G.(2005). *Økonomiens grenser og etikkens nødvendighet: en vei til Levinas*
Oslo: Cappelen akademiske forlag

Andersen, Sven (1996). K.E Løgstrups etikk i: *Nærhetsetikk*. Vetlesen, Arne Johan (red.)
Oslo : Ad Notam Gyldendal, s. 50-98.

Banks, Sarah (2004). *Ethics, accountability and the social professions*.
Basingstoke: Palgrave

Bauman, Zygmunt (2004). *Flydende Kærlighed*.
København: Hans Reitzel

Biestek, Felix P.(1972). *Klient sosialarbeider*.
Oslo: Universitetsforlaget

Christoffersen, Svein Aage(Red.) (2005). *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*.
Oslo: Universitetsforlaget

Dalland, Olav (sist oppdatert 30. juli 2007). Retningslinjer for oppgaveskriving (online).
URL: <http://www.diakonhjemmet.no/view.asp?id=736>
(Lest 11. oktober 2008)

Eide, Hilde og Tom Eide (1996). *Kommunikasjon i relasjoner: samhandling, konfliktløsning, etikk*
Oslo: Ad notam Gyldendal

Eriksen, Erik Oddvar (1999). *Kommunikativ Ledelse: om verdier og styring i offentlig sektor*.
Bergen- Sandviken: Fagbokforlaget

Fellesorganisasjonen (FO, 2007): *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere*.

Grimen, Harald (sist oppdatert september 2006) *Profesjoner og Profesjonsmoral*.
Url: <http://www.hio.no/content/view/full/49750>
(Lest: 11. oktober 2008)

Grimen, Harald (sist oppdatert 7. oktober 2006) *Profesjon og profesjonsmoral, Arbeidsnotat nr. 04/2006*
<http://www.hio.no/content/download/61849/429682/file/0406%2C+Grimen%2C+Profesjon+og+moral.pdf>
(Lest: 11. oktober 2008)

Grimen, Harald (sist oppdatert februar 2005) *Profesjonsetikkens sitt grunnlag*.
Url: <http://www.hio.no/content/view/full/34781>
(Lest: 11. oktober 2008)

Helgøy, Ingrid og Bodil Ravneberg (2003) *Byråkrat, sosialarbeider eller innovatør? : organiseringens betydning for utvikling av yrkesroller i sosialtjenesten*.
Bergen : Stein Rokkan senter for flerfaglige samfunnsstudier

Helse og sosialombudet i Oslo (2006) *årsmelding 2006*
Oslo: Oslo kommune

Jacobsen, Dag Ingvar og Jan Thorsvik (1997). *Hvordan organisasjoner fungerer: innføring i organisasjon og ledelse*.
Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget

Johnson, Louise C. og Stephen J. Yanca (2007). *Social work practice: a generalist approach*.
Boston, Mass.: Pearson

Kemp, Peter (1996). *Det uerstattelige: en teknologi-etikk*
Oslo: Gyldendal

Kemp, Peter (1992). *Lèvinas: en introduktion*.
Gøteborg: Daidalos

Leer-Salvesen, Paul (2002) Straff og forsoning i: *Straff i det norske samfunnet*. Schaaning, Espen (red.)
Oslo: Humanistisk forlag, s. 213-234.

Levin Irene (1997) To pionerer - to retninger i: *Nordisk sosialt arbeid*, nr. 3, s. 162–169.

Lèvinas, Emmanuel (2004) *Den Annens humanisme*
Oslo: Aschehoug i samarbeid med fondet for Thorleif Dahls kulturbibliotek og Det Norske akademi for språk og litteratur

Lèvinas, Emmanuel (1998) *Underveis mot den annen: essays av og om Levinas*.
Oslo: Vidarforlaget

Lèvinas, Emmanuel (1996) *Totalitet og uendelighet: et essay om exterioriteten*.
København: Hans Reitzel

Lèvinas, Emmanuel (1992) *The Levinas reader*
Oxford: Blackwell

Lèvinas, Emmanuel (1972) *Humanisme de l'autre homme*.
Montpellier: Fata Morgana

Lov om sosiale tjenester m.v. (Sosialtjenesteloven) av 13.desember 1991 nr. 81

Løgstrup, Knud Ejler (2000) *Den etiske fordring*
Oslo: Cappelen

Løgstrup, Knud Ejler (1984) *Ophav og omgivelse : betraktninger over historie og natur*
i: serien *Metafysik bind 3*
København: Gyldendal

Løgstrup, Knud Ejler (1982) *System og symbol. Essays*
København: Gyldendal

Løgstrup, Knud Ejler (1972) *Norm og spontanitet*
København: Gyldendal

Løgstrup, Knud Ejler (1972) *Opgør med Kierkegaard*
København: Gyldendal

Løgstrup, Knud Ejler (1971) Etiske begreper og problemer i: Etik och kristen tro.
Wingren, Gustav og Harry Aronson.
Lund Oslo : Gleerup Universitetsforlaget s. 205-286

Løgstrup, Knud Ejler (1962) *Den etiske fordring*
København: Gyldendal

Martinsen, Kari (2003) *Fra Marx til Løgstrup: om etikk og sanselighet i sykepleien*
Oslo: Universitetsforlaget

Martinsen, Kari (2003) *Øyet og kallet*
Bergen: Fagbokforlaget

Mead, George Herbert (2005) *Sindet, selvet og samfundet: fra et socialbehaviorsitisk standpunkt.*
København: Akademiske forlag

Nortvedt, Per (sist oppdatert februar 2005(a)) *Profesjonsetikkens grunnlag (innspill til Harald Grimen)*
Url: <http://www.hio.no/content/view/full/34782>
(Lest: 11. oktober 2008)

Nortvedt, Per (sist oppdatert oktober 2005(b)) *Svar til Aasland og noen videre kommentarer til Grimen*
Url: <http://www.hio.no/content/view/full/38558>
(Lest: 11. oktober 2008)

Nortvedt, Per (1996) Veien over til Den tredje i: *Nærhetsetikk*. Vetlesen, Arne Johan (red.)
Oslo : Ad Notam Gyldendal, s. 139-157.

Nyeng, Frode (1999) *Etiske teorier : en systematisk fremstilling av syv etiske teoriretninger*
Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget

Ofstad, Harald (1980) *Ansvar og handling : diskusjoner av moral-, sosial- og rettsfilosofiske spørsmål*
Oslo: Universitetsforlaget

- Oltedal Siv, og Ruth H. Olsen (2007). *Blikk på praksis : sosialarbeidere forteller fra yrkeslivet*
Oslo : Gyldendal akademisk
- Oslo kommune, Helse og velferdsetaten (2006) *Brukernes vurdering av sosialtjenesten*
Oslo: Oslo kommune
- Oslo kommune, Helse og velferdsetaten (2007) *Brukernes vurdering av sosialtjenesten i Oslo*
Oslo: Oslo kommune
- Paulsen, Jens Erik (1996) *Utfra hver sin Kant : en drøftelse av dilemmaet mellom proksimitetsetikk og systematisk rettferdighetsteori, med særlig henblikk på Lévinas og Rawls.*
Oslo: Universitetet i Oslo, Magistergrad - avhandling
- Postholm, May Britt (2005) *Kvalitativ Metode, en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*
Oslo: Universitetsforlaget
- Repstad, Pål (1992) *Sosiologiske perspektiver på helse- og sosialinstitusjoner*
Oslo: Tano
- Ruyter, Knut W. Førde, Reidun og Jan Helge Solbakk (2007) *Medisinsk og helsefaglig etikk*
Oslo: Gyldendal akademisk
- Skau, Greta Marie (1996) *Mellom makt og hjelp: en samfunnsvitenskapelig tilnærming til forholdet mellom klient og hjelper*
Oslo: Tano Aschehoug
- Shulman, Lorenz (2003). *The skills of helping individuals, families, groups, and communities*
Itasca: Peacock
- Skjervheim, Hans (1996). *Deltakar og tilskodar og andre essays*
Oslo: Aschehoug
- Terum, Lars Inge (2003) *Portvakt i velferdsstaten: om skjønn og beslutninger i sosialt arbeid*
Oslo: Kommuneforlaget
- Torgersen, Ulf (1972). *Profesjonssosiologi*
Oslo: Universitetsforlaget
- Tranøy, Knut Erik (1994) *Medisinsk etikk i vår tid*
Søreidgrend: Sigma
- Vetlesen, Arne Johan og Jan-Olav Henriksen (2006) *Nærhet og distanse : grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*
Oslo: Gyldendal akademisk
- Vetlesen, Arne Johan (2003) *Menneskeverd og ondskap : essays og artikler 1991-2002*
Oslo: Gyldendal akademisk

Weihe, Hans-Jørgen Wallin (2004) *Sosialt arbeid : historie og bakgrunn*
Oslo: Gyldendal akademisk

Wyller, Trygve (2001) *Hva skal vi gjøre for/med/hos Jenny i: Verneverdig. Barnevern – forskning – etikk.* Ryen, Anne og Pål Repstad (red.)
Bergen: Fagbokforlaget s. 69-85